

ФОЛКЛОРНОӢ

СБОРНИК

ВАЖ КОМІ МОЮДЖАС
ДА СЫЛАНКЫВЖАС

7938

КОМІ ГІЗ

ФОЛКЛОРНӨЈ СБОРҢЫК

ВАЖ КОМІ МОЈАКЫВЈАС да
ГЫЛАНКЫВЈАС

Чукӧртис
П. ДОРОҢИН

КОМІ ГОСУДАРСТВЕННӨЈ ИЗДАТЕЛЬСТВО

СЫКТЫВКАР 1938

ФОЛЬКЛОРНЫЙ СБОРНИК

СТАРИННЫЕ КОМИ СКАЗКИ И ПЕСНИ

Собрал
П. ДОРНИН

КОМИ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО

СЫКТЫВКАР 1938

10450 K

ВОЗКЫВ

Фольклорнӧй произведенијас—народнӧй творчестволӧн памјатникјас. Фольклор, кызи литературалӧн составнӧй јукӧд, бостӧ зев тӧдчана места литература исторіјаын, і литература развијатчӧмын кутӧ сешӧм-жӧ почетнӧй, равноправнӧй места, кызи і мукӧд сикас литературнӧй памјатникјас. Мојдкывјас, мифјас, былинајас, народнӧй сыланкывјас, нӧдкывјас, пӧслӧвѣчајас, поговоркајас—ставыс тајӧ фольклорлӧн видӧвӧй јукӧнјас, тащӧм жанрјасӧн петкӧдчӧ фольклор.

Народнӧй фольклор чукӧртӧм да печат пыр сїјӧс јӧзӧдӧм кутӧ зев тӧдчана общественинӧй да культурно-историческӧй значеније. Но талыс коланлунсӧ ӧнӧр-на мијанын ез вӧв тырвыјӧ донјалӧма. Комі фольклор чукӧртӧмын систематическӧй да организованинӧй уж нуӧдӧм пыѣѣ, тајӧ делӧ дїнас паскыд массајаслыс иницијативасӧ кыпӧдӧм пыѣѣ, бӧрја кадјасӧз мијан комі фольклор чукӧртӧмыс јавлајтчыліс ӧткымын мортјас кі вылӧ лежӧм частнӧй делӧӧн, прӧстӧ любительскӧй ужӧн.

Фольклор куза аслас кадӧ народлӧн врагјас паскӧдлісны сешӧм вреднӧй „теоріја“, кодї вайӧдліс вескыда фольклорлыс коланлунсӧ отрицјатӧмӧ. Тајӧ под вылас чужлісны практика вылын весіг сешӧм чјатӧмјас, мыј мојдкывјас да мифјас вреднӧјӧс челаѣјаслы лыддыны, мыј челаѣ вежӧрлы најӧ сетӧны неправилнӧй вежӧртас окружајушщӧй природа дејствителност јылыс, бытӧкӧ најӧ вайӧдӧны том јӧзӧс быд сикас сјеверіјесӧ ескӧмӧ. Тащӧм вреднӧй теоріјајас под вылын ӧті кадӧ школнӧй библиотекајасыс вӧлі ӧддортӧма весіг ӧткымын мїрӧвӧй класикјаслыс мојдкывјас, кызи шуам Грїмм вокјаслыс, Андерсенлыс, Перолыс арабскӧй мојдкывјас да мукӧдјасӧс. Тајӧ вреднӧй теоріјајассӧ ӧні југӧдӧма.

Сӧветскӧй писательјас Всесојузнӧй первој сјезд вылын аслас замечательнӧй докладын А. М. Гор'кіј зев јаснӧја вїсталїс, мыј фольклор—литературалӧн составнӧй јукӧн, мыј сїјӧ кутӧ зев ажыд культурно-историческӧй да воспитателнӧй значеније, кызи і мукӧд сикас литературнӧй памјатникјас.

Мыј народнӧй творчество под вылын артмӧм литературнӧй памјатникјаслӧн значенијеыс вывтї тӧдчана, тајӧс доказывјатны ӧні, ферт, нїнӧмла. Кызи і писменнӧй литературалӧн памјатникјас, фольклорнӧй произведенијас петкӧдлӧны сїјӧ кадыслыс, сїјӧ средаыслыс, кӧні најӧ чужісны, культурно-историческӧй да экономическӧй вӧвенеыс да секса класіас кост вермасӧмсӧ

Нѡшта револуцїа возывса кадын-на, 19 нем шѡрјассаң ѡткымын лубїтелјасѡн вѡлі заводїтлѡма чукѡртны комї фольклор, на пїыг вель унаѡс печатајтлѡма централнѡј да провінціалнѡј дореволюціоннѡј журналјасын да етнографїческѡј сборнїкјасын, петавлїсны комї фольклорнѡј сборнїкјас револуцїа возывса кадын-на торја їзданїејасын, но ставыс најѡ ѡнї јавлајтѡны бїблїографїческѡј редкостѡн, паскыд масса на јылыг оз тѡд.

Сѡветскѡј кадѡ-нын вель уна фольклорнѡј матеріалјас вѡлі ысталѡма местајас вывсаң комї журналјас, газетјас редакціја-јасѡ печатајтѡм вылѡ. Но фольклорнѡј матеріалјас дѡнјавтѡм вѡсна да најѡс кранїтны кужтѡм вѡсна, на пїыг унжык матеріалјасыс печатајтлытѡгыс сїзі бѡр вошалїсны, лїбѡ разалїсны случајнѡј јѡзјас кїѡ. Сѡмын тајѡ матеріалјас пїыг колѡм їчѡтік јукѡн удајчїс вїзны таргајтѡмыг да сетны кранїтѡм вылѡ Комї республиканскѡј музејѡ.

Тајѡ сборнїксѡ лѡзѡмѡн Комї ГІЗ вѡчѡ медвоzza опыт комї фольклор јѡзѡѡмын ї нафејтѡ, мыј тајѡ возѡ јѡткыштас фольклор чукѡртан ужсѡ. Сборнїкѡ пырїсны сѡмын бѡрјѡм мојдкывјас да народнѡј важ сыланкывјас. Мојдкывјас пїыг пырїсны татѡ сѡмын сатїріческї бытѡвѡј мојдкывјас, кодјаслѡн злобѡднєвностыс да классѡвѡј направлѡнност боксаң значенїејыс ї ѡнїја кад кежлѡ-на ез вош. Тајѡ важ мојдкывјасыс лыдѡыг возын петкѡдласны, кушѡм классѡвѡј лѡгкутѡмѡн относітчылїсны важ кадѡ комї ужалыс јѡз аслас сїктса угнетателјаслы (попјаслы, ураднїкјаслы, помещїкјаслы, судѡајаслы, царскѡј чїновнїкјаслы).

Сборнїкын вайѡѡм народнѡј сыланкывјас петкѡдласны лыдѡыглы, кушѡм ыжыд самѡн сетѡма народнѡј творчествоын художественнѡј образјас, кушѡм удачнѡја најѡс вынѡѡѡма сравненїејасѡн, епїтетјасѡн, метафорајасѡн, гіперболајасѡн.

Сборнїкас татѡ сѡвсем ез пыр сѡветскѡј кадѡ артмѡм фольклор, кодѡс мїјан пѡштї-на абу чукѡртѡма, сылыс автор-сказїтелјасѡ абу-на выјавїтѡма. Сулалѡ ыжыд мог чукѡртны да печатајтны сѡветскѡј кадса фольклор.

Татѡ пырїсны медсасѡ П. сѡронїнѡн 1921-27 војасѡ чукѡртѡм фольклорнѡј матеріалјас, кодјас пїыг унжыксѡ вѡлі нуѡма профессор Гренѡн, а мыјкѡ-мында јукѡн сѡајтѡма Румјанцевскѡј музејѡ, сѡмын їчѡтік јукѡн коллѡма сѡронїн кїын черновїкјасын, код сертї ї вѡчѡма тајѡ сборнїксѡ, а мукѡд мојдкывјасѡ вѡчѡма-нын фольклор чукѡртыг памет сертї.

Поп скупердај да Иван казак.

Олісны-вылісны гозја. Налён вөлі кујім пі: Педөр да Васілеј да Иван.

Коркө налён һаһыс бырі. Старік і шуө піјаныслы:

— Гортын ті вес оланһыд, ветлө кытчөкө нажөвітчыны.

Пудјасісны вокјас, кодлы нажетка корсны мунһы. Пуд усі Педөр вок вылө.

Муніс Педөр дај медасіс попһы казачітһы. Попыд лок вөлөс моз ужөдіс Педөрөс, пөшти сіјөс ҙоһ во прамөја ез вердһы. Шығјалөм вөсна Педөрлөһ өдва лолыс гортас воіс.

Мөд вонас попһы казачітһы мунһы пуд усі Васілеј вокһы. Поп сіјөс сіҙ-жө ҙоһ во чөж лок вөлөс моз шығјөһ ужөдіс: өдва Васілејлөһ гортас лолыс воіс.

Сесса черед воіс і Иванһы казачітһы мунһы.

Бөстіс Иван кос һаһ мешөк да мөдөдчіс нажетка корсны. Муніс-муніс да сіјө-жө попыс паныдасіс:

— Кытчө-һө, Иван, мөдөдчін?

— Ме нажетка корсны мөдөдчі.

— Лок мен казакө,—шуө поп.

Медасіс поп ордө Иван өті во ужавһы.

Коркө воіс ужһајтан кад. Поп пуксіс ужһајтһы, а Иванөс ужһајтһы оз пуксөд.

— Те, Иван, реғыджык вод. Аскі колө воҙ турунла мунһы.

Војшөр гөгөр поп чуксаліс Иванөс да щөктө вөвјас додҫавһы. Ачыс пуксіс да завтракајтіс, а казакөс пызан сајө ез чукөстһы.

Иван додҫаліс кык вөв: өтісө попһы, а мөдсө аслыс. Попһыс вөвсө воҙө леіс, а ачыс бөрынжык гөһітө. Мы-

кӱ мында сиктыс гӱнӱтисны да Иван мӱдӱс поплы гор-
зыны:

— Сувтлы, батушко, менам-ӱд бӱж гезжастӱ вунӱ
бостны; доджастӱ зелӱдны лоӱ нӱнӱмӱн.

А поп сылы ӱ шуӱ:

— Сиктыс абу-на ылын. ӱджӱжык котӱртлы да кык-
нан бӱж гезсӱ вӱ.

Иван котӱрӱн локтис да шуӱ попаддӱлы:

— Нӱнӱм-пӱ вунӱма да батушкоыд корис кык че-
риӱн да вӱна бутылка.— Сетис попаддӱа кык чериӱн, вӱна
бутылка, да Иван котӱртис попӱс суӱдны.

— На,—шуӱ—батушко, гезжасыд,—а чериӱнӱас да
вӱна бутылкасӱ суӱис аслас пӱшӱгас.

Рӱдтисны најӱ вӱрти верст неламын-ветымын, воисны
зорӱд дорӱ, турун доджас сӱвтисны да бӱр гортлаӱ мӱ-
дӱдчисны. Мӱдӱс-нӱн пемдыны, а налы верст комын-на
колӱ мунны. Иван пукалӱ турун дод ылын, вӱна јуӱ да
чериӱнӱн закусувајтӱ. Мунисны, мунисны, поп ӱ шуӱ
Иванлы:

— Те, казак, вӱӱд, мед вӱлыс менам тујыс оз кеж,
вескыд ылад кежан туј воас-да. А ме ачым недыр кеж-
лӱ водыштла.

Водис поп турун дод ылӱ дај унмовсис. Поплӱн вӱ-
лыд вӱлӱ воӱынжык. Кор воис кежан туј вожыс, Иван
нарошнӱ кежӱдис поплыс вӱвсӱ гортӱ мунаӱн тујыс дај
мӱдӱдчисны тӱдтӱм туј вожӱд. Мунисны тајӱ тујвожӱдыд
верст неламын кымын дај поп коркӱ ӱ сӱдмис. Гӱгӱр
вӱӱдлӱс да гӱгӱрвоис, мыј мӱд туј вежӱ вескалӱмаӱс.
Сесса мӱдӱс вӱдны казакӱс.

А казак сылы ӱ шуӱ:

— Кыз-нӱ ме кежӱди? Ачыд воӱын мунаӱн, а ме те
бӱрса муна. Ачыд те кежӱдин.

Вӱчны нӱнӱм, колӱ кыскӱ узӱнӱн корсны да вӱвјас
шӱччӱдыштны. Воисны најӱ кушӱмкӱ бокӱвӱј деревнаӱ.
Поп ӱ ыстӱ казакӱс узӱны јуасны.

— Мун,—шуӱ,—пырав, оз-ӱ лезны шӱччыны.

Пырис Иван ӱтӱ купеч ордӱ дај шуӱ:

— Лезӱ мӱјӱнӱс попкӱд шӱччыны, шӱнтысны.

— Мӱлостӱ просӱм,—шуӱ кӱӱӱн.

А казак ӱ шуӱ кӱӱӱнлы:

— Ужнајтны пуксанныд да попӱс ужнајтны ен пук-

сöдö. Jöz һаң ылад попыд мiјан jöjmö. Ужнајтöданныд-
кö, җикöз дурмас да ставнытö кучкалас.

Леҗалис казак вöвјасöс, додјас дiнö домалис да пы-
рысны керкаö. Кöһаин пуксiс ужнајтны дај шуö:

— Пуксы, Иван, пуксы, батүшко, да ужнајтыштамöј.

Öтчыд шöктöмөн jöz пызан сажö пуксыны абу лöгыд.
Поп мöдiс вiччысны, кор сiјöс мöдпöв чукöстасны, а
кöһаин мöдыс сiјöс ез i чукöстлы.

А зев окота мортыдлы вöли сојыштны. Казак да кö-
һаин зев топыда ужнајтiсны. Сесса казак кайiс пöлатö, а
поп сы бöрса пöлатö-жö.

Казак унмовсiс, а поплы щыг кынöм ылад оз узы.
Вот сiјö казакöс мöдiс чуксавны:

— Ej, Иван, менам кынöмöј сумалö.

А казак сы ылö скöралö.

— Кор вöли сојнысö пуксöдöны, мыјла ен пуксы?
Тани-öд абу матушка дiнад, мед ен куражитчы.

Сесса Иван i шуö:

— Естөн залавка ылас рок кашнiк сулалö. Мун гу-
сав дај сој.

Леччiс поп, залавка ылыс азҗiс рок кашнiк, но паң-
ыс ез сур. Сесса бара норасö Иванлы:

— Казак, паңыс ез сур. Кызi-нö ме пантöгыс мöда
сојны?

— Пуж пöдраснiк состö да кiнад кватајт.

Поп пырис кiнас гырнiчö да кiыс i сiбдiс. Гырнiчас
вöлöма пузöдöм вар, i кiсö пондiс сотны. Котравны пон-
дiс поп.

— Oј, казак, мезды, кiöј җикöз сiбдiс.

Казак сылы i шуö:

— Ак те куз јурсiа чöрт! Војбыд-тај узы он сет?

Војыс вöли тöлыса. Иван i шуö поплы:

— Азған, кöщас улас со тöчiла кујлö, сетчö кучкы да
гырнiчыс i жугалас.

Поп öдзöдчöмөн кучкiс гырнiчөн југјалан тöчiлаö. А
сенi вöлöма абу тöчiла, а кöһаиныс гащөн узö да плеш-
кыс сылөн тöлыс ылын југјалö.

Кöһајкаыс керка тырнас горöдiс, а поп повзiс, чепöс-
јiс керкаыс да пышјiс. Биасiсны. Купеч гöтыр горзö:

— Мыјла менсым кöһаинöс вiинныд?

А Иван сы ылö горзö:

— Кытчы ті менгым попсө воштінныд? Онө-кө пырыг-пыр-жө корсө, дечатскөјс да понатөјјасөс вайөда... Сүдө сета. Сетанныд-кө кујимго шайт деңга да сир бөчка—став делөсө вевтта і судитчыны ог понды. А онө-кө, пырыг-пыр-жө муна да жавита.

Иванлы кујимго шайт да сир бөчка сетисны. Сесга сижө кыкнан вөвсө доддалис, өтї турун додсө путкылтис да сы пыдди сир бөчкасө доддас пунктис, а мөд турун додсө ез ректы.

Турун додсө воэжык лезис, а ачыс сир доддас мөдис бөрвылас муны. Тази Иван попөс корсны мөдөдчис. Воис сикт помө да азгис: попыс рынышјас сажө эебсөма. Казак сылы і шуө:

— Но,—шуас,—куз јурса чөртөј, делөтор вөчыштін? Онї турмаын пукавтөг он мын. Мыла көзайнсө виін?

Поп мөдис кевмысны Иванлы:

Мезды, Иванушко, сүдө сурөмыс... Кујимго шайт деңга сета... Сөмын кызкө вевтгы тајө делөсө.

Бостис Иван поплыс кујимго шайт дај шуө:

— Мезда, колөкө, но кујимго шайт вылад, гашкө, оз мөдны мїрїтчыны...

Косалис казак сиктө, поплы виэөдны бытөкө деңга нуны. А ачыс волис сөмын сикт помөзгыс, сулыштис рыныш пелөсын дај локтис бөр поп дїнө:

— Оз,—шуө,—багушко, кујимго вылад мїрїтчыны, нөшта кујимго чөлкөвөј содтөд корөны.

Поп сетис нөшта кујимго шайт. Иван ветлис сикт помөз, бара рыныш пелөсын сулалыштис да локтис поп дїнө:

— Та мында вылад, багушко, оз-на мїрїтчыны. Нөшта содтөд корөны.

Кыскис поп деңга мошнасө, пыркнїтис сетыс медборја деңгасө да өктис сөмын-нїн го чөлкөвөј.

— На,—шуас,—ну, но мед оз-нїн судитчыны.

Поплы виэөдны мунис казак сиктө, а ачыс бара сулыштис рынышјас сажын дај бөр локтис.

— Но,—шуас,—багушко, тенад деңгаыд ез-нїн кол, а најө пыр-на содтөд корөны. Вай-жө сөлам вөв доддас да өдјөжык гортлан гөңитам.

Водис поп дод пыдөсө, казак вөвјасөс термөдлө. Поп сылыс і жуалө.

— Оз-на, Иван, вѳтчыны?

— Вѳтчѳны,—шудѳ,—баѳушко. Регыд-нын мѳжанѳс суѳ-
дасны.

А поп сылы і кевмысѳ:

— Зѳб менѳ, Иванушко; зѳнѳвѳзаѳн-кѳ гортѳ воа, со
шаѳт сѳта.

дѳд пыдѳсас вѳлі тыртѳм мешѳк. Иван сылы і шуѳ:

— Пыр вѳј, баѳушко, есѳѳ тыртѳм мешѳк пыщкѳ-
сас да ен шыас. А шыасан-кѳ, тѳнад і мѳнам јурным
вошѳ.

Кѳртѳліс Иван попѳс мешѳк пыщкѳ да вѳжалаѳн пук-
сіс мешѳк вылас. Ачыс сѳсга разнѳј гѳлѳсѳн ѳтѳнас мѳдѳс
сорнѳтны, бытѳѳ кодјаскѳ најѳс суѳдѳсны, а збылысѳѳ
ескѳ некѳд на бѳрса ез і вѳтчы.

Поп кылѳ, кызі вѳтчысјас Иванлыс скѳрыс јуалѳсны:

— Кѳні тѳнад куз јурсѳа другыд? А те он вѳстав?
Те ылѳдчан?..—кылѳ шуѳны Иванлы.

Пондѳс Иван бедѳѳн кучкавны тыра мешѳкѳ. Кучкаліс
да кучкаліс, кучкаліс да кучкаліс, сѳсга кутѳс поплы кыв-
мѳн шуавны:

— Енѳ-нын, бур војтыр, кучкалѳј... Ставсѳ вѳстала...
Вѳстала кѳні куз јурсѳаыд зѳбсасѳ.

А поп мешѳк пыр бара шѳпкѳдѳ:

— Радѳ бога, Иванушко, ен вѳстав. Нѳшта со шаѳт
сѳдга...

Коркѳ Иван разѳс мешѳксѳ.

— Пет,—шудѳ,—баѳушко, најѳ возлаѳ котѳртѳсны
тенѳ суѳдны. Бѳр-кѳ косны оз слѳјмыны, мѳ удѳтам-нын
наыс.

Поп бѳкјассѳ ассыс гыжјалѳ да окајтѳ.—Јѳна, Ива-
нушко, менѳ нѳјтѳсны.

Иван серѳктѳс дај шуѳ:

— Тенѳ, баѳушко, ез-на сѳщѳма... Медсѳ кучкалѳмыс-
ѳд ме мышкѳ інмѳс.

Сѳсга муныштѳсны ѳѳуна да поплы казак і шуѳ:

— Тенѳ корсысјасыд, баѳушко, бѳр-нын со косѳны.

Колѳкѳ зѳбсы. Пыр вѳј тѳтѳѳ сѳр бѳчкаас. Некѳд
тенѳ тѳс корсны оз куз. Сѳмын чѳв пукав да мыј щѳк-
та, менсым кывзы.

Пыріс поп сѳр бѳчкаѳ, а налы паныд лѳктѳ купеч,
даскык дѳд тѳвар вѳјѳ.

— Мыј-нө, Иван, бөчкаад вајан?

— Ме турунла ветлі да турун зорөд дорыс чөртөс кути. Өні вузавны нуа.

Оз-ө поз тенсыд чөрттө візөдлыны? Уна-ө бостан бост, а меным петкөдлы сіјө дікөвінкатө.

— Кыз-нө оз поз. Позтөмтор немтор абу. Вај со чөлкөвөј і петкөдла.

Сесса Иван востіс бөчка вевтсө да шөпнітіс поплы:

— Вескыда купеч вылас і котөрт.

Петіс сір бөчкаыс поп, ныр ні вом оз төдчы—ставыс сір, зік чөрт код і ем. Иван кучкіс сылы плетнас бок кузаыс, поп чепөсјіс вескыда купеч вылө.

А купеч чегсіс да јуртөг-садтөг котөртіс кытчө кокыс нуіс. Сізі став төварсө і еновтіс.

Бостіс Иван даскык дод төвар да попкөд мөдөдчісны гортлаң. Иван бостіс поплыс нөшта нөлсө шажт содтөд да сесса медаслөм дон—со шажт, да даскык дод төвар-өн мөдөдчіс гортас.

А попыд пывсіс да мыссіс, пывсіс да мыссіс, некы-зі сылөн јај вывсыд сірыс озмын. І өні-на көнкө пыв-сө да мыссө да Иван казакөс казтылө.

Поп казак да чөрт пөлан

Коркө поп соркні көзіс. Зев ескө бура соркныыд быдміс, да кодкө сылыс соркнітө мөдіс војын гусавлыны. Өті вој поп караулітчіс, мөд вој караулітчіс, вөрөс ез аззыв, а соркні быд вој вошө і вошө. Көјмөд вој улас поп ыстіс караулітны казакөс.

Бостіс казак сөрсыс веткө палыч да водіс град бөрөздаө. Вот војнас воіс поп град вылө чөрт да кутіс поплыс соркні град лупөшітны. Сіјө ез і төдлы, мыј поп казак град бөрөздаын кујлө. Казак ускөдчіс чөрт вылө, бостіс сіјөс шошаөдыс да пондіс палычөн дубітны. дубітіс да дубітіс, дубітіс да дубітіс. Чөрт мөдіс сылы кевмысны:

— Ен-пө ві, Иван, прөстіт первој мыжыс! Прөстітан-кө, аслыд ыжыд бур вөча.

Getіс чөртыд Иванлы пөлан да шуө:

— Тајо пѡланнас быдѡнѡс поѡ јѡктѡдны.

Вот коркѡ поп ыстѡс Иванѡс мѡс вѡзны.

Иван мѡјассѡ вѡтлѡс медѡа турунаѡнас. Мѡсјас воѡсны — ѡдва вермѡны гортаныс локны, гашкѡ ведра јѡлѡн сетѡсны ѡтѡ лытѡмыс. Поплы нѡмкодѡ:

— Со-пѡ-ѡд кушѡма тѡждыѡ мѡјан казакыд кѡѡајскѡј мѡсјас вѡснаыд.

Мѡд лунас Иван сѡјѡ местаас-жѡ вѡтлѡс мѡсјасѡс. Мѡсјасѡс леѡс јѡрсыны, а ачыс пондѡс пѡланѡн ворсны. Ворсѡ Иван, а сы ворсѡм вылѡ став жуг-жагыс јѡктѡны, мѡсјас щѡщ јѡктѡны.

Лунтыр Иван ворсѡс, мѡсјас ез ѡ вермывны јѡрсыны, јѡрсѡм пыдѡѡ, кок јывыс устѡѡ јѡктѡсны Иван ворсѡм вылѡ.

Важѡдѡс Иван мѡсјасѡс. Лечѡс попадѡа мѡсјасѡс лыстыны, а мѡс вѡрајас тыртѡмѡс.

ѡтѡ лун, мѡд лун дај којмѡдѡс мѡсјас воѡсны тыртѡм пакѡн, нѡтѡ јѡв војт ез вајны. Поп ѡ шуѡ:

— Час ме муна казак бѡрѡа да кыјѡда, кыѡ сѡјѡ вѡѡменсым мѡсјасѡс...

Мѡд луннас Иван бара нуѡдѡс мѡсјасѡс јѡрсыны, а поп гусѡн вѡтѡс казак бѡрѡа да сук понѡл костѡ зѡбѡс, кутѡс кыјѡдны казаклыс мѡсјас дорын вѡѡѡтѡмѡсѡ.

Казак пукѡс да мѡдѡс пѡланѡн ворсны. Став мувыв жуг-жагыс јѡктѡны казак ворсѡм вылѡ, мѡсјас јѡктѡны, ѡ поплѡн кутѡс щѡщ јѡктыссыны. Поп оз кѡсјы јѡктыны, но кокјасыс асныс ѡ јѡктѡны. Ердаѡнын-кѡ ескѡ нѡчево, а сѡјѡ пукалѡ понѡлныкын: јѡктѡмысла сылѡн став пѡдрасныкыс орјасѡс ѡ чужѡм рѡжаыс быдѡсѡн парсассѡс.

— Тырмас-нын, Иван, теѡ ворснытѡ!—понѡл пѡвстѡа горзѡ сылы поп. А Иван кылѡс поплыс гѡлѡссѡ да нѡшта јѡна кутѡс пѡласны. Таѡ казак јѡктѡдѡс попѡс ныр вылас устѡѡ. Став паскѡмыс поплѡн лѡстукѡѡ орјасѡс, пѡштѡ пѡстѡг гортас воѡс.

Скѡрмѡс поп мѡсјасѡс да ассѡ тѡшитѡмыс, да казак вылѡ судѡ сетѡс. Коркѡ поп да казак мѡдѡдѡсны судѡ. Туј вылас паныдѡсѡс вѡла купеч, дозмук-тѡвар карыс вѡјѡ. Купеч сылыс ѡ јуалѡ:

— Кытѡ, батѡшко, мѡдѡдѡчѡ?

— Ме казакѡс судѡтны карѡ нуѡда. Менѡ сѡјѡ ас вѡла вывтѡ јѡктѡдѡс.

Купеч пондіс шензыны:

— Кыз-нө мортөс позё мырдөн јөктөдны? Верман-кө, Иван, вай менө јөктөд.

Поп повзис да шуө:

— Ен бара, Иван, јөктөд! Он-кө јөктөд, судитчыны ог мөд.

Поп возвылыс ассө пощөсө көрталіс, медем оз јөк-тыссы. Вот заводітис Иван ворсны пөланөн. Став маті гө-гөрсә жуг-жагыс јөктөны, купеч јөктө, поп пощөснас јөктө, купечлөн вөвјасыс і товар додјасыс щөш јөктөны. Став доздук-товарыс жуллыгис. Поплөн став пөдра-ныкыс бара орјасис.

Вот Иван вылө өні поп да купеч өтвылыс судө сетіс-ны. Воисны судда opdө да висталөны, мыј сігі і сігі, Иван најөс мырдөн јөктөдіс. Суддаыс шензө:

— Ог ме веріт, мыј мортөс позё мырдөн јөктөдны. Вай-нө, Иван, петкөдлы мен, кыгі попөс да купечөс јөк-төдін.

Поп да купеч возвылыс кытчө сурө көртасисны, а суд-да пукалө пызан саяс.

Пондіс Иван пөланөн ворсны. Поп јөктө, купеч јөктө і судда јөктө. Судда пызана сашарітчіс да пызаннас і быдсөн јөктө. Ставнысө ныр выланыс устөз бара јөктөдіс Иван.

Вот өні кујімөн-нін—поп, купеч да судда нуөдісны Иванөс судитчыны цар дінө. Норасисны царлы, мыј сігі і сігі. Иван најөс мырдөн јөктөдіс. Царлы дівө лоі да шуө:

— Ог веріт, мыј мортөс позё ас вөла вывті јөктөдны.

Сесса цар став семјанас і світанас петіс кілчө вы-лас да Иванлы шуө:

— Вай-нө, Иван, петкөдлы, кыгі попөс, купечөс да суддаөс јөктөдін. Верман-кө јөктөдны, ог судит, а он-кө вермы, јуртө керышта.

Поп, купеч да судда возвылыс аснысө столбө дома-лісны. Заводітис Иван ворсны ас пөланнас. Став маті гө-гөрсә жуг-жагыс јөктө, поп јөктө, купеч јөктө, судда јөктө, царлөн став слугаыс, світаыс јөктө і ачыс цар сем-јанас јөктө. Бара ставнысө јөктөдіс ныр выланыс устөз. Цар горзө:

— Тымас, Иван, јөктөмысла став гыркпышкөсөј пыр-
каліс!

— Ме дор-кө судтан, дурда ворсөмыс, а он-кө, кув-
төзныд јөктөда.

Цар повзис да Иван дор судитис.

Иван аззыліс царлыс нывсө да вежыс петіс: „Оз-ө-пө
тајөс поз бабапу вылө бостны?“

Вот Иван муніс базарө, нөбіс сес порспі, сесса локтіс
цар ныв өшің улө да мөдіс ас пөланнас ворсны. Ачыс
ворсө, а порспыс јөктө. Аззис цар ныв порс јөктөдыс
зонмөс, петіс сы дінө дај шуө:

— Вај вузав мен тајө јөктыс порспітө. Уна-ө коран?

— Тајө менам абу продажнөј, а заветнөј.

— Кушөм-нө заветыс?

— Кіна улөзыд-кө куштыслан, прөста сета.

Цар ныв куштысліс кіна улөзыс, а Иван сы морөсыс-
аззыліс зарнја пудпас. Бостіс цар нылыд порспітө да
нуөдіс.

Вот коркө цар јуөртіс:

— Kodі вермас виставны, көні царевналөн пудпасыс,
сы сажө сіјөс верөссајө сета.

Локтіс Иван цар дінө да шуө:

— Ме төда. Пудпасыс сылөн морөс вестас, кіна
улас.

Вөчны нінөм. Колө царнылөс сетны Иван сажө, а цар-
лы абу окота ассыс нывсө поп казак сажө сетны. Вот
сіјө кутіс шуны:

— Менам нывлөн ем мөд жөнік. Кодныд коднытө
верманныд, сылы і лоө невеста.

Важөдісны цар нывлыс мөд жөніксө. Тушанас сіјө
кујім сыв судта, пелпомјасыс—печатнөј сыв пастаөс,
Иван сылы муртса пізөсөзыс лоө. Вот петісны најө сіла
бертны чістөј поле вылө.

Багатырлөн саблаыс кык сыв кузта, а Иванлөн пөлан
кынжі немтор абу.

Вот багатыр мөдіс Иван вылө зырсыны:

— Ме тенө өті кіпыдөс вылө пункта, а мөднас лас-
көбта да төвјыв пөлышта.

А Иван шуө:

— Час ме кувтөз војдөр ворсышта пөланөн.—І мө-
діс Иван ворсны, а багатыр сы ворсөм вылө јөктыны.

Сетчӧз сійӧс јӧктӧдіс Иван, мыј багатыр, јона јӧктӧмла, нырвылас усис. А Иван сесга аслас сабланас-жӧ јурсӧ керыштіс.

Сесга бостіс да цар ныв вылӧ і гӧтрагіс.

Поп-ѿак да Катеріна

Олісны-вылісны крестанін гозја. Мужіксӧ шулісны Иванӧн, а бабасӧ Катерінаӧн. Ӧтчыл Катеріналӧн воіс ымлун. Сіјӧ зев мічаа пагтагіс да петіс вічкоӧ. Аззис сійӧс поп дај вежыс сылӧн петіс. Аззис ѿакӧн дај сылӧн вежыс петіс. Аззис саломшцік дај сылӧн щӧщ вежыс петіс Катеріна мічлун вылӧ.

Служба ештӧм бӧрын поп котӧртліс Катеріна бӧрса да шӧпнітіс сылы:

— Ме талун те ордӧ рытјысны вола. Ысты мужіктӧ кытчӧкӧ уж вылӧ.

Ез зевајт і ѿакӧн; сійӧ сіз-жӧ котӧртліс Катеріна бӧрса да шӧпнітіс:

— Ме талун те ордӧ рытјысны вола.

Сіз-жӧ і саломшцік удітіс шӧпнітны Катеріналы вічжыс петігӧн, мыј талун сійӧ рытјысны волас.

Катеріна ставныслы кӧсјысіс. Вот воіс коркӧ војшӧр кад. Иван рытнас-на леччіс мельнічаӧ. Кілчӧын, кылӧ, поп пондіс голӧдчыны. Востіс Катеріна поплы кілчӧ ӧзӧс. Поп терпітнысӧ оз вермы: термасӧ регыджык окыштны Катерінаӧс.

— Ештан-на. Первој самӧвар пуктам да чај јуыштам, — шуӧ Катеріна.

Пондіс пуктыны Катеріна самӧвар, а секі кодкӧ гілгол керіс кілчӧ ӧзӧс.

— Вот, кущӧмкӧ чӧртӧс војын новлӧдлӧ, — ропкыштіс поп да зѧбсіс тувјын ӧшалыс сарапан сажӧ.

Керкаӧ пыріс ѿакӧн:

— Ок, — шуӧ, — сормыссӧма-тај. Тенад самӧвар і быдсӧн-нын дас, — і пондіс ѿакӧн термӧдлыны Катерінаӧс ӧдјӧнжык бі кусӧдны да водны.

— Чај јуыштам да пырыс-пыр водам, — шуӧ Катеріна. — Самӧвар сувтӧдӧма да чај јутӧг оз-жӧ поз.

Пуксісны пызан сажӧ, а кілчӧ ӧзӧс сек кодкӧ бара гілгол керіс.

— Коч чортос-нын новлодо ташом сор каднас, — ропкыштіс факон да зевсіс шкапө.

Керкаө пырө саломшщик. Сіјө быдсөн гажмөма, термөдлө Катерінаөс өдјөнжык бі кусөдны.

— Час, чажсө жуыштам да вөлігті-нин. Војыс-өд кузна, — шуө сылы Катеріна, і пондіс нөжјөнікөн, термастөг чај кіставны.

Секі кодкө бара гил-гол керіс кілчө өзөсө. Вөлөмкө Катеріналөн мужікыс мельнічаыс локтө.

— Ој, кытчө өні ме воштыса. Тајө, төдөмыс, мужікыд локтө, — шуө саломшщик.

— Мун пөлат подлөсө зевсы, — шуө Катеріна, — војнас бі кусөдөм бөрті гусөнікөн і петан.

Пыріс керкаө Иван — Катеріналөн мужікыс — да пондіс пөрччысны. Саломшщиклөн кујлігад друг бокыс лудзіс. Сіјө көсјіс ескө нөжјөнікөн гыжыштны лудзөмінсө. Паччөр дорын вөлі пукалө кан. Сіјө чајтіс, мыј пөлат подлөсын шыр гыжөдчө, да кыз-тај ускөдчас саломшщик кі вылө. Саломшщик керка тырөн овөстіс. Сек Иван бөстіс тувөыс ассыс пішчалсө да чургөдіс пөлатлаң.

— Кушөм кутта-нө кавшасөма пөлат подлөсас? Онкө пыр леччы сес, лыја!

— Ен-жө бара лыј, тајө ме тані, — мыччыгіс саломшщик да леччіс жөжө.

Иван бурінзика дубітыштіс да пачесајтыштіс сіјөс, купајтіс первој сір бөчкаын, сесса сујліс гөн тыра мешөк пышкө, а медбөрын јөртіс сіјөс гідө да гөгөрбок ігналіс.

Пондісны Иван гозја чај јуны пуксыны. Секі каңыс налөн бара кыліс, мыј тувјын өшалыс сарапан улын кодкө бара гыжөдчө. Кан чајтіс, мыј тајө шырјас гыжөдчөны, ускөдчіс сарапан вылө да полмыс кісө сарапнітіс. Поп мыјвынчыс горөдіс сарапан увсаң. Иван бара бөстіс тувјыс пішчалсө да пондіс моҗажітчыны сарапанлаң.

— Кушөм кутта сені, пет колөкө бурөн! Поплы быт лөі петны сарапан улыс.

Бөстіс Иван попөс шошаөдыс, купајтіс сір бөчкаын, сујліс сесса гөн тыра мешөкө да бөрјавылыс јөткіс сіјөс гідө, саломшщик дінө.

ҕакөн сулаліс, сулаліс шкап пыщкын, мортыдлөн сёлёмыс кын нисё-сыв, віччысё Иванлыс унмовсём. друг сылы бусёс шкап пыщкын сулалігад окота лоі несјыны. Мортыд пыксіс, пыксіс да нем-віччыстог чік кылё несјіс. Секі Иван бара бостіс піщалсё да шуіс:

— Кушёмкё кутта колёма-на менам керка пыщкёсё. Пет регыджык шкапсыс, а он-кё, лыја!

Петіс ҕакөн шкап пыщкёсыс. Иван дубітіс да паче-сајтыштіс сіјёс, купајтіс сір бёчкаын, сесса сујліс гөн тыра мешёкё да јёртіс гідё, поп да саломшщік дінё.

Мёд лун асывнас попадда, ҕакёніча да саломшщіча мөдісны керкаыс керкаё ветлёмөн корсны ассыныс мужікјаснысё. Пырісны і Иван ордё, а најё гозја вөлі бурещ обөдајтны лөсөдчёны.

— Енё азылөј мјанлыс мужікјаснымёс? — јуалёны најё.

— Азывны ег азылөј, — нумјалёны Катеріна гозја, — локтё, матушкајас, мјанкөд обөдајтны пуксёј.

Пуксісны пызан сајё попадда, саломшщіча да ҕакёніча. Сојёны і ошкёны Иванлыс јөвсё:

— Чёскыд јөлаёс-жё, Иван, тенад мөсјасыд. Он вузав мјанлы рөд вылө?

— Вузала, — шуё Иван. — Попаддалы чернукёс, ҕакёнічалы калұшёс, а саломшщічалы візукёс. Вазё, — шуё, — со чөлкөвөјөн мөскыс, сесса лубөјёс нуөдөј ме гідыс.

Бостіс Иван кујім со шајт да леччөдіс најёс гідё вузалан скөтінајасёс відлыны. Востіс гід өзөссё, а сетыс петісны бес коф гөнаёс да сөдөс — поп, ҕакөн да саломшщік.

— Вот, — шуё, — тіјан вердысјасыд. Нуөдө регыджык гортаныд.

Поп да сылөн казак Мөмөт

Важөн олісны-вылісны поп гозја. Вот өтчыд поп казакёс корсны мөдөдчіс. Візөдө, а сылы паныд Мөмөт локтё.

— Кытчө, батұшкөыс, мөдөдчёма?

— Казакёс корсны.

А Мөмөт сылы і шуө:

— Бост менө казачитнытө, донтөг медаса: кујим во служитөмыс—кујим печік. Первој во бөрын чал чуңон печікта, мөд во помасөм бөрын нимтөм чуңон печікта, а којмөд во помасөм бөрын воң чуңон печікта.

А поплы нимкофид, мыј јөј мужік кујим во кешлө кујим печікыс медасө.

Печікыд печік і ем: деңга мынтыны оз ков.

— Медала,—шуө поп.—Уж менам абу сөкыд: нан ізны, скөт вөфитны, пес керавны, војын вөрјасыс амбар віңны. Вердны мөда зөрја рокон, а уэлыны мөдан коңуш-наын.

Өтчид поп казакөс ыстө вөрө:

— Мун,—шуө,—Мөмөт, ветлы пес керавны.

Муніс Мөмөт вөрө, кераліс сыв куэа өті краж, сесса југыдөн-на і гортас воіс. А поп сылыс і јуалө:

— Унаө-нө, Мөмөт, пестө кералін?

— Сыв пес кералі.

Мөд лун Мөмөт кераліс сыв куэа кујим краж. Гортас воіс да поп бара јуалө:

— Кымын сыв, Мөмөт, талун пестө кералін?

— Талун кујим сыв.

— Сіэ-кө аскі унжык-нын керав.

Којмөд луннас Мөмөт муніс да сыв куэа віт краж кераліс. Гортас леччіс да поп бара јуалө:

— Но, талун кымын сыв пестө кералін?

— Талун віт сыв кералі.

Коркө поп Мөмөтөс і песла ыстас. А Мөмөт сылыс і јуалө:

— Ставсө, өкмыснан сывсө ваја, алі ог ставсө?

— ҕерт ставсө.

Муніс Мөмөт, сөвтис вөв doddö өкмыснан кражсө да поп өшін улө грім кылө dofcö пөрөдіс.

— Петав,—шуө,—бағушко, пестө прімітны.

Петіс поп да Мөмөтөс відө:

— Ак, те, Мөмөт, Мөмөт. Көні-нө тенад өкмыс сыв пескыд?

А Мөмөт сылы шуө:

— Кызі-нө абу өкмыс сыв, стөч өкмыс сыв кералө-ма-да?

Уѣсны да аскінас поп бара ыстӧ Мӧмӧтӧс пес керавны:

— Ӧні,—шуас,—таѣ ен-нын керав.

Муніс Мӧмӧт вӧрӧ. Пӧрӧдіс дас вершӧка векӧвӧјја пожӧм, увјіс, мурталіс ӧкмыс сыв куѣта, сесса чінтіс јылӧдыс.

— Но,—шуӧ,—баѣушко, талун ӧті лунӧн ӧкмыс сыв кералі. Ӧні ѣік прамӧј пес-нын.

Мӧд луннас поп ачыс додѣасіс да вӧрӧ песла каяіс шӧщ казак бӧрса.

— Кӧні-нӧ, казак, пескыд?

— Тані, баѣушко, стӧч ӧкмыс сыв,—індіс казак ӧкмыс сывја кер вылӧ.

Бара поп пинасӧ:

— Ак, те, Мӧмӧт, те, Мӧмӧт! Пукты вӧв вылас да леччӧд.

Мӧмӧт петкӧдіс ӧкмыс сывја керсӧ ас пельпом вылас да сесса шыбытіс вӧв мышку вылӧ. Вӧлыс сетчӧ і лазіс да кулі.

— Ак, те, Мӧмӧт, те, Мӧмӧт!—пинасӧ поп,—код јӧј-нӧ вӧв мышку вылӧ кер сӧвтлывлӧ. Колі-ӧд додѣас пуктыны...

А Мӧмӧт балабӧжсӧ гыжјалӧ да шуӧ:

— Мед те, баѣушко, воѣжык сіѣ вісталін, мыј додѣас колӧ пуктыны. Те шуін, вӧв вылас-пӧ пукты. Кыѣ кӧѣаін шӧктӧ, ме сіѣік і вӧчі.

Но мыј сесса Мӧмӧткӧд вӧчан? Скӧраліс-скӧраліс поп дај шуӧ:

— Віін-кӧ менсым вӧлӧс, ӧні ас вылад і леччӧд пестӧ.

Мӧмӧт зев кокңі пырыс бостіс пельпом вылас ӧкмыс сывја кертӧ да мӧдӧдѣіс гортӧ. Мунігас бергӧдчыліс да поплыс јуалӧ:

— Кытчӧ-нӧ, кӧѣаін, пестӧ ректа, керка дорад алі ыж гід дорад?

Поп сылы ылысан-нын горӧдіс:

— Ыж гід дорас ректы.

Казак вајіс кертӧ поп керка дорӧѣ да зым кылӧ сувтӧдіс ыж гід стѣн бокӧ. Ыж гідыд кіссіс. Поплӧн став ыжјасыс лазісны.

Воіс поп да пинасӧ казак вылӧ:

— Ак, те, Мөмөт, те, Мөмөт! Мыйла-нө ыж гідсө кігін?

— Ме ег кігт, ме сөмын пестө стен бокас сувтөді. Олісны-олісны дај поп шуө казаклы:

— Мун, Мөмөт, посвоэо чуж ізны петав, аскі матушка сур пуны көсјө.

Ізіс да ізіс, ізіс да ізіс Мөмөт, мыј ізө, сіјөс вочасөн і сојө. Став ізөм пысө сојіс. Сесса пыріс керкаө да шуө поплы:

— Батушко, чужыд ізіс.

Петісны чуж відлыны, а чужыд абу.

— Көні-нө, Мөмөт, тенад чужыд?

— Ме-пө посні пыэоэ ізі. Сещөма ізі, ставыс бусө пөріс.

Нөшта өті мешөк чуж сетіс ізны поп Мөмөтлы. Сіјө ізіг мозыс став чужтө бара сојіс. Скөрміс поп:

— Мөмөт, те, Мөмөт! Чуж ізны он куж!—Сесса поплы аслыс лоі пуксыны ізкі дорө да чуж ізны.

Коркө сесса поп казаккөд мөдісны картупель гуавны. Картупель гуавны нуісны, дај заступныс вунөма. Поп термөдлө казакөс.

— Мун, Мөмөт, гортө котөртлы да заступ вај.

Локтіс Мөмөт, керкаө пыртөз віэөдіс өшің пырыс да азқіс: попада корөма факөс да гөсөтөдө. Сіјө кілчө өзөсө гол-гол керіс.

Фак повзис дај шуө:

— Кытчө-нө ме воштыса, попыд кылө локтө?

— Кај өдјөжык пөлат подлөсө. Сені емөс лук мешөкјас. Пыр өті тыртөм мешөкө да лук мешөкјасыскөд өрччөн і сувт.

Факөн пыріс мешөк пыщкө да лук мешөкјас дінө лажмөдчіс.

Керкаө пыріс Мөмөт. А попада сылыс і јуалө:

— Мый-нө, Мөмөт? Мыйла бөр косін?

— Батушкоыд өті лук мешөк щөктіс вајны гуө сујны.—Кајіс казак пөлат подлөсө, грім кылө жожө чөвтис факөн тыра мешөксө. Сесса бөстіс мешөксө пөлпом вылас, посвоэыс заступ кватітіс да муніс поп дорө.

— Вајі,—шуө,—батушко, заступтө. Со матушкаыд лук мешөк ыстіс да щөщ щөктіс картупелькөд өтлаө

гуавны. Картупельскöд-пö мед оз соргы, мешöкнас і быдсөн щöктіс сујны.

Гуалисны поп да Мөмөт куз јурсіа факөнөс, попад-далыс мусуксö.

Вот факөн кујліс, кујліс картупель гуын, сесса петіс мешöк пыщкыс да картупель гу мудöдсö мөдіс парсавны. Kodјіс, kodјіс дај јурыс төрмөн роу лоі. Мөмөт казаліс картупель гуыс факөнлыс кодјысöмсö да поп дорö котөрөн:

— Ој,—шуö,—бағушко, факёныд мјанлыс картупель гутö лептö; тыдалö, гусавны көсјö картупельтö.

Поп котөртö картупель гу дорö, весіг пöдраснікаснысö ез вевјав, а Мөмөт сы бөрсa гез көлышкаөн.

факёныд картупель гу мудöдсö муртса вевјалис роуöдны да ортсö петны, кызі сы вылö ускöдчіс поп:

— Ак,—шуö,—сещöм-тащöм, јөзлыс картупель гу лептан?—і заводітіс факөнөс пөвсавны да јуреіöдыс пачөсajтны. А факөн сылы воча кучкіс. Поп горзö казаклы:

— Еј, Мөмөт, мыј сулалан? Кучкав щöщ!—факөн тузітö попөс, і Мөмөт мөдіс щöщ попөс гез көлышкаөн нөјтны. факлы öтчыд кучкө, поплы—кујімыс. факлы—кыкыс, поплы—вітыс.

Тыш ештöм бөрын поп шуö казаклы:

— Ак, те, Мөмөт, те, Мөмөт! Колі-öд факөнсö нөјтны, а те, Мөмөт, менö кучкалан.

— А ме-нө мыјөн төда. Көзаін кызі щöктö, сізі ме і вöчі. Те шуін: „Кучкав-пö“, а ен урчіт, мыј факөнөс колö кучкавны.

Муніс поп гортас да ҳон вежалун чөж вігіс да бок-јассö гыжјалис.

Олісны, олісны дај попөс беда суіс: поплөн пачыс сојаныс мөдіс вошласны. Öтчыд воші дај мөдыс воші: поп да попадда щыгјалöны, а пачын сöмын пыр тыртöм кашнікјас колöны.

Вот поп казакыслы і шуö:

— Кывзы, Мөмөт, те буржыка кілчö öқöстö караулыт. Кущöмкө вөрјас волывлöны мјанö да пачыс став сојансö ректöны. Коңушнаыс вуж узыны посвоғö.

Мөмөт мөдіс лун і вој караулытны, коді поп пачыс сојан гусавлö. А ачыс стрöка кыјöдас, пыралас керкаö да став сојансö пачысд здукөн ректыштас.

Коркө өтi асылын поп да Мөмөт вартны петiсны, а сек попадда чукөстiс ассыс мусуксө—куз журсiа факөнөс, да мөдiсны коjтны да гөстiтөдчыны.

Мөмөт бостiс чап, өтчыд шеныштiс, өтi чап көв ори, мөдыс шеныштiс, мөд чап көв ори.

— Вaj,—шуө,—багушко, гортө котөртлам чап көв вурыштны: танi шыла нi нырагез абу.

Локтiсны гортө, а попадфалөн кiлчөсө iгналөма. Мөдiсны iгөдчыны. Сек коста казак өшiнөд кыжкiтлiс да азiс, кызi попадда нуис пызан вылыс чөскыд сожанјас, факөнөс зебiс шкапө. Пырисны керкаө.

— Вaj,—шуө,—матушка, ме өбөдајтышта, а казак сы коста чап көвјас вурыштас.

Кватiтчiс, а пачын сожаныд абу.

— Ак, те,—шуө поп,—Мөмөт, те, Мөмөт, омөла те вөрјасыс керка вiзан. Бара-нын вөрјас волөмаөс.

А Мөмөт поплы шуө:

— Ме талун, багушко, вөтөн аззылi, бытөккө вөрыд волiс, кыскалiс пачыд став сожантө да шкапад пукталiс i ачыс щөщ шкапад пуксiс.

Востiсны шкапсө, i збылыс сенi сожан гырнiчјас, пiрөг-шаңгајас, i куз журсiа фак сенi-жө пукалө. Поп азiс факөнөс да ускөдчiс:

— Ак,—шуө,—кодi вөлөма сожан гусалысыд, менсым пач ректысыд?

I мөдiсны поп да фак журсi на журсi пачесајтчыны. Факөн томжык да вермө попөс. Поп мөдiс казаклы горзыны:

— Ej, Мөмөт, мыј те чөв сулалан?.. Бост укватсө да кучкав щөщ.

Мөмөт кватiтiс укват да мөдiс попөс i факөнөс кык-нансө өтмоз тувкөдны да ојкөдны. Ödjөн-тај јансалiсны.

— Ак,—шуө поп,—Мөмөт, те Мөмөт! Ме щөктi факөнөс кучкавны, а те менө щөщ ојкөдан.

— А мен кыз көзаин шуiс, сiзi i вөчi. Те-өд ачыд кучкавны щөктiн да ен урчiт, кодөс кучкавнысө.

Бара зөң вежон чөж поп кујлiс волпасын, гыжјалiс ассыс нөјтөм бокјассө.

Вот коркө поп керка вылө бара пакөст суiс. Попадфалөн посвозсыс нөк гырнiчыс мөдiс вошласны. Пуктас

нөк тыра гырнич, а асывоғ кешлө сөмын тыртөм нөк гырничыс колө. Мөмөт попадда нөк гырнич вөсна зев оз мајитчы: кайлас војын коңушнаыс посвоғө, нөксө чуналас да гырничсө бок вылас путкылтас.

Бара поп чуксалө казакөс отсөг вылө:

— Те, Мөмөт, коңушнаыс уэлыны кай посвоғө. Кодкө матушкалыс быд вој нөк кашниксө гусалө. Колө вөрсө кыјны.

— Ладнө,—шуө казак,—щөктан-кө, кыјөда. Меыс вөр оз удіт.

Вот Мөмөт војулө водіс посвоғө. Кор поп да попадда чорыда унмовсісны, сіјө пыраліс керкаас, бөстіс јен-жажыс Микөла угодниклыс образсө да петкөдіс сіјөс посвоғө. Сөсса став нөк гырничсө ачыс чуналіс, а Микөла угодниклыс парјассө да усјассө нөкјөн мавтыштіс, сөсса ачыс ыжыд гөлөсөн мөдіс горзыны:

— Батушко, петав! Вөрјастө суі!

Чөпөсіс поп посвоғө, вігөдө—нөк кашник тыртөм, а Микөла угодниклөн став чужөмыс нөкјөс.

— Суі,—шуө,—батушко, Микөла угодникөс нөк кашник дорыс... Сөсса ачыд төдан мыј вөчан.

А попыд збылыс чайтіс Микөла угодник вылө, бөстіс образтө да мөдіс швачөдны да кокулас талавны.

Олісны, олісны да коркө поп да попадда гөстітны мөдөдчісны. Поп шуө казаклы:

— Те, Мөмөт, мі гөстітіг коста ов лучкі да өгөсјастө бура віз. а медеа-нын амбар өгөстө бура віз, медем вөрјас менсым һаңөс оз гусавны.

Мыјөн поп гөзја мунісны гөстітны, Мөмөт вөстіс амбар өгөстө, коріс сіктыс мужікјасөс да щөктіс став һаңсө і ембурсө новлыны. Сөсса перјіс амбар өгөссө да амбар өгөснас котөртіс попөс корсны. Поп сіјөс азгіс да јуалө:

— Мыј-нын лоі, Мөмөт? Кызі лыстін амбар өгөстө еновтны?

— Амбар пышқад, батушко, шырјас гыжөдчөны. Ме котөрөн локті јуавны, мыј керны. А амбар өгөстө бура щөктін краңітны да, ме миса татчө воліг коста некод сіјөс ез гусав, сөрыс вајі.

— Ак, те, Мөмөт, те, Мөмөт! Колө-өд амбарсыс сусө краңітны, а оз амбар өгөссө. Гашкө өнөз менсым став һаңсө-нын гусалісны.

Котортисны амбар віждлыны: збылыс ынём абу колёма, ставсё гусалёмаос.

Скоралё поп гөгөрвотом казак вылө, а Мөмөт прав-
дайтчө:

— Те-өд, бағушко, ен амбартө, а амбар өзөстө щёк-
тін візны. Кыз көзәін щөктіс, ме сізі і вөчі: көзәінлыс
кыв вужны оз поғ.

Вот коркө воіс казачітөмлы первој срок. Колө казак-
көд рөщөт вөчны өті во ужалөмыс: Мөмөт соссө пу-
жіс дај шуө:

— Кад, бағушко, меным первој воыс ужалөм дон
мынтыны. Вај лөсөдлы плештө. Кодар бокас печікта?

Лөсөдіс поп шујга плешсө. Мөмөт колс кылө чал-
чунөн печіктіс, да сешөма печіктіс, мыј поп вылө, вылө
качліс да көшас улөғ тумбылтчіс, шујга сінгурансыс
сінколкјыс жоғө чеччыштіс.

— Но,—шуө,—бағушко, өті во ужалөмыс рөщөтын.

А поп, гашкө, і кујім суткі чөж састөгыс кујліс тајө
печіктөмыс.

Вот пукалө көртөда чужөма сінпөла поп дај думајтө,
кызі мездысны казакыс? Кызі мездысны нөшта кык
печікыс? Мөмөт чал чуннас-на печіктіс да со мыј лоі, а
німтөм чуннас да воғ чуннас-кө печіктас, секі мыј лөө?

Вот чукөстіс казакөс поп дај шуө:

— Мун, Мөмөт, ветлы да Вөрсалыс скөтсө вајөд;
сіјө меным кык во чөж-нін руга ез мынтив.

Муніс, муніс Мөмөт, пыріс сөд вөр шөрө, кераліс
медса ыжыд пожөм пусө да мөдіс кырсыны.

— Кушөм мөгөн-нө, Мөмөт, локтін ме прікодө? Мыј-
ла тајө пусө кырссан?

— Ме локті тіжанөс, вөрса челафөс, пывсөдыштны.
Со,—індіс пожөм кер вылө,—вөча татыс аслым бед,
медым тајө беднас тіжанөс пывсөдны.

Повзис Вөрса дај шуө казаклы:

— Вај первој выннымөс бертам. Кодным лоам јон-
жык, сылы і руга мынтыны. Вај чуң крукөн кыскасам.

Гез көлышкаыс вөчісны кыщ дај зелөдчісны чуң
крукөн кыскасны. Мөмөт гез кыщсө домаліс пожөм
мырјө. Зелөдчіс да зелөдчіс Вөрса, оз вермы Мөмөтөс
чуң крукөн кыскыны.

— Но,—шуас,—Мөмөт, чуң крукнад те меыс јонжык.

— Сіз-кө мөд ног сіла бертны пробуйтлам. Өні кыкнаным шутовтам. Кодным јонжыка вермам шутовтны, сылы і руга мынтыны.

Шутовтіс Вөрса, став вөрыс быдсөн төвзыштліс і Мөмөт муртса кок јывсыс ез уз—сещөм гораа сіјө шутовтіс.

— Но,—шуө,—өні сесса те, Мөмөт, шутовт.

А Мөмөт шуө:

— Ме-кө, Вөрса, шутовта, тенад сінгурансыд сінмыд чеччыштас. Сінмыд-кө жал, көртав сінтө.

Көрталіс Вөрса ассыс сінјассө да мөдіс віччысны Мөмөтлыс шутовтөм. Мөмөт бостіс муыс зор да кыз-тај свіснїтас Вөрсалы јурбөрас, сылөн сінгыс быдсөн бі петаліс.

— Но,—шуө Мөмөт,—өтчид шутовті, мөдыс шутовта ог?

— Со јенмогыс,—шуө Вөрса,—сесса, Мөмөт, ен-нін шутовт: өтчид шутовтөмыс менам сінјасөј муртса-нін ез чеччыштны.

Сегіс Вөрса Мөмөтлы ассыс кык скөтіна—кык ошкөс. Воіс Мөмөт поп ордө, өті ошсө јөртіс вөвјас коңушнаө, а мөдсө—мөс картаас. Поп не рад, мыј Мөмөт гортө ловјөн воіс.

— Но,—шуө,—Мөмөт, вайөдін Вөрсалыс скөтсө?

— Вайөді, коңушнаад да картаад јөрті.

Мөд луннас леччісны карта вылад да ошјасыд поплыс став мөсјассө і вөвјассө косавлөмаөс. Ошјасөс бөр щөктіс казаклы вөтлыны. Бара поп пуксіс да шогалө, думајтө—кытчө казакөс ыстыны, мең ловјөн бөр оз во?

— Ветлы,—шуө,—Мөмөт, Ыжыд вад дорө чөртјаслыс оброк перјыны. Кујім во-нін оброк ні руга мен ез мынтыны.

Муніс Мөмөт Ыжыд вад дорө, пуксіс берег дорас да мөдіс нырагез гартны. Секі вад пышкөсыс бырснїтіс чөртпі дај јуалө:

— Мыј те, Мөмөт, вөчан?

— Ме нырагез гарта, тіјанлыс ваднытө көсја шырјавны да тіјанөс, васа бесјасөс, пывсөдыштны. Мыјла поплы оброк ні руга абу мынтылөмныд?

Чегсіс беспі да васа дөдөыс дінө котөртіс:

— Ој, дөдө! Мөмөт лөктөма да оброк корө, шуө:

онö-кö-пö шапка тыр деңга сетö, ваднытö шыржала да став васа бесјассö пывсöда.

Петіс беспі Мөмөт дорö дај шуö:—дедö щөктö те-ныд мекöд бертчыны. Кодным-коднымöс вермам, сјöным-лы і оброк лоö мынтыны.

Мөмөт сылы шуö:

— Текöд-нö, чөрткусінкöд, ачым ог-жö мөд вермас-ны. Со естөн пу дорас менам шөркост вокöј кујлö. Мун сукöд бертчöј. Сöмын сјö неуна пелтöм да оз кыв, сорнітны заводіттöз колö сылы кучкыны.—Мөмөт індіс пу улын кујлыс ош вылö.

Чөртпі муніс, кучкіс кујлыс ошлы да горöдіс:

— Вај,—шуö,—вермасам.

Ошкыд-тај кызі сы вылö ускöдчас. Парсалас да курч-чалас, парсалас да курччалас, беспілөн öдвa лолыс колö да котөрөн леччас дедыслы жалужтчыны:

— Мөмөтыд ачыс ез бертчы, шөркос воксö меным паныд ыстыліс.

Сесса бара беспі петіс берегö, оброк деңга ез петкöд:

— дедö щөктіс котралөмөн панјысны. Кодным ödjö-жык вад гөгөр кышовтам, сылы і оброк мынтыны.

— Текöд, чөрткусінкöд, ачым ог-жö мөд панјысны! Тенö-öд і менам ічөт вокöј-на панјас,—шуö Мөмөт.

Сесса пыраліс вөрö, кыјіс кык көчөс, öтисö мешөкө сујіс, а мөдсö мөздорас бөстіс.

— Но,—шуö,—чөрткусін, панјыс менам ічөт воккöд,—сесса лезіс öтiк көчөс да кiнас швач-швач керіс. Көч котөртіс. А чөртпі кывсö öшөдөмөн кашкө котөртö, мед ескö сјöс оз панјыны. Вот кышовтіс чөртпі вад гөгөрыс, а сек коста Мөмөт кыскіс мешөкыс мөд көч-сö да мышкас тапкөдö:

— Молодеч,—шуö,—менама ічөт вокöј, чөртпіөс панјін.

Бара чөртпі котөрөн леччіс васа дедыс дінö да віс-талö:

— Менö панјіс Мөмөтлөн ічөт вокыс.

Вот петіс беспі дај бара-на оброк деңга оз вај.

— Со,—шуас,—дед менам ыстіс асгыс комын пудја палічсö; кодным вылөжык качөдлам, сылы і оброк.

Мөмөт сувтіс комын пудја көрт паліч дорö да кымөр вылö вігөдö, а шыбытны оз шыбыт.

— Мыј-нö, Мөмөт, сесса віччысан, он шыбыт?

— Час,—шуö,—есіjö кымör пластсö виччысышта да сетчö палічсö әдлөдä, мед сессä бöрсö оз ус.

Чегсіс чöртпi, кватітіс палічсö да дедлы жалужтчö.

— Тенсыд палічтö, дедö, Мөмөтыд кутліс кымör вылö шыбытны. Муртса вевјалі пышјöдны.

Аззö пöрыс Васа, мыј Мөмөткөд сілаөн венласны он вермы, да шөктіс петкөдны оброк деңга.

Секкості Мөмөт розөдіс шапка пыдөссö, улысас гу кодјіс да мешөк пуктіс. Öті мешөк деңга петкөдіс да кістіс чöртпi Мөмөт шапкаö—ез тыр, мөд мешөк кістіс—ез тыр, којмөд мешөк петкөдіс да вөлісті тыріс.

— Но,—шуö Мөмөт чöртпiлы,—ну поп ordöз тајö деңга мешөксö.

Вот мөдөдчісны Мөмөт да чöртпi поп ordö. Туј вылас налы паныдасіс роза шөра ыжыд ізкі.

Беспі Мөмөтлыс јуалö:

— Мыј-нö тајö ташöм гөгрөсыс?

— Тајö менам дедөлөн сікөщ мольмыс.

Мунісны, мунісны да беспі агас (піна) азгіс.

— Мыјнö, Мөмөт, ташöмыс?

— Тајö менам дедлөн сікөщыс.

Мунісны, мунісны да беспі рыныш азгіс.

— Вістав, Мөмөт, тајö мыј ташöмыс?

— Тајö менам дедлөн вöралан шапкаыс.

Сессä воны кутісны поп ordö да Мөмөт беспіөс гортас ыстіс.

Гортас мунігөн беспі рыныштö шапкааліс, агастö (пінатö) сыліас сікөщ пыддi сујіс да ізкітö сыліас-жö көрталіс да вадјö мөдіс дедыс дорö леччыны. Ізкіыд ва пыдөссö кыскö, рынышыд да агасыд ва веркөссö кылөдөны. Пессіс, пессіс беспі да сетчö і жагаліс.

Воіс Мөмөт поп ordö да деңга мешөктö крап кылö жож шөрö чөвтіс.

— Вајі,—шуö,—чөртјасыдлыс оброктö.

Попыд деңга вылад абу рад, сөмын сылөн öті дум, кызі казак печікыс плешсö мездыны? Көт кытчö сіјөс ез ыстыв, некытчö Мөмөт оз јөрмы.

Сессä поп да попадда думажтісны пышјыны. Поп вөчіс аслыс зев ыжыд кузов (пестер), став дона көлујсö сөвтіс сетчö да шуö попаддалы:

— Тајо Мөмөтүс ловја јурөн он-жө мын. Аскі-жө сыс гусөн кытчөкө пышјам.

А Мөмөт кывліс налыс сорнісө. Мыјөн поп да попадда унмовсісны, ректіс поп кузолыс став ембурсө да һансө, сесса ачыс пыріс кузов пышқас да вевттысіс.

Асывнас зев вој поп да попадда кузоласісны да мөдісны гортыс пышјыны. Пышјісны, пышјісны да көсјісны сојны, шојччыштны пуксывны. Өні-пө-өд казакыд оз-һін суөд.

А Мөмөт сек кузов пышсаң горөдіс:

— Батушко, менө-тај коһінныд!

— Со-өд Мөмөтыд, тыдалө, кағалөма пышјөмнымөс да вөччө мі бөрсә. Мед ескө оз-жө суөд.

Пышјісны да пышјісны, пышјісны да пышјісны, повөдһөја жағалісны.

— Но, матушка, вај-жө пуксыштлам шојччыштны да сојыштны. Өні-өд казакыд оз-жө-һін көнкө суөд.

А Мөмөт бара горөдіс кузов пышқөссәң:

— Батушко, ен кол! Тајо ме, Мөмөт, локта!

Поп да попадда бара мөдісны Мөмөтыс котөртны, а асныс думајтөны:

„Таыс-тај һекытчө он удіт. Шојччыштны һі сојыштны оз лә.“

Котөртісны да котөртісны, жужыд бужөда ју дорө воісны, сетчө вој суіс. Попыд кузовсө пөрччіс да бужөд дорө шојччыны пуксіс і шуө:

— Но Мөмөтлы міјәнөс өні һе суөдлыны-һін.

А Мөмөт секкоста петіс поп кузолыс да шуө:

— Но, батушко, өдва ме тіјәнөс вермі суөдны. Ме чајтлі, мыј менө зікөғ-һін коһінныд.

Поп да попадда шөгө воісны: бара Мөмөтыс ез удітны.

Вот поп, попадда да казак лөсөдчісны ју дорө уғны водны. Поп і шуө:

— Уғны водтөғ-өд ужнајтлывлөны.—Бостіс поп кузов вевтсө, а кузовыс тыртөм. А Мөмөт кыскіс піщөғ-сыс өті тупөс да нурјасыштчіс. А поплы да попаддалы етащөма муғөм бөрад шығлы лоі водны.

— Те, Мөмөт, јудорлағыс водан, матушка—вөрладорлағыс, а ме—шөракостаныд,—шуө поп.

Муғөм бөрад поп да попадда зев чөскыда унмовсіс-

ны да Һөмтөр Һз кылыны, кыҗи Мөмөт попөс јудорла-
ныс вештышти, а ачыс поп да попадда костө водис.

Коркө садмис попадда, думайтө, мыј сы бокин кујлө
аслас попыс, да сылы бокас тувкөдө:

— Мыј-нө Һевајтан? Тојышт сјјөс ваас да мынам
сыс, Һөмөн мынтөмыс.

Мөмөт тојышти попөс бужөд јывсаң ваө.

Асывнас садмис попадда да јуалө Мөмөтлыс:

— Көн-нө, казак, мијан батүшконым?

— Ме сјјөс ваө быгылти. Ачыл-тај војнас щөктін
сјјөс ваө јөткыны.

Мөмөт чеччис да шуө попаддалы:

— Но, менам өни кешлө казакалөн срок ешти. Поплы
казачити, а попаддалы казачитны ог көсјы.

Сесса Мөмөт шапкасө лептылис да воө мөдөдчис.

Мужик да һөл поп.

Важөн олісны-вылісны гозја. Налөн і һаһныс быри.

Бабаыс і мөдіс шуны мужикыслы:

— Мун ветлы да капкан пукты, оз-ө шед кущөмкө
Һвер.

Кажис дадө вөрө, пуктис капкан да сөд руч шедис.
Мөдөдчис дадө руч куөн базар вылө, шојччиг моз пырис
кабакө дај шуө кабашщиклы:

— Он-ө һөб руч кv менсым?

Кабашщик шуө:

— Һөба кујим четвөрт винаыс.

Старик сетис кабашщиклы ассыс руч кусө кујим чет-
вөрт винаыс.

Јуис өти четвөртсө, дуб һи деб Һз мунлы, јуис мөдсө,
Һуна гажмышти, а којмөдсө јуис да поводнөја кодчис.

Мужиклы паныдөн пызан сажын вөлі пукалоны кујим
поп і сивујтчөны, кыс-пө мужиклы та мында сөһгаыс.
Һајө пыр виөдісны мужик јуөм вылө. Мужикылдөн кор
јусис којмөд четвөртыс, чеччис пызан сажыс, шапкасө
лептыштлис да кабашщиклаң јурнас довкһитис:

— Көһаин, рөшщөтын.

— Рөшщөтын, рөшщөтын, — шуө сылы кабашщик.

Попјаслы зев лоі дівö, мыј мужікыд кујім четвeрт
вінаыс сöмын шапкасö лептыштліс і грöш ез мынтыс.

Вöтчісны попјас мужік бöрса дај јуалöны сылыс:

— Кыз-нö те сöм мынтытöгыс вінасö јуін?

А мужік налы і шуö:

— Ме кöт мыјдöм ог ју, некор ог мынтыслыв.
Шапкаöс-кö лептыштла, менсым некод некущöм дон оз
бост.

— Сіз-кö-нö вај вузав міјанлы „чудеснöј шапкатö“.

— Вузала, — шуö мужік, — сетанныд-кö кујімсö
шајтöн мортис.

Бостіс мужік попјаслыс öкмыссо шајт да локтіс гор-
тас, а попјасыд зев рад пырыс мунісны гортаныс да
мöдісны ошјысны гöтырјасныс возын.

Попјасыс ас костын вöліны рöднaјас—свöјакјас.
Шапкасö первој бостіс ыжыд свöјак дај шуö:

— Часлы первој ме ветла карö да гулајтышта тајö
шапканас.

Муніс сіјö карö, пыріс медса дона трактірас, чукөр-
тіс гөстітöдны став тöдсајассö да шуö:

— Мыјдöм колö, сымында і јуö, ме ставныдтö јук-
тала ас шщöт вылö.

Јуісны да сојісны гөстјас кыксо шајт дон. Сесса
поп чеччіс пызан сајыс, шапкасö лептыштліс да јурнас
гөгңітіс кабашщіклан:

— Кöзaјін, текöд мі рöшщöтын...

Кабашщік кватітіс попöс куз пöлаöдыс да шуö:

— Кызі-нö рöшщöтын! Сöмтö ен-на мынтыв-да.

Поп ас кејас мөвпыштіс: „Гашкö-пö шапкасö нено-
гөн шапкаавсіс“. Шапкасö сесса мөдарö бергöдіс, бара
лептыштліс да кабашщіклан јурнас гөгңітіс:

— Öні-öд рöшщöтын-һін?

— Кызі-нö рöшщöтын?—скöрміс сы вылö трактір-
шщік.—Вај мынтыс, а он-кö, судö сета.

Вöчны һінöм: поплы лоі мынтыны кыксо шајт. Сіјö
пінсö јірöмөн муніс гортас да свöјакјаслы һінöм ез вістав.

Сесса шапкасö бостіс мөд попыс, сіз-жö карö муніс.
Пыріс бара-жö медса дона трактірас да јуіс нольсо шајт
дон аслас тöдсајасыскöд. Јусöм бöрын шапкасö леп-
тыштліс да јурнас гөгңітіс трактіршщіклы:

— Кöзaјін, текöд мі рöшщöтын?

— Кызі рөщөтын, деңгатө ен-на мынтыв да?

Локтіс поп гортас зев скөр і којмөд свөјакыслы немтор ез вистав.

Бостіс шапкасө којмөд поп. Муніс сіјө карө, чукөртіс став төдсасө, пырісны медыжыд магазінас да зев уна төвар нөбаліс. Нөбасөм бөрын поп шапкасө лептыштіс, јурнас гогныштіс купечлы дај петіг мозыс шуіс:

— Көһаін, мі текөд рөщөтын...

— Кызі рөщөтын?—кватітіс купеч сіјөс куз пөлаөдыс да прікашцікјассө чукөстіс.—Вај пырыс пыр-жө мынтыс.

Вөчны немтор: быт лоі мынтысны. Сіјө піңсө јірөмөн муніс гортас да шуө свөјакјасыслы:

— Менө дадөйд тајө шапканад көкјамыссо шайт дон рөскөдө воштіс.

Мөд поп шуө:

— Менө нөлсө шайт дон.

А којмөд поп шуө:

— Менө сіјө кыксо шайт дон пөрјаліс.

Мунісны најө шогвывтіныс кабакө, јуісны да пондісны сорнітны, кызі ескө пөрјасөмыс мужікөс віны.

Сен вөлі пұкалө служівөј морт. Кыліс сіјө попјаслыс сорнісө да котөртіс мужік өрдө:

— Тенө кујім поп віны локтөны,—шуө сіјө мужік-лы,—вод өдјөнжык пызан вылад, вевттыс скатөртөн да леччыс кулөма улө, а бабаыд мед пондас покојнік вылын моз бөрдны. Кор ме мөлөтөн тед плешад кошнітышта, сек чеччы. Сегса ачыд аһан мыј лоө.

Мужік сізі і вөчіс: водіс покојнікө, бабаыс сы дінын пондіс лыдөдөдлөмөн бөрдны. А салдатыд петіс да эбсіс посвозас.

Пырісны кујім поп мужік өрдө да ускөдчісны сы вылө.

Сек посвозыс пыріс салдат дај шуө:

— Кулөм мортөс мөд пөв оз віывлыны, верма колөкө сіјөс ловөдөдлыны, со шайтөн-кө мынтысанныд.

Мынтысісны попјас со шайтөн мортыс. Салдат коріс покојнік гөтырлыс мөлөт да наһөнікөн тошнітыштіс мужіклы плешас. Мужік эвірк чеччыштіс пызан вылыс дај шуө:

— Уп, зев дыр уэсöма! Пасібö, служивöј, теd лов-
зöдöмыд вылö.

А попјас сен сулалöны да шензöны:

— Вaj-жö вузав мiјанлы тајö мөлөттö.

— Кыз-нö вузала,—шуö мужік,—тајö мөлөтыс менö
вердö i јукталö.

— Тысеча чөлкөвöј сетам,—шуöны попјас,—вaj ре-
гыджык вузав.

Бостіс дадö попјаслыс тысеча чөлкөвöј i салдатöс
зев бура аттöалис: көсјыіс сіјöс во чөж вердны-јук-
тавны да табакөн куритöдны. А попјас зев нiмкодпы-
рыс мунісны гортаныс.

Коркö кывсіс: сещöм- сещöм карын-пö кувсöма зев
озыр да ыжыд геңерал, код-пö вермас геңералöс бөр
ловзöдны, сылы лыдтöм-шщөттöм деңга лоö сетöма
царскöј казнаыс.

Попјаслөн сіңјасныс öзјісны уна деңга вылö. Муніс-
ны најö сіјö карас, пырісны озыр геңерал керкаö да
шуöны:

— Көн-нö покојнікыс, мi сіјöс пырыс-пыр бөр лов-
зöдам?

Пырісны најö покојнік кујланінö да мөлөтөн геңе-
раллы плешас кошнітыштісны. Геңерал ез чеччы.
Кучкісны мöдыс—оз чеччы. Јонжыка кучкісны, бара ез
чеччы. Сесса мыјвынсыс переменаөн пондісны кучкавны
кулöм геңераллы плешас, покојніклөн јурчашкаыс жуг-
лысіс.

Гөгөрвоісны попјас, мыј мужікыд бара најöс пөрјалис,
i асныс зев öдјö пышјісны сіјö карсыс.

Воісны гортаныс i бара мужікöс віны көсјöны.
Мужік ордö локтöз кујимнаныс кабакö пырісны віна
јуыштны, да ас кежаныс сорнітöны:

— Öнінінөм вылö-нін ог верітчö, мунам да пырыс-пыр
жö віам.

А салдат, мужіклөн другыс, вöлі кабакын-жö пу-
калö. Сіјö кыліс попјаслыс сорнісö да котöртіс мужік
ордö:

— Тенö бара-нін віны локтöны попјасыд. Томнас
керка пышкад, а ме öзöстö понда караулiтны.

Мужік томнасіс гөгөрбок, а салдат візö сылыс
öзöссö: оз леэ попјасöс мужік ордö пырны.

— Часлы,—шуо өті поп,—ме өшін пырыс пырала да сіјөс вѡа.

Жүгөдіс поп мужіклыс өшінсө да мөдіс кавшасны керка пыщкөсө өшін пырыс. А мужік черөн сапнітіс поплы јурас да сетчө сіјө і кулі.

Кык поп сулалісны, сулалісны туј вылын дај дөз-місны віччысны.

— Отнас-тај свөјакыд немтор вөчны ез вермы. Часлы ме пырала отсөг вылө,—шуө өті попыс.

Вот і пондіс сіјө кавшасны өшін пыр мужік ордө, а мужікыд бара черөн јурас сапнітіс.

Віччысіс, віччысіс туј вылын којмөд поп да шуө:

—Свөјакјас менам, дерт, јусісны, өнөз мужікөс віны оз-жө тырмы. Часлы ме щөщ пырала.

Вот којмөд поп пондіс кавшасны өшін пыр мужік керкаө, а мужік бара черөн сөтыштіс сылы јурас.

Пуксөдіс мужік өті поплыс шојсө скамја вылө, бытөкө ловјаөс, а мукөдјассө зебіс, сесса чукөстіс салдатөс.

— Вај, служівөј, мезды менө тајө куз јурсіа чөрт-гыс. Быдсөн кучкаліс і талаліс менө, і бөр мунны оз көсјы.

Салдат кучкіс поплы пель бокас. Поп грімнітіс жо-жө.

Мужік сылы і шуө:

— Вывті јона, служівөј, кучкін. Вірөдлы, сылы кув-төзыс лоі. Мед ог мыжмөј, шыбыт мун шојсө јукмөсө.

Салдатыд вөлі код. Сіјө кватітіс поплыс шојсө, бостіс пеллом вылас, котөртіс да брунгіс јукмөсө.

Сек мужікыд скамја вылө пуксөдіс мөд попыслыс шојсө да ваөн кіскаліс, бытөкө ваыс кајөма. Салдат аззіс сіјөс да шуө мужіклы:

— Ме-тај-нө тајө куз јурсіасө өні на јукмөсө шы-бытлі, а тајө бара-нін тані,—сесса кватітіс сіјө мөд по-плыс шојсө да ју вылө котөртіс. Кајіс салдат мужік ордө, а мужікыд сек кості којмөд поплыс шојсө пук-сөдіс скамја вылө да ваөн кіскаліс. Салдат код јурнас ез гөгөрво да дівујтчө:

— Тајө куз јурсіаыс-тај бара-нін тані! Вај мем чет-верт віна. Ме тајөс выпөв леччөда ју вылө да асыв-возөз сен пукала, медым којмөдысөсө вагыс оз-нін пет.

Шыбытис салдат кѳмѳд поплыс шѳсѳ ѳукмѳсѳ да асыввоѳѳ ѳукмѳс дорын пукаліс. Јурдан дорыс вѳчкодѳр тујтѳ сѳѳ мѳдѳс сѳктѳ кѳјны. Сѳктын вѳлі асја звѳнітѳны. Локтѳ салдат да ас кѳжас мѳвпалѳ:

— Ѳні куѳ јурсѳаыд васыд сѳсса оз-нын пет...

А сек бурещ сѳѳ сѳктса попыс вѳлі мунѳ вѳчкѳѳ асја сывны. Салдат азѳис поптѳ да думајтѳс, мыј бара-нын сѳѳ ѳукмѳсыс петѳма.

Сѳсса квѳтѳтѳс попѳс кѳскѳдыс, ју вылѳ котѳртѳс да ѳукмѳсѳ увлањјурѳн і сѳѳс щѳщ шыбытѳс.

Вѳчко стѳрѳж звѳнітѳс, звѳнітѳс да звѳнітѳс, а поп век-на вѳчкѳѳ оз лок.

— Час,—шүѳ,—ветла гортас, ѳерт, матушкаыскѳд уѳѳны-на.

Пыріс поп ордѳ, а попадѳда шенѳѳ:

— Баѳушкоыд,—шүѳ,—важѳн-нын вѳчкѳѳ мунѳс.

Сѳѳ поп ез і сур. А салдат мунѳс мужѳк ордѳ; зев бура сѳсса овмѳдѳсны, і ѳні кѳнкѳ олѳны да вылѳны.

Јѳтсы-кѳеѳтсы

Олісны-вылісны пѳрыс гѳзја. Налѳн вѳлі кык пі: Іван да Васѳлеј, ѳѳыс куѳнеч, а мѳдыс сапожнѳк. Оліс-ны, олісны да налѳн наыс бырі. Вот старѳк гѳзја і шу-ѳны піјаныслы.

— Вај пудјасѳ, кодныдлы нажетка вылѳ мунны?

Пудјасѳсны да сапѳг вурыс воыслы пудјыс усѳс на-жетка вылѳ мунны.

Мунѳс-мунѳс да ѳѳі сѳктѳ воѳс. Ветлѳ Весѳлеј да гор-зѳ: „Кодлы колѳ сапѳг вурны?“

Кыліс поп дај шуѳ:

— Лок, мастерѳвѳј, ме ордѳ вурсынытѳ, мѳнам ма-тушкалы дај нывлы колѳ полусапожкѳ вурны.

Пыріс Васѳлеј поп ордѳ вурсыны. А поп сылыс і јуалѳ:

— Кыѳі-нѳ мѳдам вурсѳм донсыд ладмѳдчыны?

— дон сертѳ ладмам,—шүѳ Васѳлеј,—вурсѳгѳн мыј меным сурѳ драгва улѳ вурыштны, сѳѳ меным лѳѳ уж-дон пыдѳі.

Поп щѳктѳс попадѳдалы сѳѳ вѳжѳссыс став ембурсѳ

ідравны, мед-пö Васілејлы дратва улö немтор вурыштны оз сур.

Васілеј вурсö і вурсö, уждон суртöм жылыс оз зев тöждыс. А сіјö вöлі зев öккуратнöја вурсö. Вуріс пападдaлы полусапожкі сешöм міча, мыј пападдa німкодысла садсö оз тöд. Вот кутіс і нывлы полусапожкі вурны. Сылы нöшта мічажыкöс-на вурö. Сулалöны пападдa да поп ныв Васілеј дорын да полусапожкі вылö дівујтчöны. А сек кості Васілеј і вурыштіс поп нывлыс платтöсö полусапожкі бердас.

— Но—,шуас,— бағушка, помніт, кызі сорнітчылім? Мыј сурö дратва улö вурыштны, сіјö і меным ужалöм дон пыдді. Öні быт лоö нывтö ме сaјö сетны верöс-сaјö.

Жаһ ескö поплы, абу окота нывсö сетны прöстöј сапöг вурыс сaјö, но вöчны нінöм.

— Сета ескö да сöмын свадбатö вöчны пыным ізöдтöм. Мун доддaслы да мелнічаö ветлы.

Вот ветлöдліс Васілеј мелнічаö суткі кык-кујім, ізöдчысіс дај гортас мöдіс локны. Ёекемын верст поп керка дорöң вотöң сылөн і телега чöрсыд чегі. Васілеј бостіс чер, бөржіс медміча кызпусö дај телега чöрспу сес көсјö керавны.

Кызпу сылы і шуö:

— Ен менö, Васілеј, керав! Телега чöрсыд-öд і метöг-на артмас. Мун чегöм чöрс дорад да шу: „Јітсы клеітсы“. Муніс Васілеј чегöм чöрс дорö дај шуіс: „јітсы-клеітсы!“ Телега чöрс важ дорсыс лоі јонжык.

Воіс Васілеј поп керка дорö, а поп ордын сылöны, гажöдчöны. Поплөн вöлөмкö сы ветліг кості свадба вöчöма: Васілејлыс невестасö мöд сaјö-нын верöссaјö сетö.

Васілеј і думајтö, кызі ескö поплы вöзöс бергöдны.

Вот мöд лун асывнас гөстјас чеччісны да пызан сaјö пуксалісны, том гозјаöс уғанінсыс чуксавны ыстісны. Васілеј неуна вöзжык муніс том гозја уғанінö, ақзис мыј том гозја кутчысöмөн уғöны і шуіс: Јітсы-клеітсы!...

Том гозја сізі і сібдісны мöда-мöд бердас. Локтіс невесталөн вежаныс том гозјаöс чуксавны да мöдіс најöс төрмөшітны. А Васілеј бара горöдіс: „Јітсы-клеітсы!“ І вежаң сібдіс том гозја дінö.

Вот дружкаос ыстисны том гозжаос чуксавны. Мыжон да динö инмөдчис дружка, Василей бара горөдис: „житы-клеитсы!“ I дружка на динö сибдис. Сесса поп мунис, попадда мунис, сватјас, сваттајас i став гөстјасыс мунисны том гозжаос чуксавны. Василей горөдис: „Житы-клеитсы!“, i ставныс сибдисны.

Нешкысöны гөстјас, а мөда-мөдгыныс мездыны оз вермыны.

Гөгөрвоисны, мыј тајö Василей ставсö вөчис, кыскисны сјјös судö. Став кöлыснас мөдөдчисны судда дорö.

Мунисны-мунисны да ју воис, а поскыс вужнысö i абу. Најö кутисны артелон кевны ју вомон; kodі гачсö пөрччис, kodі јубкасö лепталіс, медым паскөмныс оз көтас. А Василей бара горөдис: „Житы-клеитсы!“ i ставныс сја сибдисны.

Вот аззис васа бес, мыј зон арава јоз мөда-мөдыс-лы мыјлакö кутчысöмаос. Сылы зев дивö лоі дај шуö: — Вај ме щöщ кутчысла јоз динас.

Мыжон сјјö кутчысис кöлыс бөжö, бара Василей горөдис: „Житы-клеитсы!“ I чөрт щöщ сибдис кöлыс бөжö. Нешкысис, нещкысис, да мездыснысö оз вермы.

Вот воисны судö. Судда, урадник да старшина быдсөн повчисны, мыј поплон рөдһаыс тази нејозногон, кыз шуасны, мам паскөмныс кежгыс локтöмаос.

Вот судитисны Василейос поп рөдһа вылын смекајт-чöмыс, мышку кучик потластöгыс розгаон нөјтны. Судда кутчысис јитсөм јозос мездыны, старшина кутчысис, урадник кутчысис, а Василей бара шуис: „Житы-клеитсы“, i најö щöщ сибдисны.

Судда пондис Василейлы кевмысны:

— Леэ, Василей. Началстволыс да суддајаслыс тази јур јанөдны оз поз! Леэан-кө, ог понды судитны, асаһ-на сөмөн мынтыса.

Василей шуö:

— Леэа ескö, да бөр леэан загөвөрсö кызлыс јуавнысö вуні.

Мунис Василей кызпу дорö јуавны сылыс бөр леэан загөвөрсö. А кызпу сылы i шуö:

— Вот-тај, мастерөвөј морт, мыјыс пөгібө воöмыд. Бост вытажнөј дөскатö да морт кујимысөн ставныс-лы „шонтышт“, сек ставыс бөр рачас.

Муніс Васілеј да первой судоуаос вытажнөј дөскаөн мышку вомөныс „шонтіс“, сесса старшінаос, сесса ураднікөс, попөс, попадауаос да мукөджасөс. Оз-нын ескө пінасны најө нөјтөм вөснаыд, а ставныс сөмын Васілејөс аттөалөны.

Гулајтыс попадауа

Олісны-вылісны старік гозја. Налөн вөлі Іван німа пі. Коркө налөн наңыс бырі. Старік гозја і шуөны:

— Мун, Іван, ветлы најөвітчыны.

Муніс, муніс Іван, да сылы поп паныд суріс.

— Кытчө-нө мөдін, Іван крестанскөј сын?—јуаліс сылыс поп.

— Ме казакө медасны мөді.

— А ме казакөс корса,—шуө поп,—вај медаг мен казачітны. Бура-кө казачітан, со чөлкөвөј сета.

— А кымын во ковмас со чөлкөвөјыс вылө служітны?

Поп вөлі скуп да зев најан. Ас кежас мөвпыштіс дај шуө:

— Торја кад ог урчітөј, а лөсөдчам сіа: менам баба окоітө велөдчыны по-немецкі сорнітны, кор велалас сорнітны по-немецкі, сек тенад казачітан срокыд помассас.

Овмөдчіс Іван поп ордын, быд ужсө беррөдө. А попадауа ачыс зік нөмтор оз вөч, сөмын вөччө да гусөн факөнкөд мусукасө. Мыјөн поп кытчөкө мунас, факөн пырыс-пыр локтас поп ордө, да попадауакөд гөстітөдчөны.

Іван пондіс мөвпавны, кыі ескө кыјны куз јурсіа факөнөс.

Өтпыр карта волсалөм бөрын пуксіс ізас чукөр вылө да пондіс кыјөдчыны факлыс локтөмсө. Поп азгіс сіјөс да јуалө:

— Мыј те, казак, вічөдан?

— Со-тај колтајастө вартөмаөс да жын суыд колөма колтаас. Тајө-кө выл пөв вартан, быд колтаыс јешіщө пож тыр су усө.

Поп і шуө:

— Сіҕ-кө косты паччöрын іҕассö да выл пöв варт.

Лубö зев поплы, мыҗ сылы ташöм тöждыгыс казак сурі.

Коркö поп муніс кытчöкө. А попадда пусіс-пöжасіс да коріс факөнöс.

Мыҗөн іҕнасісны факөн да попадда, казак кыҗкнтіліс öшін пырыс да möдіс кілчö öҕөсö іҕөдчыны. Повзіс попадда да шуö факөнлы.

— Кытчö-нө ме тенö ҕеба? Ваҗ мун каҗ паччөрö. Сен костыны іҕас нөб пуктöма, сетчö і ҕебсы.

Каҗіс факөн паччөрö да іҕас нөб пыщкөсö і пыріс. Пыріс Іван керкаö да шуö:

— Меным паччөрғыд іҕас колö бостны, вартыштны көсҗа.

— Ез на-өд космы,—шуö попадда.

— Кыҕ-нө ез космы! Сесса-өд вывті космас,—шуö Іван, бостіс моздöрас іҕас нөб, петкөдіс посҗылö да нөшасан палычөн möдіс нөшавны іҕас чукөрö да шуавны:

— Іҕасөҗ, іҕасөҗ, унжык су сет, поплөн горшыс помтөм-пыдöстөм.

Терпітіс, терпітіс факөн іҕас нөб пыщкөсын да пондіс оҗыны.

— Оҗ,—шуас,—Іван, тырмас сесса вартны. Ме теныд кыҗвт чекверік су сета, сöмын попыдлы җемтор ен віс-тав.

Леҗіс Іван факөнöс. Мунісны, мераҗтісны кыҗвт чекверік су да ваҗö Іван мешөкҗасын ҕоң дод тыр су. Поп і жуалö:

— Кыс-нө тамында сусö ваҗан?

— Таҗö іҕассыд тамында суыс усі.

Поп җімкодасö да шуö:

— Сіҕ-кө став іҕассö вылпöв варт. І карта вылö волсалөм іҕассö щöщ косты да варт, мед öті тус бокö оз кол.

Коркö поп бара муніс кытчöкө ас делөөн, а факөн ваҗөн-нын попадда ордын. Кыҗөдіс казак факлыс локтөм. Муртса попадда удітіс кілчö іҕнавны, казак пондіс кілчö öҕөсö голөдчыны.

Попадда шуö факөнлы:

— Посвозын ем тыртӧм бӧчка, мун ӗбсы сетӧ.

Ӧакӧнлыс ӗбсӧмсӧ казак аззыліс кілчӧ ӧшін пырыс да шуӧ попаддaлы:

— Бағушкоыд щӧктіс Ӧӧгӧд бӧчка карӧ вузавны нуны.

Петкӧдіс Иван посвозыс Ӧакӧн тыра бӧчкасӧ, сесса петкӧдіс Ӧӧгӧд тыра бӧчкасӧ да став Ӧӧгӧдсӧ кістіс Ӧакӧн пукалан бӧчкаас, а вывсаңыс топыда вевтіс.

Муніс, муніс да сылы паныдагіс купеч—даскык дод тӧвар вайӧ.

— Кеж,—шуӧ купечлы Иван,—чӧртӧс нуа.

Купечлы окота лоі чӧртӧс віӧдлыны дај шуӧ:

— Со чӧлкӧвӧј сета, сӧмын петкӧдлы меным, кушӧм сіјӧ чӧртыс,

— Петкӧдла,—шуӧ Иван,—сӧмын ен повзы.

Сесса востіс сіјӧ бӧчка вевтсӧ да пондіс кучкавын Ӧакӧнӧс плетӧн.

Ӧакӧн чеччыштіс бӧчкаыс да пондіс вӧрлаң котӧртны. Купеч повзӧмысла ӗбсіс дод сајас, а Иван мӧдіс купечлы горзыны:

— Кут чӧртсӧ, кут! дінтіыд котӧртіс да мыјла ен кут?

— Кушӧм-нын сен кутӧм!—шуӧ купеч.

— Час-нӧ ме ачым котӧртла да бӧр кута,—шуӧ Иван.

— Ој, ен бара кут,—шуӧ сылы купеч,—даскык дод тӧварсӧ ставнас сета, но чӧртӧс ме дырјі ен кут.

Локтіс казак поп ордӧ даскык дод тӧварӧн дај ош-јысӧ:

Со-ӧд Ӧӧгӧд бӧчка вылад мыјдӧм тӧвар сетіс-ны.

А Ӧакӧн, сір бӧчкаыс петӧм бӧрад, сӧд бес моз котӧртіс гортас да, гашкӧ, дас пывсан пывсіс да мыссіс. Ӧдва сесса Ӧӧгӧдыд і мыніс.

Коркӧ поп бара кытчӧкӧ муніс, а Ӧакӧн бара-нын котӧртӧ попадда дорӧ. Поп казак ылысаң аззіс Ӧаклыс локтӧмсӧ да кілчӧ ӧӗӗссӧ ӗлк ігналіс, а ачыс сесса сувтіс ӧӗӗс сајас да попадда моз вӧснӧ гӧлӧсӧн пондіс ӧӗӗс пыр Ӧакӧнкӧд сорнітны.

— Ог тӧд, шуӧ,—лыста ог талун тенӧ лезны. Ба-

ра-öd казакыд суас да тешитас. Талун војнас лок да кум öшінöд і пыр, ме сетчö локта.

Вот кутіс вој матысмыны. Казак шуö поплы:

— Ме талун, батушко, кумаd вода, керкаад жар вывтi даj гутјас мешајтöны.

Водіс казак кум öшін дорö, ачыс лечыд пурт бостіс і віччысö факөнлыс локтöм. Мыјөн факөн сујіс јурсö кум öшінö, казак сылыс пуртөн пелсö чірс вундіс. Факөн ојзігтырјі гортас котöртіс да вісны водіс.

Кывсіс попадфалы, мыј факөн мусукуыс зев јона вісö. Сіјö пöжаліс гөснеч пыддi чöскыд черінаң да шуö казаклы:

— Ну факөн ordö да сет сылы месаң тајö гөснечсö.

Бостіс Іван черінаң, перјіс сес став черісö да сојіс, а сетчö пуктіс факөнлыс вундöм пелсö і нуіс.

— На,—шуас,—отеч факөн, матушка гөснеч теd ыстіс.

Бостіс факөн черінаңсö да сінсö шармöдіс. Зев јона скöрміс попадфа вылö. Сесса казаклы і шуö:

— Мун ыстыв матушкатö ассö мекöд прöшщајтчыны, гашкö кула-да.

Локтіс попадфа факөн ordö. А факөн ружтö да сылы шуö:

— Вај, матушка, важ лубö кузаыд медбöрјаыс көт окасам.

Пондіс попадфа вісыскöд окасны, а факөн-тај кыз курччас сылыг кывсö.

Попадфа горзыны ні сорнітны оз вермы, сöмын мыкталö да кіјаснас öвтчö. Поп оз гөгөрво, мыј лоі попадфакöд.

А казак сылы і шуö:

— Но, батушка, гөтыртö велöді по-немецкі сорнітны. Со кущöм чіга öні сіјö по-немецкі сорнітö. Менам казачітан строкуд помасіс, вај рöшщöt вöчам.

Неокота вöлі ескö поплы мынтыны со чöлкөвöј да лезны донтöм казакöс, но Іван воэö казачітны ез колччы.

Көбыла колк

Отчыл поп ыстис казакөс јагө пес керавны. Казак гортө локтигас бостис туј бокуы сојтом щак дај сөрсыс леччөдіс.

— Мыј-нө тащөмсө, казак, вајін?—јуалө сылыс поп.

— Тајө,—шуө,—бағушка, көбыла колк. Курөг колк-кө пөжан, чіпанјас петасны, а тајө көбыла колксө-кө пөжан, чаң петас.

— Сің-кө велөд менө, кызі колө тајө пөжнысө?—шуө поп.

Мыј-нө сен кужтөмыс. Пөжсыс курөг моз лажгөдчы, сөмын ен курөг моз клуткы, а вөв моз горзы да нол вежон чөж пукав. Вот тенид і чаң пөжсас.

Пуксис поп көбыла колк вылө чаң пөжны, пукалө да вөв моз гөрдлө. Өті вежон пукаліс, мөд вежон пукаліс, којмөд вежон пукалө.

— Но мыј, бағушка, пөжсө-ө?—јуалө сылыс казак.

— Пөжсө ҕерт, кызі оз пөжсы.

Нолөд вежон тырігас казак бара вөрө кајліс. Сесса кутіс ловја көчөс дај пөла улас гортас вајіс.

— Но,—шуө,—бағушка, пөжсан строкид тыріс-нін. Мыјкө артмыны-кө, колө-нін артмыны.

Сесса өзөссө вогтыштис дај шуө:

— Өні, бағушка, кујім пөв бергөдчы колк вылын пукалөмөн да пөдраснык пөлатө лептив, ме сесса віқөд-ла, мыјкө артміс-ө ез.

Поп кујім пөв бергөдчыс да „көбыла колкјыд“ швач поті.

Секі казак леҕіс ас пөла увсыс көчөс.

Көч жож куза трің-брің; сесса вогса өзөс пыр ыв-лаө дај вөрө гөңітіс.

— Ак, прамөј чаң-өд і пөжсөма,—дівујтчө поп,—азғылін, бөр кокјасыс воқкоқјас сертыс мыј кузаөс? А бур і вөв тас лоіс, ез-кө ескө пышјы.

Горш поп

Өті сіктын вөлі зев горш поп. Корасны-кө попөс гөстітны, чоң лун гортас оз сојлы і попадҕаыслы сіјө луннас ңемтор пуны-пөжавны оз щөкты, медым сылы јөз ордын унжык сојны шедө.

Быдсөн мездысёны горш попыс, но некызі мездысёны оз вермыны.

Вот ۆти мужік і шуۆ гۆтырыслы:

— Став сіктын горш попён пөгібајтёны. Часлы ме сіјөс велөдышта, меґ ещажык мөдас горшасны. Аскі менам ңімлун. Те гөтыр шаңгајас да пірөгјас пөжав аскі кежө, а ме попөс кора гөстїтны. Кор поп локтас гөстїтны, ме теныд кута щөктыны самөвар пуктыны. А те кїна улад пуктан вір тыра гаґ да мекөд кутан пінасны. Ме сесґа босґа пурт да суцка теныд вір тыра гаґ-ґаґ. Те ускөдчы жоґө да кулөм улө леччыс. Кор сесґа теныд кујıмыс кучка плетөн, те пырыс-пыр пукты мїжанлы самөвар. Секі ачыд азґан, мыј лоө.

Вот мөд лун асывнас мужік чукөстїс попөс ас ордас ңімлун вылө. А поп пінасө попадаґаыс вылө:

— Мыјла,—шуө,—талун пуін-пөжалін, кор ңімлун вылө колө мунны!

Локтїс поп мужік ордө, а мужік сіјөс ылысаґ-на встречајтө.

— Лок, лок, баґушко, мїлөстї просїм.

Пуксїсны пызан сајө. Мужік щөктө самөвар пуктыны гөтырыслы. Өтчыд щөктїс, мөдыс щөктїс, којмөдыс щөктїс, а гөтырыс самөвар оз пукты, весїг сорґїтнысө оз көсґы.

Мужік кватїтїс пызан вылыс пурт, ускөдчыс гөтырыс вылө да поплы віґөдны суцкїс вескыд кїнаулас. Гөтырыс уґї да вір мөдїс візувтны. Поп повґїс:

— Мыј-нө,—шуө,—тајө вөчїн? Віін-тај?

— Ңемтор, баґушко,—шуө мужік,—ме тајөс пыр таґї велөда. Ловґас да щөвк коґ мортыс лоө. Ме базарыс ңөбі сещөм плет, сіјөн пырыс-пыр позас бөр ловґөдны.

Мужік кыскїс пөлат подлөссыс куґ плет, кујıмыс кучкїс бабаыслы.

— Тырмас,—шуө,—теныд ме воґын шваґїтчыны. Чеччы да баґушколы самөвар сувтөд.

Кучкөм бөрын баба ғвірк чеччыштїс, чышкыштїс вірөссөм бокґассө да котөрөн петїс мөд керкаө платтөсө вежны. Сесґа веґсїс да зев пөслук пырыс самөвар мөдїс сувтөдны.

Поплы зев сівö лоі. Сылön вежыс петіс пурт вылö да плет вылö.

— Вај,—шүö,—меным вузав пурттö да плеттö, менам баба частöкод-жö ырјанітчывлö. Уна-ö коран?

— Мукöдлыс-кö уна бості, а теныд, батушко, вітсо шайтыс сета.

Сетіс поп мужіклы пурт да плет вылö вітсо шайт, вöјöз гөстітіс мужік ордын, сесса гортас мөдөдчіс.

Гортас воіс да попаддаыслы і шуö:

— Пырыс-пыр-жö, матушка, меным самöвар сувтöд.

Попадда кујлö волпасын, дыш сылы вöјын самöвар сувтöдны. Öтчыд щöктіс, мöдыс щöктіс, којмöдыс щöктіс, а попадда і ківыв оз вартлы.

Скөрміс поп, бостіс нөбөм пуртсö да сущкіс попаддалы бокас. Попадда усіс дај куліс. А поп німкодасö.

— Нөмтор,—шүö,—ен ло. Плетала да регыд-на чеччан.

Сесса поп кватітіс мужіклыс нөбөм плетсö да кучкіс попаддалы. Öтчыд кучкіс—ез чеччы, мöдыс кучкіс—ез чеччы, којмöдыс кучкіс—век оз чеччы.

— А те мужік гöтыр дорыс-на јонжыка ырјанітан!—горөдіс поп да мыјвынгыс мөдіс кучкавны. Гашкö соыс дорыв кучкіс, быдсөн кучікыс попаддалөн потласіс, а сіјö век оз чеччы.

Гөгөрвоіс поп, мыј мужік сіјöс ылөдіс. Пуксіс дај думајтö, мыј вöчны?

— Час,—шүö,—тајö пуртсö да плетсö нуа факөн ордö, сылön гöтырыс ырјанітыс-жö. Муна да факөнöс пөрјала.

Муніс поп факөн ордö дај шуö:

— Ме, отеч факөн, нөбі зев бур добра—гöтыр ырјанітöмыс лекарство.

Сівö лоі факөнны да јуалö:

— Мыј-нө сешöмыс? Велөд менö ырјанітыс гöтырöс велөдны.

Поп пондіс віставлыны:

— Вот,—шүö,—мена м зев бур лекарство—пурт да плет. Сöмын сіјö вітсо шайт сулалö.

— Коллы,—шүö факөн,—леным сіјö плетсö да пуртсö. А дон серті ладмөдчам.

Сетіс поп пуртсö і плетсö факөнлы. факөнлы зев
окота лоі відлыны тајö діковінкасö. Коркö рытын сіјö шуö
гöтырыслы:

— Вај самöвар меным пукты.

— Kod-нö ташöм сорөн самöвар сувтöдлывлö. Bod-
ны-нын пöра,—ырјанітны пондіс факөн гöтыр.

— А те нöшта і ырјанітан,—скöрміс факөн,—час
ме тенсыд ырјанітан рутö вöтла.

Сесса бостіс пурт да сушкіс гöтырыслы бокас. факөніча
усі да кулі.

А факөн сетчö сералö:

— Теныд,—шуö,—ем-на лекарствоыс. Регыд чеччан.

Бостіс сесса поплыс вајöм плет да мöдіс гöтырсö
кучкавны. Öтпыр кучкіс, мöдыс кучкіс, којмöдыс куч-
кіс—гöтырыс оз чеччы. Кучкаліс да кучкаліс, кучкаліс
да кучкаліс, і вöлісті гөгөрвоіс, мыј сіјöс пöрјавлісны.
Мыј керны?

— Час,—шуö,—нуа тајö пуртсö да плетсö салом-
шшіклы.

Локтіс саломшшік ordö да шуö:

— Аззан, кушöм бур добра ме нöбі. Кöт тысача
чöлкөвöј мед сетасны, некодлы ог вузав.

Саломшшіклы зев дівö лоі:

— Мыј-нö,—шуö,—сешöм дона тенад пуртыд да пле-
тыд?

факөн вісталіс саломшшіклы, мыј сіз і сіз... тајö пур-
төн да плетён ырјанітан морттуј позö вежны.

— Коллы-інöс,—шуö саломшшік.

факөн петöм бöрын саломшшік мöдіс чіршöдлыны
ассыс гöтырсö, самöвар пуктыны термöдлö...

— Мыј те, јöјмін алі мыј?—нінасö саломшшіча,—
kodі-нö војшöркадын самöвар сувтöдлö? Bod да уз.

— А, те нöшта і ырјанітан,—скöрміс саломшшік да
кучкіс гöтырыслы факөнөн вајöм плетён. Саломшшіча
сетчö і усіс да куліс. А саломшшік сералö:

— Етајö лекарствосö-кö відлан, регыд чеччан да са-
мöвар пуктыны котöртан.—Сесса саломшшік кватітіс
плет да мöдіс бабасö плетён кучкавны. Баба оз чеччы.
Візöдліс, а бабаыс збылыс кулöма. Пуксіс дај мöдіс ду-
мајтны, мыј возö вöчны? Сесса саломшшік котöрөн му-
ніс факөн ordö, а факөн ас гöтыр шој дінас пукалö да

сізі-жө шөгсө. Сесса өтлаын котөртісны поп өрдө, а поп на моз-жө гөтыр шој дінас пукалө да шөгсө.

Сіјө-жө војнас гөтырјаснысө гуалісны да сөвет кутны чукөртчісны, мыј вөчны мужіккөд.

Төлкујтісны, төлкујтісны, шуісны мужікөс мешөкө сујны да јөрданө шыбытны.

Локтісны мужік өрдө, сујісны сіјөс ыжыд мешөкө, зев топыда көрталісны да леччөдісны ју вылө, јөрданө сујны.

Воісны јөрдан дорө, а јөрданыд і кынмөма, а сөрыс пыріз ні чер ез бостны. Мыј керны? Поп і шуө дәкөнлы да саломшщіклы:

— Вај југдытөзыс војдөр пырізла да черла гортө ветламөј, а мешөксө татчө јі вылас коллам.

Сізік і вөчісны. Кујімнаныс кајісны сіктө пыріз да чер корсны, а мужікөс көрталөмөн јі вылө өтнасөс колісны.

Бурещ сіјө тујтіыс параа вөлөн озыр купеч вөлі гөнігө. Кыліс мужік вөла додғалыс локтөмсө да ыжыд гөлөсөн мөдіс горзыны:

— Ој, ог пуксы, ог пуксы! Нһнөмыс ог пуксы!

Чујміс купеч, разіс морт тыра мешөксө дәј шуө:

— Мыј-нө те, јөј мужік, горзан?

— Кыз-нө он горзы,—шуө сылы мужік,—мырдысөн карө нуөдөны, ісправнікө көсјөны пуктыны. А ме ог көсјы.

Купечлы завід лоі: сылы вөлі зев окота ісправнікө пуксыны да шуө:

— Пуктасны-кө, ме пукса.

Мужік көрталіс сіјөс мешөкө, а ачыс сөліс параа вөв вылө да гортас гөнітіс, і өні олө-вылө да поп дәк вылын сералө.

Макар да сизим вок

Олисны-вылисны пӧрыс гозја. Налӧн вӧлі сизим пі, а кӧк-жамысӧдыс тӧлктӧм, самтӧм Макар. Сизимнан вокыс сы-ыс јуксисны, торјӧн семјитчисны, а пӧрыс бат-мамӧс Макарлы вердны колисны. Вокјас Макарлӧн озырӧс, деңгааӧс, а Макарлӧн дедыслӧн-на стрӧйтлӧм кӧссӧм керка-ыс да батыскӧд щӧщја кујим кока пӧрыс Карко. Таыс кынзи немтор абу.

Макарлы аслыс сојны нинӧм, і пӧрыс бат-мамӧс нинӧмӧн вердны.

Вот коркӧ воіс тулыс, кӧзан кад. Вокјас Макарлӧн бур вӧвјаснысӧ доддалисны да му вылӧ ід кӧзны каяисны. Щӧщ і Макар кӧзны ас Карконас мӧдӧдчис. Љотиктисны да ъотиктисны, ъотиктисны да ъотиктисны, коркӧ і најӧ му вылӧ воісны. Вӧзӧдліс Макар вокјас му вылӧ: налӧн важӧн-нин гӧрсӧма-кӧзсӧма, суыс вунданвыјӧз воӧма, а сӧјӧ вӧлістӧ-на гӧрны заводӧтӧ. Гӧрісны да гӧрісны пӧрыс Каркокӧд, вокјасыс сек коста став сусӧ вундісны да гумла вылӧ нуісны, а Макар век-на гӧрӧ. Мыј керны? Макар ескӧ абу дыш, да вӧлыс сещӧм-тащӧм.

Коркӧ не коркӧ муыс сълӧн гӧрсис, да кӧјдысыс кӧзнысӧ абу тырмымӧн. Сесга кыскис Макар піщӧгсыс наң шӧрӧм да мӧдіс нурјасны, сојіг мозыс лебачјаслы наң крӧшкіјассӧ којавны. Бурещ вӧлі поп мунӧ Макар му дортӧ. Азгіс Макарлыс крӧшкі шыблалӧм да јуалӧ:

— Мыј-нӧ, Макар вӧчан?

Ме наң кӧза.

— Кызі наң кӧзан? Пӧжалӧм наң оз кӧзлыны.

А Макар сылы і шуӧ:

Тусӧн-кӧ кӧзан, тусӧн і воас, а пӧжалӧм наңӧн-кӧ кӧзан, пӧжалӧм наңӧн шептасас.

Поплы, ӧті-кӧ, дівӧ, а мӧд-кӧ, завӧд.

А Макар воџо ыштöдлö:

— Таҕ-кө көзән, сөрöмасны, вартны нi изöдчыны озков, тупöсөн шептасас, сöмын һаңкудҗад сөвт да соҗ.

Попöс завiд бостiс Макар уж вылö.

— Мун, Макар, ödjöжык котöртлы матушка dинö, кор сылыс кык вöв, кык гөр да кык агас, катöд унжык пöжалöм һаң да мöдам ме iза му вылö пöжалöм һаң көзны.

А Макар сылы i шуö:

— Ветла ескö, баҕушко, да мем, лок паскöма мужик-ыдлы, матушкаыд оз döверiт вöвҗастö да гөр-агастö. Паскöмнаным вежсылам.

Макар сетiс ассыс кiсгöм паскöмсö поплы, а ачыс поп паскöмөн пастасiс да мунiс попадҗа dинö, вiс-талiс:

— Баҕушко карыс куҗим сүдта керка һöбiс, сöмыс езтырмы да щöктiс мекоо ыстыны куҗим сүрс шаҗт.

А Попадҗа сылы i шуö:

— Сета ескö, да менам став деңгаыс сöмын кык сүрс сiҗимсö шаҗт. Часлы җакөнлыс да саломшщиклыс уж-дысла.

Бостiс Макар попадҗалыс куҗим сүрс шаҗт даҗ гортас мунiс.

Поп вiччысiс, вiччысiс Макарöс, рыт-һин воiс, а Макар век абу.

— Мыҗ-нö таҗö Макарыскöд лоi? Мунiс да вошi. Час ачым гортö леччыла,—шуö поп.

Леччiс поп гортас да попадҗаыслыс җуалö:

— Макар татчö ез волы?

— Волiс,—шуö попадҗа, —те щöктöмыд да сылы куҗим сүрс шаҗт сетi.

Гөгөрвоiс поп, мыҗ Макарыд сiҗö зев чорыда пөрҗалис, да котөрөн мунiс Макар му вылö. Меыс-пö оз-на удiт, му вылас вöлысла локтас да сек сiҗöс i кыҗа.

Сек коста Макар пастасiс нывбаба паскöмөн, мунiс ас му вылас да заводiтiс агасны. Воiс сы дорö поп даҗ җуалö:

— Те-нö кодi? Мыҗла таҗö му вылас локтiн? Таҗö муыс-öд Макарлөн?

— Ме Макарлөн чоҗ. Сiҗö кытчөкө мунiс да вошiс, а ме со мусö агсавны локтi.

Поп шуö:

— Макар вокыд менсым кујим сурс шајт денга пыш-
jödıc. денга пышjödöмгыс теныд лоö сы пыддi мын-
тысны. Лок ме ordö строшнічаавны, а он-кö, сүдөн
боста.

Муніс Макар поп ordö строшніча пыддi.

Поплөн вöлі кујим невеста ныв, ставныслы нін верöс-
сајö петан кад.

Поп шуö строшнічалы:

— Міжан слугајаслы лішнöј волпас абу заптöма. Те
кутан уэлыны менам нывјас дінын.

Овмöдчіс Макар поп ордын, пусö, пöжасö, скöt ді-
нын вöдітчö, а војын поп нывјас дінын уэлö. Зев нм-
код попаддалы і зев döвöленöс поп нывјас выл строш-
нічаөн.

Кағаліс поп, мыј делöыс абу лучкі: нывјасыс сылөн
номсасын мöдісны.

— Мыј-нö тајö,—јуалö сіјö попаддаыслыс,—мыјкö-
тајнö делöыс неладнö нывјасыдкöд. Абу-ö міжан строш-
нічаным зон?

— Абу-жö-öd,—шуö попадда.

А поплөн оз верітчы. Сіјö щöктіс ломтыны пывсан
да ыстіс строшнічакöд öтлаын пывгыны асгыс матуш-
касö.

— Мун,—шуö,—матушка, леччы пывгыны строшні-
чакöд, да лучкі приметіт пывсанас, абу-ö сіјö зон?

Вот леччіс попадда пывсанö. Час квіім пывсісны.
Кор воіс попадда пывсаныс, поп сылыс і јуалö:

— Но мыј, ныв алі зон строшнічаыд?

— дерт-жö ныв, кыс те, јöјöј, бостін, мыј сіјö зон.

Ветліс поп карö ас нывјаслы жöнікјасöс корсны да
кујим купечöс вайödıc.

Жöнікјас невестајасöс відлалісны.

— Тащöм төварыд, батүшко, міжанлы оз згöдітчы,—
шуісны најö.

— Вот строшнічатö кө сетан, сіјöс пыр-жö бостам
верöссајö.

Поп шуö:

— Тајö строшнічатö сетны жал, кујим сурс шајт су-
лалö, но тіжанлы сета, сöмын менам нывјас јылыс лок
слава ен паскöдöј.

Вот сетіс поп строшнічаѡс верѡссајѡ ѡті купеч сајѡ.
Купеч сіјѡс сѡрсыс карѡ нуѡдіс.
Коркѡ пірујтісны. Гѡстјас разѡдчалісны.
Невеста жѡніклы і шуѡ:

— Меным колѡ ывлаѡ петаवны, а гѡгѡрбок ігана.
Вај менѡ гез куѡа лезлы ѡшің пырыд.

Лезіс купеч гез куѡа невестаѡс ѡшің пырыс дај віччысѡ. А Макарыд сек коста купеч картаыс петкѡдіс ыжыд сура межѡс, кѡрталіс гез помас да горѡдіс: „Лепты!“

Лептіс купеч, а невеста пыѡдыд—сура меж! Повзіс да мѡдіс горзыны. Пірујтысјас котѡрѡн пырісны да жѡніклыс јуалѡны:—„Мыј лоі?“

А жѡнік сура меж вылѡ індѡ да вісталѡ, мыј сізі і сіз—невестасѡ сылыс межѡ пѡртісны. Тѡлкујтісны, тѡлкујтісны да шуісны межѡс віны і шојсѡ сылыс гусѡн кујѡд чукѡр улѡ зѡбны.

А сек коста Макар пастасіс мужічѡј паскѡмѡн да муніс поп ѡрдѡ:

— Но, батѡушко, ме локті те ѡрдѡ тѡдмавны, кытчѡ те воштін менсым чѡјѡс. Вісталан-кѡ, ме тед бѡр сета кујім сурс шайттѡ, а он-кѡ, судітчыны мѡда, тенѡ-жѡ і мыжда.

Поп вісталіс, мыј сізі і сізі. Макарыс чѡјсѡ сетіс верѡссајѡ карса купеч сајѡ. Мунісны поп да Макар том ічмонѡс відлыны. Воісны купеч ѡрдѡ да Макар і јуалѡ:

— Кѡні-нѡ менам чѡјѡј?

Купеч первојсѡ дыр сѡссіс, а медбѡрын вісталіс, мыј сізі і сіз: невестасѡ сылыс лок војтырјас межѡ пѡртісны і сізі воѡдѡ. Макар щѡктіс віѡм шојсѡ петкѡдлыны, а сѡсса купечлы да поплы і шуѡ:

— Но ѡні тајѡ ѡелѡсыд ме тіјанѡс јавіта да зев чѡрыда кыкнаннытѡ судітасны.

Купеч шуѡ:

— Ен судітчы, сурс шайт зарніѡн мынта.

А поп шуѡ:

— Ме кујім сурс шайттѡ прѡстїта дај нѡшта сурс шайт сѡдта, сѡмын ен судітчы.

Муніс сѡсса Макар ас му вылас. а вѡлыс век-на му јѡрын сіјѡс віччысѡ. Конѡр јулытѡмысла да пѡрысысла ѡдва-нін ловја.

Начкіс Макар вѳвсѳ, нуіс базар вылѳ да пѳлтіннікыс кучіксѳ і вузаліс.

Сесса локтіс озыр вокјасыс ордѳ дај шуѳ:

— Вајлѳ, вокјас, чекверікнытѳ, колѳ сѳм мерајтны. Вѳлѳс начкі, кучіксѳ вузали да помтѳм ѳенга сетісны.

Ветлісны озыр вокјас Макарлыс ѳенга віѳѳдлыны да сіннысѳ чашнітісны: збылыс Макарлѳн кыскѳ зев уна ѳенга. Сесса сіјѳ жѳ лунас сізімнан вокыс начкісны асыныс став вѳвјассѳ і чаңјассѳ да кучікјассѳ карѳ нуісны вузавны.

Сувтісны базар вылѳ да нѳбасысјасѳс віччысѳны.

— Унаѳ-нѳ коранны вѳв кучікјасыд вылѳ?—јуаласны налыс.

— Сурс шајтѳн кучік вылѳ.. —шуѳны вокјас.

А јѳзыс сѳмын на вылын сералѳны да дівујтѳны, кытыс пѳ воѳмаѳс татѳѳ тајѳ сізім јѳјыс: вѳв кучік вылѳ сурс шајтѳн корѳны. Гашкѳ і ѳѳн тѳлыс чѳж вокјас вѳзјісны нѳбасысјаслы вѳв кучікјас, а нѳбасысјас сурс шајт пыдді кујім шајтыс вылѳ оз сетны.

Гѳгѳрвоісны озыр вокјас, мыј Макар најѳс пѳрјалис, да мунісны сы ордѳ сіјѳс віны. Сујісны сіјѳс мешѳкѳ да мѳѳѳѳчісны ју вылѳ, јѳрданѳ сіјѳс шыѳѳытны. Асыввоѳыс вѳлі кѳѳыд да јѳрданыс і кынмома, а вокјас сѳрсыныс чер нѳ пыріѳ ез бостны. Мыј вѳчны? Шуісны гортѳ бѳр косавны черла, пыріѳјасла, сесса вѳлістѳ Макарѳс јѳрданѳ сујны: Спорітісны, спорітісны, кодлы ветлыны, і ставныс ѳтщѳщ мунісны, Макарѳс ѳтнассѳ колісны ју вылѳ.

Макар мѳдіс горзыны: „Менѳ мырдысѳн ісправнікѳ пуктѳны, а мем абу окота пуксыны да мырдысѳн карѳ нуѳѳѳны!“

Секі бурещ вѳлі тројкаа вѳлѳн гѳнітѳ ураѳнік. Кыліс Макарлыс горзѳмсѳ дај шуѳ:

— Ме желајта ісправнікѳ пуксыны. Вај пет мешѳксыд да те пыдді ме сетѳѳ пыра.

Сіѳі і вѳчісны. Ураѳнікѳс кѳрталіс мешѳк пышкѳ, а Макар сѳліс ураѳнік тројкаа вѳлѳ да воѳлаң гѳнітіс. Коркѳ вокјас воісны черјасѳн, пыріѳјасѳн, піскѳдісны јѳрдан вом да сетѳѳ і брунгісны ураѳнік тыра мешѳксѳ.

Воісны вокјас гортаныс. Аслыныс зев нѳмкоѳ, мыј пѳрјасыс Макарыс мынісны. А сек коста Макар на ѳшін-

увті журк гонітіс да сувтіс ас керка дінас тројкаа вѡ-
лѡн. Вокјас чујмісны, кызі Макар ловја, кор ѡні-на сіјѡс
ваѡ сујісны? Мунісны јуасны. Макар і шуѡ:

— Кор ті менѡ мешѡкѡ кѡрталѡмѡн јуѡ сујінныд, ме
волі мѡдарјугыдѡ. Сен мем сетісны зон҃ стада вѡв да
щѡктісны бѡр гортѡ мунны. Ме-нѡ мыј уна вѡвнас вѡча?
Со тројка вѡв додѡалі да і татчѡ бѡр локті.

Озыр вокјас чујмісны, налы завід, мыј Макаarly прѡс-
та тројка вѡв сурѡма, сесса і шуѡны:

— Вај, Макар, кѡртав міјанѡс мешѡкѡ, вѡч ју вылѡ
јукмѡс, кысаң мѡдарјугыдас медса жеңыд тујыс, мі се-
тыс вѡвјассѡ став стаданас вајѡдам.

Кѡртавліс Макар ассыс горш вокјассѡ мешѡкјасѡ, вѡв
додѡын нуіс ју вылѡ да коліс.

Віччыісны, віччыісны озыр вокјаслѡн гѡтырјасыс
мужікјасныслыс мѡдарјугыдыс локтѡмсѡ. Оз локны і вѡв-
јас оз вајѡдны. Медбѡрын гѡгѡрвоісны, мыј Макар бара
пѡрјаліс, сесса шуісны сіјѡс кутны да віны.

Вот кѡрталісны Макарѡс гезјасѡн кіѡдыс-кокѡдыс,
нуѡдісны вѡрѡ, пу бердѡ кѡрталісны да кѡсјісны віны. Ква-
тїтчісны, а пурт нї чер налѡн абу. Сесса артелѡн ко-
тѡртїсны гортаныс пуртјасла да черјасла, а Макарѡс ѡт-
насѡс колісны.

Туј куза секі бурещ вѡлі мунѡ дѡвеч-купеч. Сіјѡ јуалѡ
Макарлыс:

— Мыјыс-нѡ тенѡ тазѡ кѡрталісны?

А Макар сылы і шуѡ:

Менѡ мырдысѡн губернатор ныв вылѡ гѡтралѡ-
ны, а мед невестаыс ог пышјы, со татчѡ кѡрталісны
да невестала мунісны. А меным губернатор нылыд оз
ков.

— Кыз-нѡ губернатор ныв вылѡ он гѡтрас, сіјѡ-ѡд
лока озыр? Вај ме те пыдѡді гѡтраса.

— Окотїтан-кѡ гѡтрасны, лок сувт татчѡ ме пыдѡді.—
Сесса Макар ас пыдѡдыс пулаң чужѡмѡн кѡрталіс дѡвеч-
купечѡс, ас паскѡмнас пастѡдіс, а ачыс мѡд тујѡд гор-
тас муніс.

Вот локтісны озыр вокјаслѡн гѡтырјасыд, Макар пыдѡ-
ді віісны дѡвеч-купечѡс да сетчѡ пу вуж улас і зебісны.
Локтісны гортаныс і ақѡды: Макар бара зон҃віца, да ку-
тісны Макаarly прѡшща корны.

— Прөстита, ставныд-кө жың олөм пажытө мем сетанныд,— шуө Макар.

Жал ескө да быт лоі сетны.

Сесса овмөдчис Макар і пөрыс бат мамсө кувтөңныс зев бура вііс.

Озыр да гөл вок.

Олісны-вылісны кык вок. Өткікыслөн мөс ні вөв абу да көкжамыс челаф, а мөд воыкыслөн быдсөныс ем, карта тырыс скөт, і сөмын гозжа олөны.

Коркө гөл воклөн наңыс бырі да челафыс кутісны шыгжавны. Муніс сіјө озыр вок ордө наң воқосавны, а озыр вок сылы оз сет:

— Теныд нінөмөн лоө воқөстө мынтыны.

Мыј керны? Гөл вок думажтіс, думажтіс, војнас пыра-ліс озыр воыкыс картаө, кык порсөс начкіс да шојжассө сетчө і коліс.

Мөдлун асывнас леччіс озыр вок карта вылас да ағғө: кык порс кулөма. Сесса коріс гөл вокөс дај шуө:

— Мун тајө порс шојжассө скөт кладбішщө кыскы.

А гөл вок і шуө:

— Ме порс шојжастө гортө нуа. Челаф шыгөс да сојасны, некод оз і төдлы, мыј тајө кулөм порсјас.

Німкофасө гөл вок, мыј озыр вокөс удајччіс пөрјавны да челафөс шыглуныс мездыны.

А озыр воклөн гөтырыс зев вөлі најан да шуө му-жікыслы:

— Тајө, көнкө, гөл вокыд нароснө міјанлыс порс-јастө вііс. Ме муна на ордө, налыс став горнысө кывза да лүчки төдмала.

Вот мөд луннас озыр вок пуксөдіс ассыс гөтырсө ыжыд сундукө, ыжыд томанөн томналіс, коріс гөл вокөс дај шуө сылы:

— Тані менам став деңгаөј. Став јөзыс төдөны, мыј ме озыр, да вөрјас ме ордө вермасны пыравны. Вај ну тајө сундуксө да віз ас ордад: те ордө, гөл морт ордө, вөрјасыд оз пырны.

Нуіс гөл вок гортас озыр воыкыслыс сундуксө віңны.

Гортас гөл вок пуіс порс јаж, пуксөдіс пызан сажө челафсө дај шуө:

— Сојо, челаџ, пѳттѳңныџ. Тајѳ порсјајыс-кѳ бырѳ, озыр воклыс позас начкыны і мукѳд порсјассѳ.

Озыр воклѳн гѳтырыс пукалѳ сундукын да кывзысѳ. Кор кыліс порс начкѳм јылыс сорні, ез вермы терпїтнысѳ да горѳдіс:

— Те, злыѳніѳј, і віін мїјанлыс порсјассѳ. Вот ѳні петкѳдла теџ гаж!

Гѳгѳрвоіс гѳл вок, мыј озыр вокыс кывзысѳм могыс ассыс гѳтырсѳ сундукѳ томналѳма. Сїјѳ пачын пузѳдіс ыжыџ чугун тыр ва, піскѳдіс сундук вевтсѳ да пузѳм васѳ кістіс сундук пыщкѳсас.

А озыр воклѳн гѳтырыс кылѳ сундук пыщкас горзѳ:
„Сѳтїн, сѳтїн“!

Сїзі сени сїјѳ јажѳз пусїс.

Вот мѳдлун локтіс озыр вокыс дај шуѳ:

— Бѳр сундуктѳ вај. Ас ордын наѳежнѳјжыка олас.

А гѳл вок і шуѳ:

— Оз-ѳ-нѳ поз меным петкѳдлыны, уна-ѳ тенаџ озыр-луныџ тајѳ сундукас?

Но озыр вок ез вост сундуктѳ гѳл вок ордын. Сѳмын гортас воѳм мыгї сїјѳ востїс сундуксѳ да азїс, мыј гѳтырыс сылѳн кулѳма.

— Ѵерт тајѳ топыџа пѳдлалѳм вѳсна пѳді сундукас,—
думајтѳ сїјѳ,—кықкѳ колѳ регыџжык гуавны.

Вот корїс озыр вок гѳл вокѳс дај шуѳ:

— Менам гѳтырѳј кувсїс. Вај сылы горт вѳч да талун-жѳ і гуалам.

Гѳл вок бостїс мерка покојніча вылыс, а гортсѳ кык вест кузаѳн нароснѳ жеңыџжыка вѳчіс. Пуктыны мѳдісны покојнічаѳс гортїѳ, а покојніча гортїѳ оз тѳр.

— Горт вѳчїг костаыс покојнічаыџ аршїн жын быдмѳма,—шуѳ гѳл вок.

Сїз первој луннас гуавнысѳ ез і вермыны. Озыр вок гѳл воксѳ узны корїс ас ordас.

Војнас сїјѳ вокыс узїг коста леччыліс карта вылѳ, начкіс озыр воклыс медыжыџ ѳшсѳ. Сесса картаѳ леччѳдіс покојнічаѳс, ѳшјас дінас сувтѳдіс да кіас сылы пурт пуктіс.

Мѳдлун садміс озыр вок—покојнічаыџ керкаын абу.

Корсїсны, корсїсны, леччісны карта вылѳ, а покојнічаыџ начкѳм ѳш дорын сулалѳ, кіас сылѳн гырѳѳс пурт.

Гӧль вок кваітіс покојнічаӧс да керкаӧ котӧртӧдіс, а начкӧм ӧштӧ, скӧт кладбішщӧ нуӧм пыдді, бара гортас нуіс.

Вот озыр вок і шуӧ гӧль воклы:

— Вај ӧдјӧжык гортсӧ ештӧд да талун ӗебам-нін. Ог-кӧ вевјалӧј ӗебны, тавој ӧстаткі скӧтӧс лѣбӧ аснымӧс начкас.

Вот гӧль вок бара бостіс мерка покојніча вылыс. Кузта серті бурещӧс вӧчіс, а паста сертіыс гортсӧ вӧчіс сы паста, медым ӧзӧсті петкӧдны оз тӧр. Вот коркӧ бара ештіс гортјыд, пуктісны покојнічаӧс да пондісны керкаыс петкӧдны, но ӧӧс пыр петкӧдны ез тӧр.

— Нӧшта ӧті вој ковмас гортын утӧдны,—шуӧ озыр вок,—кыччӧ-нӧ вој кежлас пуктам покојнічасӧ?

— Керкаад-кӧ утӧдны полан, амбарад петкӧд да томнав.

Сізі і вӧчісны. Војнас, вокыс узіг коста, гӧль вок востліс амбар ӧзӧссӧ, суседјассӧ чукӧстіс да новлісны јӧртӧдјассыс став пысӧ, сесса покојнічасӧ сувтӧдіс јӧртӧдінӧ да кіас сылы зыр пуктіс, а ассӧ ставнас пызӧстіс.

Петіс мӧдлуннас озыр вок амбар візӧдлыны, покојніча зырја сулалӧ, а амбар јӧртӧдјасын су ні пыз абу колӧма.

— Став пысӧ і сусӧ којӧма да сојӧма. Колӧ попла ветлыны да ӧдјӧжык-нін ӗебны,—шуӧ озыр вок.

Вот вајӧдісны попӧс, вісталӧны, мыј сізі і сіз, покојніча гортјӧ оз кӧсјы пырны, а пакӧст вылӧ пакӧст вӧчӧ.

Поп сылӧдіс покојнічаӧс да пырыг-пыр-жӧ щӧктіс ӗебны, а ачыс бӧр гортас мӧдӧдчіс.

Кадыс вӧлі тулысјавыв, јујас вассалан кад, доддӧн ветлыны оз-нін вӧлі поӗ. Озыр вок попӧс пуксӧдіс верчӧма вӧв вылӧ, ачыс, сіјӧс коллӧдӧм могыс, мӧд вӧв вылӧ пуксіс, а покојнічаӧс щӧктіс ас ветліг костаыс ӗебны гӧль вокыслы.

Гӧль вок бостіс покојнічаӧс, пуксӧдіс сіјӧс арӧса чаң вылӧ, кокјасӧдыс вӧв кынӧм увтіыс кӧрталіс, медым сіјӧ оз ус, сесса туј вылӧ лӗзіс да кучкіс чаңлы.

А чаң мам вылын бурещ вӧлі мунӧ поп. Чаңыд аззіс мамсӧ да пондіс мамыс бӧрса скачӧн вӧтчыны, сіјӧс суӧдны. Кылісны поп да озыр вок, мыј на бӧрвылын кушӧмкӧ вӧла локтӧ, бергӧдчылісны—покојніча вер-

чөмөн на бөрса вөтчө. Ная зев јона повѣсны да скачөн
воҷө, а чаң наыс оз кольчы.

Сіктө воігөн тујыс вөлі вужө ты вомөн. Тысө-кө кы-
шовтны, суас покојнічаыд. Поп шуө:

— Вай вескыда ты вомөныс скачитам.

Мыјөн леччысны ты вылө, тувсов јыд руз-раз чегі:
пои да озыр вок кыкнаныс ваө. А јөј чаңыд на бөрса-жө
чеччыштис да ассө і покојнічаөс шөщ вөјтіс.

Та бөрын гөл вок бостіс озыр воклыс став овмөссө
да зев бура овмөдчіс.

Іван дурак.

Улісны-вылісны гозја. Налөн вөлі кујім пі. Кыкыс төл-
каөс, а коімөдыс ык іөі—Іван дүпак. Ыжыд вокјас гө-
рөны-коңоны да ыжјас віңоны, а іван дурак паччөрын
кујлө да төрөканјаскөд војујтө.

Вот коркө вокјас асывсаң ыжјас віңны мөдөдчісны
да Іванлы шуөны:

— Те, дурак, кор пөжассас, вай мјанлы сојан да
пажун кузов.

Бостіс Іван пажун кузов, тырыс сетчө пөс наң сөвтис
дај мөдөдчіс вокјасөс корсны. Мунө да өтарө-мөдарө
зорјалө.

Луныс вөлі шондіа. Мыјөн сіјө петіс сікт помө, аҗ-
җис ассыс вужөрсө. Кымыныс Іван восковтас, сымыныс і
вужөрыс восковтас. Вот Іван дурак ас кејас мөвпалө:
„Кушөм морт-нө тајө ме бөрса вөтчө, ніөті восков меыс
оз кольчы? Ғерт, көнкө коңөрлөн кынөмыс сумалө, ме
кузов вылө вежгө“.

Мөдіс Іван дурак кузолыс наң кыскавны да ас вү-
жөрлы шыблавны. Таҗі став наңсө кузовсыс шыблаліс.
А вужөр пыр вөтчө.

— Атгө кушөм пөтлытөм рушку. Кузов тыр наң вер-
ді, а сіјө век ез пөт, і пыр-на наң корө!—сөсса скөрміс
да тыртөм кузовнас вужөрлы шыбытіс.

Воіс вокјас дінө. Вокјасыс сылыс і јуалөны:

— Мыј-һін, Іван дурак?

— Тіјанлы пажун кузов вајі.

— Көні-нө кузолыд да наңыд?

— Ме вöлі кузолöн локта да ме дінö кушöмкö морт көвјасіс. Сіјö ставсö сојіс.

— Кушöм морт-нö сешöмыс?—јуалöны вокјас.

— Со-тај мекöд орччöн сулалö,—індіс Іван ас вужöр вылас.

Скөрмісны вокјас јöј вок вылö, кучкалісны сііöс да асныс гортö пажнајтны леччісны, а Іванöс ыжјасöс візны колісны.

Пукалö Іван да ыжјасöс віö. А ыжјас чöv оз овны: öтарö да мöдарö разöдчöны, Іванлыс оз кывзыны. Іван скөрміс ыжјас вылö:

— Мыјла-нö тіјан сіңјасыд пыр бокö віöдöны.

Мöвпыштіс Іван, кызі ескö вöчны, медем ыжјас оз разöдчыны. Сесса став ыжсö öті-öтікөн куталіс, кыскаліс налыс сіңјассö дај öтчукөрö чукөртіс. Ыжјасыс пондісны öті местаын сулавны.

Вот локтісны пажнајтаніныс вокјас да ускöдчісны Іван вылö.

— Мыј-нö те, дурак, вöчöмыд? Мыјла ыжјасыд сіңтöмöс?

— Нінöм налы сіңсыс, ешажык мöдасны пышјавны. Мыјөн ті пажнајтны леччіныд, став ыжыс öтарö-мöдарö разöдчісны. А ме сесса чукөрті најöс да сіңјаснысö і кыскалі. Мед воö оз разöдчыны.—Нöјтісны да нöјтісны дүракöс, чорыда код нöјтісны.

Öтчыд вокјас Іван дүракöс погребо ырöшла ыстісны. Петіс Іван пöгребö да ырöш лагуныс тувсö кыскіс. Ві-öдö Іван да пöгреб öзöс дорын ыж баксö.

— Ыжöј, ыжöј, ен колöкö баксы, ен дöзмöд менö.

Ыж оз дүгды, пыр баксö. Скөрміс Іван да ырöш лагун тувнас ыжлы лыјіс. Ез інмы да мöд лагун тувсö кыскіс да лыјіс, сесса којмöд лагуныс да нöлöдыс. Ыж котөртіс. Іван муніс лагун тувјас бөр корсавны да сек коста став ырöшыд ортсö петіс.

— Кöні-нö, Іван, ырöшыд? Мыјла ен вай?—јуалöны вокјас.

— Ме лагун тувнас ыжлы лыјі да сек коста ырöшыс ортсö петöма. Мед колöкö ез пет дај.

Бара јона код нöјтісны Іванöс.

Коркö кык вок Іван дүракöс ыстісны карö мыј-сурö празнік кежлö нöбавны. Быдторсö нöбаліс Іван: пызан-

јас, паңјас, чашкајас, кул мешөк тыр сов. Њөбөм төва-
рыд җик дод тырыс лоі. Мөдөдҗис гортас, а вөлыс өдва
вослалө, сїјө вөлі сїз-нын омөл, а грузнад муртса-мурт-
са-нын тувччалө. Пукалө Иван да ас кежас мөвпалө, кыҗи
өдјөнжык гортө воны.

— Вөв нөл кока і пызан щөщ нөл кока. Пызаныд
і ас кокнас вермас мунны, а тани, доддын, сөмын вөвлы
сөктөд.—І леҗис доддыс пызансө туј шөрө, а ачыс воз-
лаң мөдөдҗис. Мунө возө, а сы јур вестын артелөн ра-
кајас лебалөны да кравзөны. Иван і шуө:

— Коңөрјаслөн, тыдалө, кынөмныс сумалөма, сїјөн і
горзөны.

Сегга Иван карыс һөбөм став сојансө кыскаліс, течіс
блудіас вылө, туј шөрө пукталіс да мөдіс ракајасөс гөс-
төтөдны:

— Сојө, коңөрјас, кынөмныд-өд тіјан көнкө сумаліс.
Мөдөдҗис возө, воіс сотчөм ерда местаө. Сін улас
сылы мыр чукөр усі.

— Ок, тајө молодеҗјасыс-тај-нө шапкатөмөс. Коңөр-
јаслөн-өд јурныс кынмас. Час-жө ме тіјанөс шапкаөда.—
Сегга доддыс кыскаліс став һөбөм көрчагајассө, гыр-
һіҗјассө да өшлис мырјас вылө.

— Но өні, коңөрјас, ставныд шапкааөс.

Воіс Иван ју дорө да вөвсө мөдіс јуктавны, а вөв
јуны оз көсјы.

— Мыј-нө, вөлөј, он ју? дуб алі мыј ваыс? —Сег-
га доддыс кыскіс сов мешөксө да җоһнас кістіс јуө,
солаліс васө, а вөлыс век оз ју. Иван скөрміс:

— Мыј-нө сегга чатрасан, он ју? Җоһ кул мешөк
солалі, а теныд век-на дуо.—Сегга скөрјывтіыс кучкіс
вөлыслы да вөлыс сетчө і дуквонмуніс.

Њөбөм төварыс Иван орөдө сөмын коліс-нын паң чу-
көр. Көрталіс сїјө паң чукөрсө мешөкас дај гортлаң
мөдөдҗис. А паңјасыд вослалөмыс гїла-гола кылөны:
драк-драк-драк. Кывзө Иван да сылы кажіччө, быттөкө
паңјасыд сїјөс „дурак-дуракөн“ һімтөны. Скөрміс Иван
паңјас вылө, шыблаліс туј вылө да мөдіс талавны:

— Ме тіјанөс-жө ас мыш вылын кыска, а ті нөшта
һімтысны лыстанныд!

Таҗи став паңсө туј вылын талаліс.

Воіс гортас да шуө:

Ставсö һöби, мыҗ шöктылінныд.

Аттö теd, дурак, а көни-нö тöварыd?

— Пызанҗасыд асныс ноль кокаöс, асныс локтöны, буракö, һеуна бөрö колісны. Соҗанторҗастö да блудҗастö рака-чоҗоҗаслы колі. Совтö, вöлыд ез мөд жуны да жуö солалі; паңҗасыд һімтысöны да туҗ выlö шыблалі; гырһич-көрчаҗаҗастö туҗ бокса молодечҗас вöлі кымöны да налы шапкаöдi.

Скөрмисны вокҗас Иван выlö да шуöны:

— Пырыс пыр жö косав да көрчаҗаҗаҗассö көт ваі!

Муніс Иван сотчөм мырҗас дінö, öктіс гырһичҗас, көрчаҗаҗас, пыдöсҗассö налыс жугліс, сесса пысаліс ставсö маҗöг жыlö да гортас мөдöдчіс.

Гортö воөм мыгті вокҗас поводнöҗа сiҗöс пөвсалісны, сесса празһник кежлö асныс мунісны карö һөбасны, а Иванöс гортовны колісны.

Пукалö Иван паччöрын да кывзö, кыҗі лагүнҗасын сур овмö да җизгö.

Сурö, сурö, дугды, ен җизгы, ен колөкө менö dözmöd!

Сур оз кывзы Иванлыс: пыр җизгö да җизгö. Скөрмис Иван да став сур дозҗассö путкымаліс, быдсөн жожыс сурөн oҗдіс, а ачыс сөліс сур виҗөдан ворҗö да вокҗас челафкөд мөдіс пыжын моз жож куҗа гулаҗтны. Воісны вокҗас, бара поводнöҗа код сiҗöс видісны да һөҗтісны.

Вот коркө вокҗас гөстітны мөдöдчісны, а Иванöс гортын овны колöны. Вокҗас муніҗаныс шуöны:

— Те, Иван, ми ветліг коста ыж кучікіастö посҗыв свеҗö костыны öшлы, челафöс ывлаö палөдчыны петкөдлы, ми воіг кежлө öті ыж начкы да пу.

Иван шуö:

— Кушөм ыж-нө начка? Ме-өд ог куж бөрҗынысö.

— Мыҗкө-таҗ он куж! Карта выlö леччан да кушөм ыж те выlö виҗөдлас, сiҗöс i начкы.

Иван-дурак вокҗасыслыс шöктөмсö ставсö соріс да гудраліс: первоҗ ывлаö ыжкуҗасöс палөдчыны петкөдіс, сесса вокҗасыслыс челафсö посҗыв свеҗас öшлис, а медбөрын карта выlö леччіс. Öзөсөд јурсö суҗіс да шуіс: „Öст, öст!“ Виҗөдö: кушөм ыж сы выlö медпервоҗ виҗөдлас. А ыжҗас стадаөн сы дінö котөртісны да виҗөдöны. Став ыжсö i начкіс Иван.

Вот воисны вокјас гөститанины да жуалоны:

— Көні-нө, дурак, ыж кучікјасыд?

— Ме најөс палөдчыны ывлаө петкөді.

— Көні-нө, дурак, челадыд?

— Асныд щөктінныд да ме најөс посјыв свежө кос-
тыны өшли.

— А көні-нө, дурак, ыжјасыд?

— Асныд шуінныд, кушөм ыж-пө мелань бергөдчас
да вижөдлас, сіјөс і начкы. Ме карта вылө леччі да ста-
выс ме вылө вижөдөны, ме ставнысө і начкалі.

Вокјас вывті-нін јона скөрмісны. Кватітісны Иван ду-
ракөс, вурісны кул мешөкө да нуісны ју јөрданө сіјөс
вөйтны. Сесса кул мешөксө берег дорө колісны, а ас-
ныс јөрдан відлыны ју вылө леччісны. Буреш сіјө кадас
берег пөлөн вөлі гөнітө тројкаа купеч.

Иван дурак мөдіс горзыны:

— Ој, менө мырдысөн царө пуктөны, а ме царавны
ог куж! Ој, ог пуксы!

Кыліс купеч да сылы нимкод лоі:

— Кывзы, дурак. Царө кө пуктөны, кызі-нө он пук-
сы. Пет кул мешөкыд, те пыдді ме сетчө пыра. Мед
менө царө пуктасны.

Пыріс Иван пыдді купечыд кул мешөкө. Иван сіјөс
зев топыда көртәліс, ачыс пуксіс купеч тројкаа вөлө
да гортас гөнітіс. Кык вокыд локтісны да кыскісны
морт тыра мешөктө ју вылө да јөрданө брунгісны. Мө-
дөдөчісны вокјас гортө, а налы паныд тројкаа вөлөн
локтө Иван дурак, вокјас воҥын ошјысө:

— Ср-өд кушөм міча вөвјасөс најөвіті. Сетчө ташөм
вөвјасыд уна-на колі.

Вокјаслы збылыс лоі завід. Најө кевмысөны Иванлы:

— Вај регыджык вур міжанөс кул мешөкө да јөрданө
лез! Сетыҥ мі став вөвсө өтөтөг вәјөдам.

Вуріс Иван вокјассө кул мешөкө да јөрданө быглөдліс.
Сесса муніс гортас вокјаслыс сур јуны да најөс казтывны.

КЫК ВОК.

Олісны-вылісны кык вок— Иван да Васілеј. Иванлөн вөлі
өті мөс, а Васілејлөн кыз мөс. Иванлыс өті мөссө ош
косаліс да мөстөг колі. Муніс сіјө вокыс ордө да шуө:

— Тенад кыз мӧс, лшӧд ӧтӧ мӧс мем гӧллун вылӧ.
Озыр вок ез мӧгмӧд Иванӧс.

— Часлы, — думажтӧ Иван, — ме тенӧ, скуперажӧс, вор-
сӧдышта.

Вӧчны нӧнӧм. Костӧс Иван кулӧм мӧс кучӧксӧ чажакылан веркыдӧж, сујӧс мешӧкӧ да мӧдӧдчӧс кар вылӧ вузавны.

Мунӧс-мунӧс да пемдӧс; колӧ кытчӧкӧ сылы вӧзжысны. Локтӧс сӧјӧ поп керка дорӧ да кӧлчӧ вывсаң ӧшӧн пырыс керка пыщкӧсас кыжкнӧтӧс: а сен папада мусукуыскӧд вӧна јуӧ. Пырис Иван керкаӧ да уӧны јуалӧс, а папада ӧшщепекӧн сӧјӧс керкаыс коллалӧс. Вӧчны нӧнӧм. Леччӧ Иван кӧлчӧ сӧдјӧд, а сылы поп паныдасӧс.

— Мыј-нӧн, — шуӧ, — те ветлан?

— А ме, — шуӧ, — сӧі і сӧі, уӧны јуаслӧ да матушкаыд тенад ез лез.

Пыртӧдӧс попыд Иванӧс. Иван пуктӧс лабӧч улӧ кучӧк тыра мешӧксӧ, а поп і јуалӧ:

— Мыј-нӧ сен тенад мешӧкад? А Иван і шуӧ:

— Менам мешӧкын „быдсӧн тӧдыс“.

А поп і шуӧ:

— Вај јуалам, мыј вӧсталас тенад „быдсӧн тӧдыс“.

Мужӧк кок нырнас лӧчыштӧс кос кучӧк тыра мешӧк вылӧ, мешӧк пыщкын руш-раш мунӧ. Поп шуӧ:

— Мыј-нӧ вӧсталӧс?

— Тенад пачад ем быдсам? кушанне.

Поп шуӧ:

— Талун-ӧд кослун да некушӧм чӧскыдтор матушка менам ез пӧжав.

Вӧдӧдлӧсны пачӧ, а сені улӧлунја сојан жарӧтӧма да пражӧтӧма. Сојӧсны. Поп щӧктӧ Иванлы нӧшта мыјкӧ јуавны „быдсӧн тӧдысдыс“. Тувкнӧтӧс Иван мешӧк бокӧ да шуӧ поплы:

— Тенад пач сајад чӧскыд вӧна дозјас емӧс.

Поп божӧтчӧ. абу-пӧ мӧјан некушӧм вӧна. Вӧдлӧсны пач костыс да збылыс сурӧсны вӧна дозјас. Јуыштӧсны ӧтвылыс да поп бара щӧктӧ јуавны, мыј нӧшта вӧсталас „быдсӧн тӧдыс“.

Тувкӧс Иван кок нырӧн кучӧк мешӧкӧ дај шуӧ:

— Тенад матушкаыдлӧн мусукуыс сундук пыщкад чебсӧма.

Востісны сундук вевт, а сен куз јурсіа факон пука-
лө: мужік суомыс попадалон сундукас сіјос зебөма.
Најө зев өдјон крапнітісны сундук вевт да бөр томна-
лісны факонөс.

Поп і модіс шуны Иванлы:

— Сетан-кө меным тајө „быдсөн төдыстө“ да тајө
морт тыра сундуксө јөрданө лезан, сета теныд втсо
шајт.

Сетіс Иван сотчөм кучік тыра мешөк поплы да сы
вөлөн-доддөн модіс леччөдны ју дорө морт тыра сун-
дук. А сундук пышкөсын пукалыс модіс кевмысны.

— Лез,—шуө,—бур морт, ме тед сета кыксо шајт.

— Мыј-нө ме вөча те кыксо шајтөн, кор аслам втсо
шајт чептын.

— Но сіз-кө втсоөс-жө сета, сөмын ен вөјт.

Лезіс Иван сундукыс факонөс, бостіс сылыс втсо
шајт, а тыртөм сундуксө брунгіс јөрданө.

Гортас воіс да муніс Васілеј вок ордө пудовнала.

— Мыј-нө те вөчан пудовнанас?—јуалө вокыс.

— Фенга колө мерајтны, мөс кучікөс вузалі да дод
тыр фенга сетісны.

Сіјө-жө луннас Васілеј начкіс ассыс став мөсјассө да
кучікјассө нуіс вузавны базар вылө. Сулалө Васілеј
кучік чукөрөн ас дод дорын, а сылыс јуалөны:

— доныс-ө-нө кучіктө вузалан?

— Кыз дод фенга кора ставыс вылө.

— Тенад төварыд і пөлтіннік доныс оз сулав,—шуө-
ны сылы.

Васілеј зев јона скөрміс да локтіс гортас. Војнас
Васілеј көсјіс віны Иванөс. Војнас Иван ас местаас
баба дінас водтөдіс мамсө, а ачыс водіс паччөр вылө
да модіс пөрыс-моз ружтыны. Војын Васілеј пыраліс
Иван ордө да пуртөн сункіс Иванлы пыдді мамыслы.
Ачыс муніс гортас. Иван доддаліс вөв, мамлыс шој пук-
сөдіс вөв доддө да модөдчіс карө. Муніс-муніс да ка-
бакө воіс. Пыріс кабакө да парта віна нөбіс, а сегга і
шуө кабащіклы:

— Менам доддын мам пукалө, мед-пө неуна шоналыш-
тас, јуктөд сіјос өті шкалікөн. Кабащік јуктөдіс да
јуктөдіс, а покојніча оз ју. Кабащік скөрміс да сул-
лаөн тувкөдіс покојнічалы вомас.

Пырас кабащцік, а Іван сылы і шуө:

— Мыҗла-нө ез җу, гашкө те виін менсым мамсө-да?

Петісны да відлісны, а мамыс сылөн збылыг кулөма.

Іван шуө кабащціклы:

— Он-кө сет мен куҗімго шаҗт, судө сета.

Кабащцік шуө:

— Сета куҗімсотө, сөмын некодлы ен вістав.

Бостіс Іван куҗімго шаҗт, җебіс мамсө кладбішше вы-
лө да локтіс бөр гортө. Васілеҗ вокыс азҗіс сіҗөс даҗ шуө:

— Ме-таҗ-нө тенө вілі, а те век-на ловҗа?

Іван шуө.

— Те виін менсым мамөс, а ме сіҗөс леччөді базар
вылө да куҗім соыс вузалі.

Горш вок сіҗө-жө луннас вііс ассыс бабасө да мөдөд-
чіс базар вылө. Базар вылын сылыс җуалөны:

— Мыҗ-нө те вузалан?

— Ме покоҗнічаөс вузала, куҗім со шаҗт кора.

Кутісны Васілеҗөс да пуксөдісны турмаө. Коркө пу-
каліс да бөр гортас лезісны.

Васілеҗ вөлі зев скөр Іван вылө; гортө воөм бөрын
вуріс сіҗөс мешөкө да мөдіс леччөдны вөҗтны җу вылө.
Кыскіс, кыскіс Васілеҗ морт тыра мешөк да зев җона
музіс. А вічкоын бурещ кылө өбөдһа сылөны:

— Час,—шуө,—пырала вічкоө да молебен сылөдышта.

Пыріс Васілеҗ вічкоө, а сек коста Іван пондіс мешөк
пышкын горзыны:

— Менө пуктөны городскөҗ головаө, а ме ог пуксы.

Секі вөлі җаскык мөскөн мунө базар вылө мҗаснік.
Сіҗө кыліс Іванлыс горзөмтө даҗ шуө:

— Ме окоҗита пуксыны городскөҗ головаө.

— Окота-кө пуксы ме местаө.

Іван ас местаас пуксөдіс мешөк пышкө мҗаснікөс, а
ачыс бостіс сылыс җаскык мөссө да мөдөдчіс гортлаң.

Васілеҗ петіс вічкоыс, лептіс морт тыра мешөк пель-
пом вылө, і шыбытіс җуө. Локтіс Васілеҗ гортас да бара
азҗіс Іванөс:

— Ме-таҗ-нө тенө өні-на җуө шыбытлі, а те бара-һын
ловҗа?

Іван і шуө:

— Кор менө-те шыбытлін ваө, ме вөлі секі мөдар-
җугыдын і мен сетісны җаскык мөс.

Васілеј і шуѡ:

— Вај регыджык вур менѡ мешѡкѡ да шыбыт јуѡ,
ме сес со мѡс ѡтпырјыс вајѡда.

Іван вуріс сіјѡс мешѡкѡ да мѡдіс ју дорѡ, а сылы
паныд поп воча суріс да јуалѡ:

— Мыј нуан?

— Вокѡс мѡдѡда мѡдарјугыдѡ мѡсјасла.

Поп шуѡ:

— Менѡ щѡщ бостѡ.

— Кыксо шайт-кѡ сетан, богтам, а он кѡ—ог бостѡ,
шуѡ сылы Іван.

Сетіс поп Іванлы кыксо шайт да пуксіс мешѡк пыщкѡ.

Леччѡдіс Іван горш попѡс да горш вокѡс јѡрдан дорѡ
да кыкнансѡ бузнітіс јѡрданѡ:

— Вот,—шуѡ,—тіјанлы і со мѡс.

Поп да кык салдат.

Коркө сиктын оліс өті поп. Поп вөлөм зев радејтө јөз наң вылын көрөстүјтчыны. Крам пражнікыд-кө лок-тө, кујім лун гортас шыгјөдчас, медем унжык јөз ор-дыс апыштны. А рөштво да паска славітөм воэвылад поп зөң вежонөз шыгјөдчас, і вежөн чөж мірскөј кош-та вылын вердчас.

Вот коркө вдіс паска славітөм. Ветлө поп керкаыс керкаө. Öтi керкаө пырас—сојас; мөдлаө пырас—сојас. Тазі рытөз став керкасө кышовтіс да быд керкаын со-јіс. Вот сојөмыд і лоі кынөм вывтис. дарөвөј наңыд горш поплы і клчасіс рушку пышкас. Öдујанітіс, зе-лөдіс кынөмсө, өтарө ні мөдарө оз пет, і лолыштны оз сет. Быгласө поп да ојзө.

— Кула, матушка... Кынөмөс нездоровје бостіс. Вет-лы өдјөжык бабка дорө.

Локтіс бабка. Відлаліс, відлаліс, кујім пывсан пыв-сөдіс, а поплөн кынөмыс век өткод. Сесга бабка сылы і шуө:

— Тенад, бағушко, тајө абу радөвөј кынөм вісөм; тыдалө нөбасан.

— Вот страмыд,—шуө попаддалы поп,—кывсас-кө аркіреј пелөз, мыј лоө! Служба вылыс вөтлас. Кага вајысјаслы вічкоын служітны ні вөлтарө пырны оз поз.

— Мун кытчөкө бокө ветлы, гусөн ректыс, некод оз і төдлы,—велөдө попөс попаддаыс.

Мөдөдчіс поп тујө. Попаддаыс сылы пірөг-шан-гајас сумкаө течіс.

Муніс, муніс поп да туј вылыс ағә кулөма мортөс. Паскөмыс кулөмлөн сешөм-тащөм, а сапөгыс сніткі был.

— Ог-жō кол снѣткі вѣл сапōг. Час пōрчōдa да сумкаō суѣ.—Пондѣ сѣѣ сапōгсō кулōма кокыс пōрч-чōдны, но сѣѣ некыѣ оз шед. Сесга поп керыштѣс кулōмалыс кокѣссō пѣѣс вѣѣѣныс да сумкаас і суѣс.

— Мунѣс, мунѣс да сылы кык салдат паныдаѣсны, служба вѣлыс гортаныс локтōны.

— Мыѣ-нō, батѣшка, сумкаад нуан? Вѣрдышт мѣѣан-лыс служѣвōѣ ѣзлыс щыг кынōмнымōс,—шуōны служѣ-вōѣѣас.

Поп ачыс соѣыштѣс, а служѣвōѣѣасōс ез вѣрд. Служѣ-вōѣ аѣѣыліс поп сумкаыс сапōга кокѣастō да мōд служѣ-вōѣыслы шуō:

— Ваѣ таѣōс, попсō, неуна вѣлōдыштам.

Сесга мōдōдчѣсны куѣѣмōн òѣлаын даѣ воѣ улō òѣі трактѣрō воѣсны. Куѣѣмнаныс пырѣсны уѣны трактѣршщѣк òрдō. Служѣвōѣѣас пōлатō водѣсны, а поп нōровтѣс пач-чōрō: кынōм вѣсѣгад-ōд шоныдѣныд лубōжык. Воѣнас трактѣршщѣклōн і мōскыс кукаѣѣс. Ывѣлаыс вōлі кōѣыд да кукаѣсō, мед оз кынмы, керкаас катōдѣсны. Воѣнад òѣі служѣвōѣыд леччыліс пōлатѣс, гусōнѣк бостѣс вѣл чужōм кукаѣсō, катōдѣс паччōрō да пуктѣс поп кок дѣ-нō. Ачыс паччōр дōрад пукѣс даѣ попōс чуксалō:

— Те-нō батѣшко, мыѣ вōчан? Мѣѣанлыс щōщ ѣур-нымōс ѣанōдан. Воѣнас те кукаѣсōс вѣѣмыд-таѣ.

Поп быдсōн чужѣс, вѣдліс кок увѣыс: збылыс сенѣ куѣлō вѣл чужōм кукаѣ. Повѣс поп:

— Меным, служѣвōѣ, кагатō вѣѣны оз поѣ. Прōстōѣ морт-кō нѣчево ѣешщō, а ме-ōд поп. Мыѣ та ѣылыс шуас аркѣреѣ?

— Сѣѣѣ-ōд і ем,—шуō служѣвōѣ,—морт нога кага-кō ескō колōкō немтор-на, а таѣѣ-ōд кукаѣ вѣѣн.

—Мыѣ-нō, служѣвōѣ, мōдам вōчны? Ваѣ кыѣкō мѣз-ды.

— Сѣтан-кō со чōлкōвōѣ дѣнга, шаѣга тыра сумкатō да сōдтōд вѣсмушка табак, став страмсō таѣѣ ас вѣлō боста, а тенō мѣзда.

Гѣтѣс поп служѣвōѣѣлы со шѣѣт дѣнга, шаѣга тыра сумкасō да табак вѣсмушка. Салдат сылы і шуō:

— Час мыда нōрōвѣтышт; кор кōѣѣѣѣѣыс чорыда ун-мовсѣсны, òдѣѣжык гортад пышѣы, а ме сесга танѣ ачым став дѣлōсō ладмōда.—Вот куѣлō поп паччōрын, вѣччысō,

кор ставныс чорыда унмовсасны. Сек служівөјыд ыстис мөд служівөјсө поп дорө, а ачыс җебсис пөлат подлөсө лук мешөкјас сәјө.

— Кытчө-нө те, бағушка, воштін менсым служівөј төварышөс? Тыдалө, те сјјөс виін, со сылөн сапөга ко-кыс, те сумкаыс сүрі. Пырыс-пыр-жө началстволы јави-та да тенө җурмаө пуксөда.

Поп повзис дај шуө:

— Ен бедујт менө, служівөј! Мыј бостан бост, а сүдө ен сет.

Таҗи і мөд служівөјыс поплыс пөрјалис со чөлкөвөј җенга да табак восмушка. А поплы щөктис уғаныныс пыш-јыны. Ғерт-һин полыд сесса ез мөд сені пукавны: јур-төг-сағтөг гортас котөртис.

Асывнас служівөјјас сағмисны, паччөр дорад пуктис-ны кералөм кокјастө поп сумкаыс дај шуөны трактір-шщиклы:

— Кыззы, көҗаин. Тенад кукаңыд сојөма мијанлыс којмөд јортнымөс. Сүдө сөтам али сөмөн мынтысан?

Виҗөдліс трактіршщик паччөрө, а попыд збылыс абу. Сені сөмын сапөг пара да сапөг пыщкөсас кокчерлы выјөныс кокыс сөмын колөма; повзис трактіршщик дај шуө:

— Енө, служівөјјас, менө бедујтө. Мыј бостанныд бостө, а сүдө енө сетөј.

— Сөтис кабащщик служівөјјаслы кыксо шајтөн морт вылө да җоң вежон винаөн најөс јукталис.

А служівөјјас вежон чөж дарөвөј вина јуөм бөрын воҗө мөдөдчисны ташөм јөјјасөс корсны да ассыныс кы-нөмнысө вердны.

Повтөм салдат

Важөн оліс-выліс өті салдат. Кыҗвіт во служітіс, кыҗ-квајтөд во вылас сјјөс гортас леҗисны. Вот мөдөдчис салдат гортас ассыс пөрыс бат-мамсө відлыны. Муніс, муніс да өті керкаө узыны јуаҗис.

Леҗ,—шуө,—көҗаин, служівөј мортөс узыны.

— Уҗнытө мілөсті просім, а вердны-јуктавны мијан крөшкі наң абу.

Салдат кыскіс ассыс сумкасыс һаң колассо да шу-
ис:

— Сојо кодлы мыјдөм тырмас.

Мөд луннас служивөј мөдөдчис војо да корыс
төткакөд воча лоис:

— Отсав,—шүө,—служивөј, корыс старукалы. Сет
жалаңа өтi һаң кусөк.

Салдат мешөк пелөсыс гурјис да лукјис, гурјис да
лукјис да өтi һаң крошкi ез сур. Сесса җеп пыдөссыс
сүрi пјат копеиек деңга да сетіс корыс старукалы.

Корыс старука сы пыддысетіс ассыс коран сумкасо
дај шүө:

— Бост, служивөј, милөстiна сетөм пыддыд тајо
сумкасо. Тајо сумкаон шыглы он кув һi пөгiбө он во.

Бостіс салдат корыс старукалыс сумкасо дај војо
мөдөдчис. Муніс, муніс да кынөмыс мөдіс сумавны.
Медбөрја һаңсо уғанiнын вердіс, медбөрја деңгасө
корыс старукалы сетіс, весіг күрiтчынытө табакыд абу.
Пуксіс салдат туј бокө, јурсө гыж-гыж керыштiс дај
корыс старукалөн сетөм сумкаыс сылөн дум вылад
уғi.

— А лөсыд-жө ескө тајо сумкаас-кө һаңтор, вiна
бутылка да табак тыра көшел-кө вөлі.—Сесса тапһітiс
кiнас сумка бокө, а сумкасыс том молодец җвiрк чеч-
чыштiс:

— Мыјөн,—шүө,—верма служітны тед, выл көҗа-
iн?

Салдатлы зев һимкод лоi да шүө:

— Мед пырыс-пыр тани вөлі пызан да улөс. Пы-
занвыв тырыс медса чөскыд сојан-јуан да курітчан доб-
ра.

Друг салдат воҗын лоис пызан, а пызанвыв тырыс
быд сiкас кушаніје да табак көшел.

Салдат пөттөҗыс сојіс-јуіс, лөзөдтөҗыс курітчiс дај
бара кучкiс сумка бокө:

— Но, өһi кежлө пөт i код. Верман бөр ставсө убе-
рiтны.

Сојан һi јуан ез ло, а том молодец бөр җвiркһітiс
салдат сумкаө, бытөкө ез i вөвлы.

Муніс, муніс салдат да карө воіс. Кыліс сен-пө сар-
лөн зев мiча ныв ем—Јелена Прекраснаја. Салдат шүө:

— Час, ветла цар opdö Желена Прекраснајаос vičöд-лыны. Оз-ö ме сажö мун?

Кутис пырны цар opdö, а часөвөjjас сijöс оз лезны, сылі шуптас тоjлалөмөн вөтлісны.

Кучкіс салдат сумка бокө, сумкасыс том молодеч чеччыштис.

— Кушөм служба,—шуө,—щөктан служитны, выл көжәин?

А салдат сылы indö:

— Вот таjö бөлбанјасыс менө цар opdö пыравны оз лезны. Кучкы налы морт өтпырјысөн банбок кузаныс.

Том молодеч кучкіс часөвөjjаслы морт өтпырјысөн да најö турун мешөкјас моз öтарө-мөдарө лебовтісны. Пыріс салдат цар opdö. Цар сылыс i жуалө:

—Кушөм ногөн, служивөj, локтін ме opdö?

А салдат сылы i шуө:

— Ме локті тенсыд нывтө коравны; те ордын гөс-титыштны.

Цар сылы i шуө:

— Кујім лун гөстит ме ордын. Кажитчас-кө менам гөшценне, секі зат пу вылө тујан.

Сесса салдатөс турмаө jөртис, а сојан-јуан пыдди шөктис пелсатыр ва вәјны да сijöс гөститөдны. Öтi лун пукалө турмаын, мөд лун пукалө салдат, нөтi оз төж-дыс. Кучкас сумка бокас да пызаныв тыр сојан-јуан мөдас руавны, i курітчыны табак тырмымөн ем. Салдат мортлы уна оз i ков.

Ыстіс цар слугајасөс салдат дорө жуавны, здөвөлөн абу сijö царскөj гөшценнеөн? А салдат слугајаслы щөктис виставны:

— Зев здөвөлөн, медем цар батушко щөщ волас өтлаын завтракајтыштны да вина румка жуыштны.

Локтис цар турмаө салдат dінө. Салдат кучкіс сумка бокас:

— Но,—шуө,—том молодеч, мед тәні вөлі пызан тыр медса чөскыд сојан-јуаныс да быдсама чөскыд за-кускајас.

Сумка пышкыс звiрк чеччыштис том молодеч да со-јан-јуан лөсөдіс.

Гөститө цар салдат ордын да dивујтчө: ташөм чөскыд сојанјастө нотчыд-на ез сојлывлы.

Сојом бөрын цар гусалис пызан вылыс өтi зарнi пан-
да аслас җептас i сујис. Лыддiсны сојом бөрын став
пансö да өтi пан ез мөд тырмыны. Салдат i шуö цар-
лы:

— Ен-ө те гусав менсым пансö?

— Ег-жö гусав.

Салдат сесса кучкiс сумка бокас дај шуö:

— Kodі гусалис менсым өтi зарнi пан, сылы банбо-
кас кыкыс кучкыны. Но-кö, том молодеч, корс вошöм
пансö.

Җвiркнiтiс том молодеч салдат сумкаыс да кыскiс
вошöм пансö цар җептыс. Öтчыд кучкiс царлы банбо-
кас—тумбылтчiс, мöдыс кучкiс—мöдарö тумбылтчiс.
Царлөн öдва лолыс колi.

Сесса царыд салдатлы шуö:

— Сета ассым нылöс те сажö, өтi вој-кö узан ме-
выл керкаын да вöтлан сетыс гöстҗасöс.

Салдат i шуö:

— Кыҗ-нö ог уз выл керкаын.

Мvнiс салдат узны выл керкаö. Сiјöс вој кежлö
гöгöроок томналисны. Муртса пемдыштiс, салдат мödic
водны узны. друг кыскö геб мында чöртҗас локталiсны
да салдатлы i шуöны:

— Мыҗла те, служивöј морт, татчö мiјан керкаö лок-
тин? Ми тенö пырыс-пыр-жö вiам.

Салдат налы i шуö:

— Табакныд дубалö менö вины. Сесса салдат куч-
кiс сумка бокö дај сујис:

— Вај, том молодеч, ужнајтыштам да закусiтыштам.
Сумкаыс җвiркнiтiс том молодеч да пызанвыв тыр лоi
сојан-јуанҗас. Салдат вина јуö, а чöртҗас завiд пырыс
виöдöны сы сојом вылö. Сесса чöртҗас i шуöны:

— Он вузав, служивöј, тајö сумкатö мiјанлы?

— Тајö сумкаыс,—шуö салдат,— абу продажнöi. а
заветнöј. Тајö сумка пыщкас-кö став чöрт котырнад
öтпырҗö төранныд, секи сумкасö тајöс дон босттöг се-
та.

Чöрт чукöр җолдöдчiсны да җолдöдчiсны да җик геб
кофöс лоiны, ставныс төрiсны сумка пыщкö. Салдат
најöс топыда көрталiс сумка пыщкö. Сесса бостiс пуд-
жынҗа гiра да мödic-тај кучкавын чöрт тыра сумкаö.

Кучкаліс да кучкаліс, кучкаліс да кучкаліс. Чортјас кылө горзöны сумка пышкөссан:

— Лез мјанös, служівöј, некор сесса те шөрö от лөсöдчöј.

А салдат öтарö гіраөн кучкалө сумкаö да ачыс шуалö:

— Коркө мöдыс меным паныд лөсöдчанныд-ö? Мöдыс сесса пакөстітчанныд он-нын?

Сесса бостіс сумкасö да чортјасöс öшінулө којыштіс. Чегісны чортјас да журтöг-сартöг чепөсјісны, коді кытчö вескалө. Ез-нын сесса некор тајö выль керкаö во-лыны.

Цар-нын вöлі думајтö, мыј ковтöм затпуыс сјіö мыніс, мыј чортјас жагөдісны сјіös выль керкаын. Мөд луннас салдат локтіс цар дінö дај шуö:

— Но, менам служба ештіс. Öні быт лоö сетны Јелена Прекраснајаös ме саяö.

Царлы ез вöv ескö окота салдат саяö ассыс нывсö сетны, но воçö öткажітны ез лыст.

Но салдат ачыс оз окотіт цар ныв вылө гөтрасны.

— Ме—шуö,—ветла пöрыс бат-мамös відлыны, сесса во кујім кымын гулајтышта да, окота-кө бостас, вöліс-ті локта Јелена Прекраснајаös коравны.

Бостіс салдат ассыс сумкасö дај гортлань мөдöдчіс.

Муніс, муніс да сылы зев містöм старука паныдасіс. Öті кіас сылөн клешші мөд кіас ыжыд коса. Містöм старука салдатлыс тујсö і пощіс:

— Öні, служівöј, меным те сурін. дыр-нын ме тенö корса да некытыс ог аңзы. Ме тенад смертыд.

Салдат скöрміс да сабласö ескö көсјіс кыскыны, но смертыд воçжык вевјаліс косаөн öвтовтны.

Вот воіс салдат мөдарјугыдö. Но рајö сјіös оз лезны. Рајын-пö салдатлы места абу.

— Абу-кө і мед абу,—шуö салдат,—ме і адö муна. Сојантор кө да табак лоö, меным і адын лоö зев лөсыд.

Леччіс салдат адö. Чортјас сјіös кватітісны да медса жар біас мөдісны кыскыны. Салдат-тај кыз сувтіс по-салдатскі да равөстіс чортјас вылө ыжыд гөлөсөн:

— Ак, ті, көмтöм кокјас, вöснi бөжјас! Вунöдінныд-нын кыз ме тіјанös цар керкаын пуд жыңја гіраөн шон-тылі!

Чортјас мыјон кылісны тајо кывјассо, ставныс сув-
сав чепосјсны да медыжыд чорт доро жалобаон котор-
тисны:

— Ок, дедушко, ыжыд чорт. Сіјо скөр салдатыд
міјан адө воома. Став адсө көсјө кістны, жуглыны.

Повзис ыжыд чорт, јөршіткіс ад пелөсө да ылысан
кутіс горзыны салдатлы:

— Мун,—шуө,—служівој, міјан оланіныс. Мыј колө
бост, а міјанөс ен вөрзөд.

— Мыј-нө ме тіјанөн вөча? Ті кучікыс сапөг он
вур.

дөзмытөңыс гулајтіс салдат адын, чортјасөс чіршөд-
ліс, полөшітыштіс дај рајө мөдіс.

Јен сылы і шуө:

— Кор мун Міхаіл Архангеллыс пішшал да сувт,
служівој, рај өзөс віңны: Петр Павел менам пөрысмис
да стөрөжавны оз-нын вермы.

Сетісны сылы пішшал да сувтөдісны рај өзөс віңны.

Вот сулалө салдат вінтовкаон да рај өзөс караулітө.
Віқөдө, рајө смерт кајө. Салдат сіјөс соскөдыс тракнітіс
да шуө:

— Кызі те, лы чукөр, рајө лыстан пырны? Код тенө
коріс?

Смерт сылы і шуө:

— Ме јен дорө докладөн локта. Колө сылыс јуавны,
кушөм арлыда јөзөс таво віавны щөктас меным?

Салдат сылы і шуө:

— Јенмыд ме докладтөг некодөс ас дінас оз пріні-
мајт. На,—шуас,—бостлы менсым пішшалоөс да візлы
рај өзөссө, медем ветліг кості некод татчө оз кавшас.
Ме ачым ветла да те пыдді јуала.

Јен щөктіс салдат пыр смертлы віставны, мыј таво
колө медса пөрыс дедјасөс да бабјасөс віавны.

Салдат ас кежас думыштіс: „А менам бат-мам пө-
рысөс-нын. Таң-кө вістала, смертыд менсым пөрыс бат-
мамөс начкас, најөс сесса меным оз і удајтчыв азқөд-
лыны“. Салдат вежіс јенлыс щөктөмсө, смертлы тазі
вісталіс:

— Таво јенмыд щөктө віавны не арлыд серті, а
чін серті. Мун леччы му вылө да мөріт став генепал-
јассө да полковнікјассө.

Сулаліс, сулаліс салдат рај ӱӱӱс дорын, таґі ӱті во коліс. Віӱӱдӱ—кысӱны, рајӱ каяӱны еполета генералјас да југыд кіа полковнікјас, а на бӱрвылын кос лы чу-кӱрнас ґіра-ґара кылӱ смерт кыскысӱ.

Смерт салдатлы ылысаң-на ґорзӱ да ӱвтчӱ:

— Восты,—шуӱ,—рај ӱӱӱстӱ, служівӱј, генералјас да полковнікјас локтӱны.

А салдат смерт ныр улӱ кулаксӱ мыччӱдліс:

— Kod,—шуӱ,—тен шӱктіс генералјасӱс да полков-нікјасӱс рајӱ катӱдны? Пырыс-пыр-жӱ адӱ ставнысӱ вӱтлы. Јенсаң сещӱм пріказ: генералјасӱс адӱ вӱтлы-ны.

Нуӱдліс смерт генералјасӱс адӱ да бара локтіс рај ӱӱӱс дорӱ салдатлыс јуавны: kodјасӱс таво јен шӱктас віавны?

Салдатлы јенлӱн пріказыс ез во сӱлӱм вылас: шӱк-тіс віавны шӱр арлыда став мужічӱј јӱзӱс. Салдат думайтӱ, мыј тајӱ пріказыс серті смерт віас сылыс вокјассӱ, сесґа сылы оз і удайтчы најӱс азӱдліны. Салдат бара вежіс јенлыс пріказсӱ да смертлы таґі вісталис:

— Таво кежлӱ јенмыд шӱктіс віавны не арлыд сер-ті, а чін серті. Леччы мун му вылӱ да віав сес став попјассӱ.

Сулаліс, сулаліс салдат рај ӱӱӱс дорын, таґі мӱд во коліс.

Віӱӱдӱ: поп чукӱр араваӱн рајӱ кыскысӱны, а на бӱрса кос лы чукӱрнас ґіра-ґара кылӱ смерт кыскы-сӱ.

Ылысаң-на смерт кіјаснас ӱвтчӱ да салдатлы ґорзӱ:

— Восты, служівӱј, рај ӱӱӱстӱ, попјас рајӱ локтӱны.

Салдат бара кулаксӱ смерт нырулӱ мыччӱдліс да шуӱ:

— Kodi шӱктіс тајӱ куґ јурсіа бесјассӱ рајӱ катӱд-ны? Сіґ-нін уна тані куґ јурсіаыс. Пырыс-пыр-жӱ став-нысӱ адӱ вӱтлы. Јенсаң сещӱм пріказ сетӱма.

Вӱтліс смерт попјасӱс адӱ да бара локтіс рај ӱӱӱс дорӱ.

— Јуав,—шуӱ,—служівӱј, јенлыс, кушӱм арлыда јӱзӱс таво кежлӱ шӱктас віавны?

А салдат сылы і шуӱ:

— Таво кежлӱ јен шӱктіс віны 25 царӱс, 50 аркі-рејӱс, купечјасӱс да став судда-лӱддасӱ.

Сулаліс, сулаліс салдат рај օзօс дорын дај којмօд во коліс. Бара локтօ смерт, вайօдօ сօрсыс царјасօс, аркірејјасօс, купечјасօс да став сyдда-лօддасօ. Ылысан-на сіјօ кінас օвтчօ да горзօ салдатлы:

— Вост, служівօј, рај օзօстօ, праведнікјас локтօны.

Салдат бара кулаксօ смертлы нырулօзыс мыччօдліс да шуօ:

— Вот сета ме теныд, лы чукօрлы, праведнікјасօс вайօдօм. Код чօрт щօктіс теныд тајօјасօс рајօ катօдны? Пырыс пыр-жօ адօ леччօд. Јенсан сещօм пріказ сетօма.

Вօтліс смерт ставнысօ адօ да бара локтіс рај օзօс дінօ да ыстіс салдатօс јен дінօ јуавны, кодјасօс таво кежлօ віавны.

А салдат скօрміс дај шуօ:

— дօзмі ме тег. Абу ме теныд слуга ні казак. Ветлы колօкօ да ачyd јуав.

Тօдмаліс јен смерт вісталօм серті салдатлыс став шуткасօ, щօктіс кутны да вайօдны салдатօс.

— Но, мыј те вօчін, служівօј? Генералјасօс те щօктін смертлы віавны?

— Так точно, вашевысокоблагородіје.

— Попјасօс те щօктін віавны?

— Так точно, вашевысокоблагородіје.

— Царіасօс да аркірејјасօс те щօктін віавны?

— Так точно, вашевысокоблагородіје.

Скօрміс јен да шуօ салдатлы:

— Вօтла ме тенօ. служівօј рајыс ташօм ужсыд. օні смертлыс нан кусօксօ мырддін, нінօм сылы лоі вօчнысօ. Щօкта теныд кујім во чօж вердны смертօс ас кошта вылад.

Вот мօдօдчіс салдат рајыс му вылօ бօр, а смертыд сы бօрса, кыз вужօр вօтлысօ: кытчօ салдат, сетчօ і смерт. Пуксас салдат сојны—смерт ськօд щօщ сојны пуксас да օтнас віт морт мында сојас; пуксас салдат віна јуны—смерт ськօд-жօ јуօ да віт морт мында јуօ. Пуксас салдат курітчыны, а смертыд сы чігарка курітіг кості віт чігарка курітас.

Скօрміс салдат смерт вылօ дај шуօ:

— дыр-нօ те ме кошта вылын мօдан вердчыны? Ог-жօ мօд ме тенօ кујім во чօж вердны-јуктавы.

Сесса мунісны, мунісны дај кабак воіс. Смерт сылы і шуө:

— Вай, служівөј, пыралам кабакас да јуыштам неуна.

А салдат ас кежас думыштіс: „Час ме тенө өні ведөдышта неуна“. Сесса сумка жынјыс кымын сөвтис дорыша ізторјас да шуө смертлы:

— Кытчө текөд кабакө пырам? Тенө, лы чукөрөс, ағзасны да став јөзыс повзасны. Буржык лоө те-кө пуксан ме сумкаө, а ме теныд кута вінасө мычавны.

Сізі і вөчісны. Смерт пыріс із тыра салдатскөј сумкаө дај шуө:

— Ој, служівөј, тани із чукөрад меным зев чорыд кујлынытө. Бокөс із дорышјасыс сущјөдлөны. Вай ректы сумкасыд ізјассө.

А салдат сылы і шуө:

— Пукав сен да мөрітчы.—Сесса салдат зев топыда көрталіс сумка мешөксө да мөдіс смертөс пыркөдны.

— Ағ! два! Ағ! два!—по-салдатскі маршірујтө да смертөс із тыра мешөкын пыркөдө. А смертлөн сөмын лыјасыс гіла-голакылөны із чукөр пышкын.

Сесса салдат пыріс кабащік ордө, неуна јуыштіс дај шуө:

— Кабащік, менам мешөкын смерт кујлө, леҗа-кө сіјөс вөла вылө, пырыс-пыр-жө тенө віас. Мыј сетан, мед сіјөс вөла вылө ог лез?

Кабащік повзис да шуө:

— Мыј колө, сіјө і бост, но смертөс вөла вылө ен лез.

Прөстітіс салдат кабащікөс. Көрталіс кабак өғөсө смерт тыра мешөксө дај шуө кабащіклы:

— Ме ветла пөрыс бағ-мамөс ағзөдлыны. Кытчөғ бөр ог во, смерт тыра мешөксө ен лыст бостны, медым тани өғөсас мовкјалө.

Коліс смерт кабак өғөсын із тыра мешөк пышкын мовкјавны. Быд өғөс востігөн да пөдлалігөн сылөн лыјасыс із пышкын гіла-голакылөны.

Воіс салдат гортас, а пөрыс бағ-мамыс ловјаөс-на. Налы зев лоі лубө, мыј пісө ловја сінмөн удајччіс ағзөдлыны. Җон во салдат гөстітіс гортас дај кабащік ордө смертөс відлыны муніс. Леҗіс сіјөс із тыра сумкаыс дај шуө:

— Но, смерт, кушомжыка гоститин кабащик ордын?

А смертлөн муртса лолыс колёма. Сесса смерт бара модис вужор моз сы борыс вотлысны. Салдат i думайто:
„Кыз-но тенё тешитны?“

Нёбис сесса салдат табак доз, тырыс сетчө нушкан табак совтис, пуксис дај модис табак нушкыны. Отчид нушкыштіс—чик кылө несјөдис, модыс нушкыштіс—чик кылө несјөдис.

А смерт сылы шуө:

— Вај, служивөј, ме щощ табактө нушкышта.—Сылөн вөлі сешом мода, мыј салдат вөчө, сы борса смерт вөчө.

— Оті чепель табакиды, смерт, теныд гашкө еща лоө? Буржык лоө, пуксан-кө табак дозјас, сек сесса кот лунтыр дурдывтот нушкы.

Пуксис смерт табак дозјө, а салдатыд бостис табак дозтө, зев топыда подлалис да жептас i сујис. Несјалө кылө смерт табак дозјын, а салдат сы вылө сералө. Зон во чөж вөдитис смертөс табак дозјын дај лөис мед-бөрын:

— Но кушомжык, смерт, табак дозјын овны?

А смертлөн муртса лолыс колёма. Бара смерт модис салдат борса вужор моз вотлысны да салдат кошта вылын вердчыны. Гојны пуксас салдат, сјјө сыкод орччон пуксас да вит мында сојас.

Вот салдат вөчис ыжыд јашщик дај смертлы шуө:

— Пырав, смерт, јашщик пышкас да пышкөссаныс стенјассө стружитышт.

Пырис смерт јашщик пышкөсө, а салдат крап подлалис јашщик өзөссө дај смертөс јашщикө томналис. Сесса нуис кладбищце вылө, кодјис гу да сетчө сјјөс i тыртис:

— Вот тен, ды чукорлы... Мөритчыншт му пышкөсын...

Оті во коліс, мод во коліс, смерт век абу.

Нстис іен анделіасөс корсны смертөс, кытчө сјјө лоіс.

Корсісны да корсісны, корсісны да корсісны—некыс корсны ез вермыны. Сесса локтисны салдат дінө дај јуалөны:

— Кытчө смертсө, служивөј, зебин?

— Ме сјјөс кладбищцеө нуі да гуалі.

Корсісны да корсісны, став кладбищцесө лупөшитисны, копкө сесса смерт тыра јашщикыд i суріс.

Локтіс јен дінө смерт дај шуө:

— Ödwa менам лолөј колі. Салдат кошта вылад вердчынытө абу зев лөсгид.

— Салдатыдлөн-кө һаң солыс абу пөтөса. бөр мун мір кошта вылө вердчыны.—І ыстіс јен смертөс бара мірскөј кошта вылө вердчыны.

Бара важ мозыс смерт мөдіс јөзөс мөрітны, но салдат дорө весіг і матыстчынысө ез лыст, һепөштө сіјөс мөрітны.

Та бөрын салдат оліс-на со во, гашкө і кыксоос. Сетчөз оліс, кытчөз ачыс ез дөзмы.

Салдат да кык геңерал

Отчид салдат пыріс трактірө віна јуны, а сені кык геңерал пукалоны да ас костаныс сорһитөны. Öткыс шуө:

— Цар нылыд, дерт, ме са ө верөссајө мунас, ме том да міча. Ме талун сіјөс медса дона трактірө гөститны корі.

А мөдыс шуө:

— Ме сажө, дерт, мунас, ме көт олөма морт, һыжыд чина да смел. Ме аскі сіјөс меддона трактірас гөститны корі.

Салдат кывзіс, кывзіс дај шуө:

— Кыс-һө тіјанлы, бөлбанјаслы, цар ныв вылө гөтрасны. Вот ме-кө окоҗита, пырыс-пыр цар ныв вылад гөтраса.

Геңералјас скөрмісны бөлбанөн шуөмыс, морт кујимысөн салдатлы банбокас кучкісны да вөтлісны трактірыс. Геңералјаслы салдатөс кучкавны-өд позө.

Скөрміс салдат да шуө:

— Час ме тіјанөс һеуна „ворсөдышта“.

Мөд луннас том геңерал мөдөдчис дона трактірө, кытчө цар нылөс вөлі гөститны корөма. А салдат възжык муніс трактір көзаін ордө да медаліс геңерал комнатакөд орччөн комнатасө.

Вот воіс том геңерал дорө цар ныв. Геңерал чукөстіс трактіршщикөс дај шуө:

— Вај меным көкјамыс шайта кык бутылка вина да медса дона закускајассо.

А салдат, кылө, мөд комнатасан горзө:

— Еј, трактіршік! Вај мем медса дона став винатө, ме көкјамыс шайтөн пыдди дас шайтөн мынтыса.

Генераллы жал лоі дас шайтөн мынтысны.

Трактіршік і шуө генераллы:

— Ме служивөјлы став винасо нуа; сійө донажыка мынтысо.

— Но сізкө медса донтөмсө вај кыкөс.

Салдат стен сајсан бара-нін горзө:

— Ме, трактіршік, тенад руба бутылкајас вылад кујім чөлкөвөјөн мынтыса. Вај татчө щөщ став донтөм винатө.

Сіз генераллы ез і удайтчы цар нылөс гөститөдны. Мыјкө сорнітісны, сорнітісны ас костаныс, сесса цар ныв кылө і шуө:

— Волы талун даскык часын војын ме спалнаө. Кор воан ме өшін улө, таркніт, а ме-пө теныд гез леа да те сы куа і кавшасан.

Вот кутіс воны 12 час. Салдат часжынјөн кымын муніс возжык генерал дорыс цар ныв өшін улө да тарк-тарк керыштіс. Цар ныв лөзіс гезпом да салдатыд сы куа кавшасіс цар ныв спалнаө. Цар ныв і шуө:

— Біасам-ө ог?

— Огө,—шуө,—біасө. Нөшта бат-мамыд менө азы-ласны. Бітөгыс міжанлы зев лөсыд.

Вот олыштісны неуна дај генерал кылө өшін улын тарк-тарк керыштіс. Цар ныв і шуө:

— Kodі-нө тајө локтө?

— Ферт тајө өнтаја проклатөј салдатыд локтө. Час-лы ме сылы мыјөнкө јур вылас чөвта,—сесса салдат бостіс цар нывлыс тыра лөкансө да чөвтіс өшін пырыс генераллы плеш вылас.

Генерал сөласөмөн гортас котөртіс, зев ыжыд јөр сылы плешас чеччыштіс, дај став генералскөј мундірыс лакөссіс.

Асыввоқөзыс салдат оліс цар ныв ордын, југыд төдчытөзыс сійө пастасіс да мөдөдчіс вај локтан тујө-дыс. Но мунтөзыс шуө цар нывлы:

— Мыј-кө меным напамјат пөдаріт.

Цар ныв пödaritic ассыс зарнiөн вурöм сарапансö.
Ciri цар ныв ез i töдлы, мыj сы dinö геңерал пыдди
салдат воліс.

Möd луннас i пöрыс геңерал цар нылöс коріс dona
трактірö гөститны да вина јуны. А салдат бара возвылыс
медалис орчча комнатасö дај шуö трактіршщиклы:

— Геңераллы dona ni донтöм вина ен сет, мыj cijo
корас, ставсö меным вај.

Вот геңерал чукöстіс трактіршщикöс дај шуö:

— Вај меным көкјамыс шајта кык бутылка.

А салдат кылö горзö стена сaјсаң:

— Став dona винатö, трактіршщик, меным вај, ме das
чөлкөвöјөн бутылкаыс мынтыса.

Геңераллы жал лоі das шајтөн мынтысны дај шуö:

— Вај мем сіккө кык бутылка рубa винатö.

А салдат, кылö, стен сaјсаң бара-нын горзö:

— Вај, трактіршщик, татчö став донтöм винатö, ме
теныд рубөн пыдди кујім чөлкөвöјөн мынтыса.

Жал лоі геңераллы рубa вина бутылка вылö кујім
шајтөн мынтысны. Cің геңераллы ез удајтчы цар нылöс
гөститöдны. Сесса пукалісны, сорнiтыштисны дај цар
ныв, кылö, шуö геңераллы:

— Талун војнас даскык часын лок ме öшін улö da
стенö тарк-тарк керышт, ме теныд гез леза дај пыран
ме ordö.

Вот матысміс даскык час. Салдат часжынјөн кымын
геңералыс возжык муніс цар ныв öшін улö da тарк-тарк
керыштіс. Цар ныв öшінсаңыс мыччіс гезпом da бара
салдат кавшасіс цар ныв спалнаö.

— Біасам огö?—јуалö сылыс цар ныв.

— Мыј-нö бігыс. Битöгыс мiјанлы зев лöсыд.

Муртса-на салдат удitic пырны цар ныв ordö, öшін
улö воіс пöрыс геңерал da тарк-тарк керыштіс.

— Kodi-нö тајö локтö?—шуö цар ныв.

— Тајö, дерт, öнтаја јуыс салдатыд, мiјанлыс сорнi-
нымöс кывліс da локтö! Час ме сылы јурас мыјөн-кө
лыја, мед јöz öшін улын војын оз шöјт.—Сесса бостіс
пелöсыс ва тыра лöкань da којыштіг моз шыбытіс геңе-
раллы јурас. Геңерал сöлыштіс da гортас котөрөн мө-
дöдчіс: плешас ыжыд јög чеччыштіс, дај став геңерал-
скöј мундiрыс страмітчіс.

А салдат оліс царевна ордын асжавылōчыс да журды-
тōз воэ мōдōдчис важ тужōдыс. Но мунтōз вождōр цар
нывлыс коріс мыкō напамјат. Цар ныв сетіс ассыс зōлō-
тōј чункышсō да зарні узора шōвк чувкісō. Мунігас
сылы цар ныв шуō:

— Аскі та кадō бара волы ме ордō, секі сорнітчам
кычі да кор ме ордō корасны локны.

— Ладнō,—шуō салдат,—коран-кō вола.

Коркō воіс кад даскык час гōгōр. Салдатлы неоко-
та-нын вōлі мунны цар ныв ордō.

— Но час,—шуō,—медбōрјаыс ветла. Сесса муні
мозыс туј вылыс кутіс кōзаōс да сōрсыс нуōдіс. Кор
цар ныв лезіс ошін пырыс сылы гез помсō, салдатыд ас
пыддыс гез помад сурōдыс кōрталіс кōзаōс да горōдіс.

— Лепты!

Цар ныв лептіс кōзаōс ас спалнаō, чајтō, мыј мусу-
кыс сы воэын.

— Ок шуō,—јона-жō-нын гажōј быріс. Оджōнжык
пōрччыс.

А кōза повзис да комната тырōн бакōстіс.

— Мыкō-тај-нō тенад талун гōлōсыд чірōма?—шуō
цар ныв, сесса сывјыштіс сіјōс пемыдінад кыкнан кінас,
кōза сурыд кі улас суріс да кыз-тај горōдіс.

Котōрōн локтісны царскōј слугајас да дивујтчōны
кычі кōзаыс вескалōма цар ныв спалнаō. Оджōжык сес
вōтлісны.

А цар ныв шогō воіс да думајтō:

— Гашкō кујіманн воіас кōза воывліс: пемыдінад
мыјōн тōдан?

Шогсōмысла сіјō вісміс, некущōм доктор оз тōд
сылыс вісōмсō, корсōны сылы нōшта буржык доктор-
јасōс.

Вот салдат пастасіс докторōн, локтіс цар ныв дінō
дај шуō.

— Те, царевна, кōзаыс сōктōмыд. Окмыс тōлыс мысті
тенад кōзапі чужō. Регыджык колō-кō код сажō-кō ве-
рōссајō пет, а он-кō, јоз серам улō суран.

А цар ныв важōн-нын та јылыс думајтō: сіјō салдат-
лы і шуō:

— Сета ме теныд тысеча чōлкōвōј деңга да некодлы
та јылыс нектор ен вістав.

Бостіс салдат тысеча чөлкөвөј дај шуө:

— Ем тани өтi салдат, сiјө быдторсö тöддö, вермас теныд сөвет сетны, кыңи петны тајö пакөстсыс.

Муніс салдат трактірö, чүкөртіс ассыс став јортјассö да некымын лунöн став тысеча чөлкөвөјтö і јуіс. Сесса ас паскөмөн муніс цар ныв dінö дај шуө:

— Менö ыстісны те ордö. Мыјла менö корін? Кушöм служба колö служітны?

А цар ныв сылы і шуө:

— Вот сiңи і сiң... Менö пакөст суіс, татыс мыжаöс колö корсны дај тајö пакөстсö кыңкө колö вевттыны.

Салдат сылы і шуө:

— Тајö-нö кушöм служба. Таыс кокніторјыс немтор абу. Көсјыс верөссајö сы сајö, kodі бөр вајас тенгыд пöдарітөм сарапантö, чулкітö да зөлөтөј чуңкыштö, сiјö тенад і лоö жөнiкыд. Сiјö ставгыс тас мыжа. Но верөс-сајад мунтöң те чулкі, сарапан да чуңкыш вајысыдлыс мышкусö віңдöлы: мышку кучікыс-кө зон, сек позас сы сајö верөссајö мунны.

Цар ныв сетіс салдатлы тысеча чөлкөвөј награда. А салдат бара муніс кабакö да мөдіс ассыс јортјассö винаөн јуктавны-гөстітөдны.

Вот мөдіс кывсыны: цар нывлөн-пö вошöма зарңи узора чулкіс, kodі вермас сiјöс корсны, сы сајö цар нывсö верөссајö сетас.

Өтчыд салдат пыріс пөкмөлітчыны трактірö, а сен бара пукалöны кык генералыд да ас костаныс варовітöны:

— Кодкө ескö сузөдіс-кө меным цар нывлыс вошöм сарапансö, ме ескö дас тысеча денга сета.

А мөдыс шуө:

— Ме ескö кың тысеча сета.

Кывзіс, кывзіс салдат дај шуө:

— Ме тіјанлы сузöда цар нывлыс вошöм чулкісö і сарапансö, көсјанныд-кө меным сетны дасвіт тысечаөн пайыс да содтөд пыңдi мышку кучікнытö лөпатка вестсаң кокбөрлаөзныд тасма паста кулыны.

Кыңи-нö он көсјыс? Генералјас көсјісны. Служівөј бостіс генералјаслыс дасвіт тысеча чөлкөвөјөн пайыс, сесса кыкнаныслыс мышку кучіксö тасма паста лөпатка вестсаң кокбөрлаөзныс кулыс да сујіс ас зептас.

Вот локтіс өтi генералыс цар ордö дај шуө:

— Ме вајі царевналыс вошөм сарапансө. Öнi быт ме сажö лоö сетны царевнатö. Ме сiјöс кyiм јура гундырлыс мырдди.

Сесса локтис мöд генералыс, вајис сiјö цар нывлыс чулкисö дај царлы i шуö:

— Ме тајö чулкисö квајт јура гундырлыс мырдди... Öнi быт ме сажö лоö сетны царевнатö.

А цар налы шуö:

— Kodі вермас корсны царевналыс вошөм iменнöј чункышсö, сы сажö i сета ассым нылöс.

Вот кык генерал мунисны салдат opдö дај шуöны:

— Вај, служивöј, отсав корсны царевналыс вошөм чункышсö, мыј коран сiјö i сетам.

— Кöсјысаннид-кö вескыд коклапаныдтö вундыны, ме сета чункыш жынјөн пажö. А свадьба выланыд менö дружкаö бостöј.

Генералјас шуöны: „Коклапатö-кö керыштам, сапöг пышкад сiјö оз тöдчы“. Жугöдис салдат царевналыс чункышсö кык пелö дај сетис генералјаслы, а сы пыдди кыкнаныслыс керыштитес вескыд кок лапанысö да зептас суйис.

Вајисны генералјас чункышжынјас цар opдö дај шуöны:

— Вот i чункыш вајим. Öкмыс јура гундырлыс ыжыд бојөн мырддим, муртса ловнымöс ег пунктöј, сöмын вот тышкасиганым чункышыс шöрi чегис.

Цар щöктис пывсан ломтыны, сесса затпујасöс пывсыны чукоctис:

— Свадьба возвылын,—шуö,—пывсыны колö.

Генералјасöс i шогöдис: кызи кулöм мышкујаснад да кералöм коклапаяснад јöзкöд пывсан? Царыд аззас да мöдас јуасны.

Леччисны пывсанö. Генералјас мышкусö мöдарö бергöдöны да коклапанысö зeböны. Салдат ас науканас локтис, пöрчысис да пырис щöщ пывсанö:

— Ме,—шуö,—щöщ локти жöник пывсанö пывсыны, гашкö i ме шогма царлы затпу вылö. Менам рубеч нi дубеч тyi некытөн абу.

— I мијан,—шуöны затпујас,—некушöм рубеч нi дубеч тyi абу.

— Но-кö, петикöдлöј мышкунытö да коклапанытö.

Вiзöдлис цар затпујас мышкö, а налөн мышку кучик-

ныс тасма паста кыкнаныслон вундõма кокла бõрõзыс:
виõдлiс кок вылас, некодyslон вескыд коклапайс абу.

Сесса петалис салдат пывсан кõжас, перjiс зепыс
генералjаслыс кулõм мышку кучiкнысõ, кералõм кокла-
пайаснысõ, да царлы петкõдлiс:

— Со,—шуас,—сарапан да чулки доныс тенад затпу-
жасыдлõн, а со i чункыщ доныс.

Ылõдчõмыс царыд щõктiс генералjаслыс журjассõ ке-
рыштны. Сijõ-жõ лунас свадьба вõчiс: служивõj сажõ ассыс
нывсõ сетiс. А служивõjлы зев неокота вõлi гõтраснытõ.

Бот, кор водтõдiсны пiр бõрын том гозjаõс узны,
служивõj мõдiс шуны цар нывлы:

— Меным колõ ывлаõ петавны, вай гез куза õшiн
пырыд лезлы менõ.—Служивõj леччiс гез куза, пыралiс
царскõj гidõ, кыскiс сес медыжыд гура межсõ, гез помад
кõрталiс даj горõдiс: „Бõр лепты!“ А ачыс õdjõжыка
пышjiс. Воiс мõд карõ, пырис õтi кабакõ, а сенi поп,
саломшщик, факõн, старшина да урадник вина жуõны.

Служивõj налы i шуõ:

— Kodi кõсjанныд дарõвõj вина жуны? Kodi медуна
вермас жуны, сылы тысека чõлкõвõj сета даj ас щцõt
вылõ јуктала.

Бот мõдiс служивõj најõс јуктавны: поп, фак, салом-
шщик, старшина да урадник дарõвõj винатõ мõдiсны кiст-
ны стопка вылõ стопка. Јуiсны да јуiсны, уна јуõмла
ставныс сотчiсны.

Сесса служивõj шуõ кабащщиклы:

— Но мыj, кõжаи́н, мõдам вõчны? Тенõ-õд мыждасны;
кытчõ воштам тајõ шојjассõ?

Кабащщик шуõ:

— Вõрõ катам да сетчõ гуалам, мед јõз оз азывны.

Бот сõвтiсны шојjассõ вõв dõddõ да мõдiсны вõрõ
каjны. Мунiсны да мунiсны, пемдiсны; кущõмкõõtка
керка тыдовтчiс. Пырисны керкаõ, а сенi сiзим рõзбојник
грабитõм де́нгаõн јуксõны, а пõрыс старука налы ужын
пуõ.

Салдат сылы i шуõ:

— Вай, матушка, мыjõнкõ вердышт.

— Верда ме тiјанõс,—ропкõ старука,—вот пiанлõн
де́нга јукгас да кыкнанытõ вiасны.

Кабащщик повзõмысла мõдiс тiравны, места вылас

оз ошжы, а салдатлы вескод, сїјö зыпөвтїс öтї рöзбој-
нїкöс, пуктїс щöщ пызан дорö да ас јортыслы і шуö:

— Тајöјас-тај зев скупöс. Оз-кö ужнајтöдны, мїјан
асланым-на ем закускаыс. Мун,—шуö,—пырт додс҃ыд
öтї јай туша да жарїтам.

Кабащїк петалїс да пыртїс додс҃ыс ураднїклыс шој
да пызан вылас і пуктїс. Рöзбојнїкјас чујмїсны. А сал-
дат їсыштїс шојсö дај шуö јортыслы:

— Тајö-тај абу-нїн свежöј, мун мöд јай туша пырт.

Кабащїк петалїс да старшїналыс шојсö пыртїс.

— Ок, і тајö абу свежöј. Мун нöшта öтї јай туша
пырт. Бөрјы медса свежöјсö да медса гөсасö.

Кабащїк петалїс да поплыс шојсö пыртїс. Бара
їсыштїс салдат дај шуö:

— Ок-тај став јайным дукöма. Свејїнка відлытöг
ог-жö водö узыны?—Сөс҃а јортыслы шуö:—Мун вайлы
татчö пуртјастö да вїлкіјастö. Етајöјаслөн,—їндїс рöзбој-
нїкјас вылö,—дөрт-на јайныс свежöј. Вай тајöјасöс і со-
јам. Сїзім тушаыд, гашкö мїјан кыкыдлы ужнајтнытö
тырмас-жö.

А рöзбојнїкјас ез мöдны сен вугравны: мыјөн кыліс-
ны, мыј салдат көсїö наїöс сојны, öдјö-öд үдөрітїсны.
Сїзі став грабітом дөнгасö пызан вылас і өновтїсны.

Салдат кабащїккöд уыс вөр керкаын, сөс҃а став
дөнгасö сөвтїсны додс҃ö да во҃злаң мөдöдчїсны.

Мунїсны, мунїсны да күщöмкö барїн воча лоїс.

— Мыј,—шуö,—нуан, служївöј?

— Дөңга.

— Вай мөкöд картїөн ворсам,—барїн көсїс став
дөнгасö воны служївöјлыс.

Пуктїс служївöј первој скон вылö дөңга тыра
додс҃ö да җоннас барїнлы ворсөсїс. Мöд скон вылö сал-
дат шынелсö пуктїс дај сїјöс щöщ ворсөсїс. Сөс҃а кор-
сїс, корсїс да салдатскöј сумка пыдөссыс паң сурї і
сїјöс пуктїс скон вылö да щöщ ворсөсїс. Во҃зö салдатлы
немтор вылö лої ворсны дај шуö:

— Вай медбөрја скон картїасам. Кодным коднымöс
вермам, сылы тајö паңнас бөкјас öтчыдыс күчкыны.

Ворсїсны, ворсїсны дај тајö разын салдат вермїс бā-
рїнöс:

— Но,—шуö,—барїн-гөсподїн, пөрччы гачтö да лö-

сөддлэ бектө. Мед кабащщик свидетелалас, а ме өтчыд кучка.

Барин пөрччис гачсө, а салдат-тај лөшка мышкөн сылы небыдинас кызи кучкас! Барин вылө, вылө чеччыштлис. доддө зурасис да кувтөзыс лоі, а кабащщикыд јона кучкөм шысыд зикөз пелтөммис да гортас пышјис. Салдат сесса вөв доддө пуксөдіс баринлыс шојсө да барин ордө вөвсө вескөдіс.

Вот аззисны баринлыс локтөмсө слугајас да баринөс встречајтөны, сы возын копрасөны. Барин чөв олө, оз шыас.

— Унмовсөма-тај баринным, колө баруналы виставны,—шуөны слугајас. Вайөдісны барунаөс, видлісны, а барин кулөма.

А салдат мөдөдчис воө. Пуксис сесса шојччыны да закусітыштны. Видліс—сумкаын немтор абу, видліс—табак көшелын немтор абу, видліс—зепјасын грөш деңга абу. Сесса дум вылас усеі, мыј баринлы-өд ставсө ворсис.

— Час,—шуө,—косала барин гөтыр ордө, оз-ө көт мужик кулөмыс вөсна өтчыд шыг кынөмөс верд.

Мыјөн косис, сылы паныдасис смерт.

— Тенө пыр мунан туј вывсыд, служивөј, некызи ог вермы суөдны, а кор ачыд косін, өні меным і сурін. Јенсаң ем приказ: тенө мөрітны да чөртјаслы строктөг казачітны сетны. Уна-һін те таладор југыдас пөрадоксө зүгін.

Салдат көсјыліс смерткөд споружтчыны: кызи і мыј... А смерт куз косанас өвтыштіс дај виіс.

Вот вайөдіс салдатөс смертыс ад өзөс дорө да чөртјас дінө тојыштіс. Чөртјас кыскісны служивөјөс ыжыд чөрт дорө да јуалөны: кушөм служба сетны служивөјлы? Ыжыд чөрт салдатлы щөктіс ва кыскавны да ад бі пестыны.

— Ме,—шуө,—тіјанлы абу слуга һі казак. Немчөж таладорјугыдын царлы да генералјаслы казачіті да өні тіјанлы, чөртјаслы щөщ казачіт? Мед меным вөлі быд лун шкалик вина да табак восмушка. Оз-кө ло менөгөн, став ад гураннытө мөдарө путкылта.

Вес олө служивөј, ад кузта пөкаживајтө, бі оз песты, һі ва оз кыскав, а чөрт піјан-кө сы дінө матыстчасны

ужавны ыстыны:—öтикös iегыштö mödös deчалö, коймодлы сетö пель дiнас, нольдос чужыштö.

Пöгiбö воiсны служiвöй мортөн чöртjас, медбöрын ыжыд чöртлы норасiсны.

Локтiс ыжыд чöрт сы дiнö, а служiвöй сывjа пуөн ветлöдлö да ад гурансö мерайтö, меткаjас тув тувjавлö.

— Мыj-нö,—шуö,—служiвöй вöчан?—jуалiс сылыс ыжыд чöрт.

— Ме öблöжка места мерайтa: татчö ыжыд вiч-ко кöсjа стрöйтны да тiжанöс, чöртjасöс, jурбiтны велöдны.

Повзiс ыжыд чöрт.

— Вiчко,—шуö,—татчö мiжанлы оз ков. Вiчко стрöйтöмнад тани ен дур. Мiжан вiчкотöгыс зев гажа.

Котөрөн мунiс ыжыд бес да думайтö: „Мыj вöчны служiвöйкöд? Кызi сыыс мездысны?“ Сегга ад вылыс öппiнöд горзö iенлы;

— Мыjла-нö ташöм вiчко стрöитысjассö адö möдöдан? Ме зiккöз сijөн пöгiбö воi.

Ыжыд чöрт адыс салдатöс щöктiс вöтлыны: мед раjö каjас.

А служiвöй шуö:

— Ме некытчö тас ог мун, мен i адын зев лöсыд. Вiчко стрöйтны заводитi, да кодi сijöс метöг ештö-дас?

Кызкö сiлаөн удайтчiс-жö салдатöс вöтлыны. А салдатлы сijö вöли i колö.

А сени ад дорыс-на гажтöм: ставныс лöсталан плешка да зор старикjас да го чукыга чужöма ставкаjас. Ветлöдлö салдат раjскöй садтi да думайтö, кызi сijö тани möдас овны, кор куритчыны нi вина jуны оз поз? Вот корсiс салдат сывjа пу да möдiс мерайтчыны да метка тувjас тувjавлыны.

— Мыj-нö, служiвöй, кöсjан вöчны?—jуалöны сылыс плеша святöjjас.

— Ме,—шуö,—татчö кöсjа кабак стрöйтны да заводитны винаөн да макоркаөн тöргуйтны.

Вот кывсiс jенлы, мыj служiвöй раjö кабак стрöитö, да чукоктiс сijöс:

— Кызi те лыстан раjö кабак стрöйтны да табакөн

вузасан лавка востыны? Став рајскöј пöрадoксö-тај мö-
дін путкылтны.

А салдат сылы шуö:

— Кыз-нö кабактöг позö. Ме öтi здукөн кабактö
стрöита да став свјатöjjастö тенсыд устöзныс јуктала.

Но мыј вöчан салдаткöд. Повзис јен дај шуö:

— Вај дугды, служивöј, ен дур. Кызi-нö свјатöjjасöс
віна јуны велöдан? Окотітан-кö, бöр ыста му вылö
овны, но сöмын кабактö татчö ен стрöит.

Вот јен чукöстiс смертöс дај сылы шуö:

— Мун ödjöжык нуöд бöр служивöјöс му вылö да
некор сiјöс возö ен мöрiт, нi адö, нi рајö вaјöдны ен
лыст.

Мунiс салдат мұ вылö i öнi-на кöнкö олö да чудачі-
тö.

IV. ЦАРСКОЈ СУДАЖАС ЖЫЛЫГ МОЈА КЫВJАС

Мужік да судажас.

Олісны-вылісны кык вок. Өткіс озыр, а мөдыс гө. Гө вокуслөн керка тырыс чела, а озыр вокуслөн челадыс ез вөв. Өтчыд озыр вокус і шуө:

— Мыла-нө тенад, Иван, керка тырыд чела, а менам нөтік абу?

Озыр воклы зев јона вөлі колө челадыд.

А Иван сылы і шуө:

— Коран-кө менө вежајавны, мөд во та кадө пі чужас.

А озыр воклы зев німкод лоіс:

— Пі-кө чужө, дерт-жө кора вежајавны дај со шајт денга сета.

Коркө не коркө озыр вок гөтырлөн збылыс пі чужіс. Пі чужөм вөсна чукөртіс сіјө бал: кораліс купечјасөс, генералјасөс да став маты гөгөрсә озыр јөзјасөс.

Іванөс вежајавны корны озыр вок ез і думыштлы, і бал вылө ез кор:

— Ог-жө ташөм озыр да бур гөстјаскөд радө, өті пызан сәјө, пуксөд Иван злыдніөс.

думајтіс, думајтіс Иван дај шуө ас гөтырыслы:

— Час-жө ветла вок ордө гөстітны. Выл чужөм касө пөздравітны.

— Кытчө-нө те кортөгыс мунаң. Кортөм гөстөс сылішуптө сеталөмөн гөстітөдасны.

Локтіс Иван озыр вок ордө, сені гөстітөны да кодалөны. Иван і шуө:

— Вөвтө мем, вок, он сетлы?

— Мыла-нө тең вөлыс?

— Вөрө песла ветлыны.

ҫерт, Иванлы пестӧ вайны вӧлыд збыль вӧлі колӧ, но ӧні сійӧ локтіс мӧд сикас могӧн: „Гашкӧ-пӧ, вок пызан саяӧ пуксӧдас да сур стӧканӧн ӧті саян гӧгӧтӧдас“.

Вок сылы і шуӧ:

— Гетла вӧвтӧ, но сійӧс-заводыс выль да ог сет. Сійӧс-заводтӧгыс куш вӧвсӧ бост.

Сізі озыр вок сійӧс пызан саяӧ ез пуксӧдлы і сур стопка ез мыччыв.

думајтіс, думајтіс Иван: „Кызі-жӧ пес вайны?“ Вӧлыс ем, а сійӧсыс абу... Сесса додсӧ гезјӧн кӧрталіс вӧлыслы бӧжас да мӧдӧдчӧсвӧрӧ. Кераліс ӧнӧ конда пу, пуктіс доддӧ дај вӧвсӧ гортлаңыс вескӧдіс. Чој паныдасіс, а вӧлыс кайнысӧ ез вермы. Кучкіс Иван вӧвлы, вӧв јонжыка зелӧдчӧс дај бӧжыс сылӧн орі. Пес тыра додсӧ-ӧд вӧвлы бӧжас вӧлі кӧрталӧма.

Вайӧдіс Иван вок ордӧ вӧвсӧ да вӧсталис, мыј сізі і сізі... Вӧлыдлӧн бӧжыс орі.

Скӧрміс ыжыд вок, Иванӧс сүдӧ сетіс. Шогсӧ Иван, но вӧчны нӧнӧм. Коркӧ кыкнан воксӧ корісны сүдӧ. Сүдӧ колӧ вӧлі мунны ылі карӧ. Озыр вок вӧла да кујім лунӧн воас, а Иванлы подӧннад вежон чӧж лоӧ карӧз лотіктыны. Медым сүд вылӧ ӧті кадӧ воны, озыр вокыс Иванӧс ас доддас пуксӧдіс.

Мунісны, мунісны дај војмісны. Поп ордӧ уӧны пырісны. Озыр мортыд-ӧд быд керкаын гӧст: пуксӧдіс поп озыр вокӧс пызан саяӧ да сійӧс медса чӧскыд сојаннас вердӧ, а гӧль вокӧс ужнајтны ез чукӧст. Сіјӧ шыг пон моз кујлӧ паччӧрын да вӧдӧдӧ, кызі поп да сылӧн озыр вокыс пелсајӧзныс чӧскыд шаңгајас кусналӧны. Бергалӧ ӧті бок вылыс мӧд бок вылӧ: чӧскыд сојан кӧр сізік і кыскӧ сійӧс. А попаддӧаыдлӧн вӧлӧма-кӧ паччӧрад выль чужӧм кага, ез і тӧдлы Иван, кызі бок вылыс бок вылӧ бергаліг мозыд кагаыд сылӧн кувтӧзыс лазалис. І поп шӧщ сетіс сы вылӧ сүдӧ.

Мунісны, мунісны да бара војмісны. Уӧны јуасісны прӧскурна ордӧ. Поп да озыр вок пызан саяӧ пуксісны да зев чӧскыда ужнајтісны, а гӧль вок шыг кынӧмсӧ паччӧрын шонтӧ да дулвасӧ ылалӧмӧн вӧдӧдӧ јӧз ужнајтӧм вылӧ: ӧд сійӧ кык лун чӧж-нӧн сојлытӧм. Вӧдӧдӧ гӧль вок паччӧр дорӧ леччысӧмӧн да азӧ: прістук вылын сулалӧ прӧскур теста тыра шомӧс прӧскурналӧн. Суӧд-

чыліс голь вок паччорсаң, көсјіс гусон шомоссы ул Һаң-сө кәт-һын әткымыныс чуныштны, но кызкө прәступитчис да увлаң журон уәс паччорсаң Һаң шомәсәс. Һаң шомәсәд кигәс. Прәскурна сені пәнагә:

— Мыјла менсым сәјәтәј прәскур пәјалан шомәс-сә ас пәганәј журнад пәжәстін? Судитчыны мөдә,—і прәскурна щәщ мунис голь мужик вәлө судитчыны.

Мыј вәчны голь мужиклы? Мунө да шогалө, оз төд мыј вәчны. Сәрт-һын өні кујим мыжыд прамөја судитасны. Тујыс вөлі мунө жужыд пос вывті. Иван думәјтө: судитасны-жө-пө-а, гашкө і журәс керыштасны-да. Смерт-кө-пө, мед смерт. Буржык лө, тајө жужыд пос вывсаңыс-кө увлаң журон кынмөм јі вылас шыбытча.

Иван сәі і вәчис. Пос вывсаң јі вәлө увлаң журон шыбытчис, а пос увтіыс вөлөм мунө вөла туј, бурещ сәті вөлөм төварла мунөны купеч аја-пә. Пөрыс купечыд ләзмунис, а Иван ачыс ловјон колис. Кутис купеч Иванәс да бара-жө судө кыскис

Төдө Иван, мыј өні сәјәс прамөја судитасны:

— Но,—шуас,—мыј лоаныс ло...

Сәсса бәстис туј вылыс ыжыд код јөрыша із, чышјан пыщкө гарәвтис да пәщөгәс і сујис. Гашкө-пө і тајө згө-дәтчәс.

Пырисны суддәјәс дорө дәј норасөны. Озыр вок шуө:

— Менсым вөвлыс бөжсө орөдис.

Поп шуө:

— Менсым вәл чужөм кагаәс вәис.

А купеч шуө:

— Менсым батәс ләзөдис.

Мөдисны суддәјәс Иванлыс јуасны: кыәі да мыј, мыјла озыр воклыс вөв бөжсө орөдис? Иван ставсө лүчкі вәсталис, кыәі вөлі сәлөыс, а вәсталөм помәсигөн пәщөгәыс кыскыліс із тыра мешөксө да суддәјәслы петкөдліс.

Важөн суддәјәсәд-өд вөліны сәшөмөс, кодј унжык сәңга сәтәс, сы дор і судитасны. Суддәјәс чәјтисны, мыј мужикыд пәщөгәыс кыскыліс сәңга тыра мешөк дәј сы-дор і судитисны: шуисны Иванлы колны вөвсө кытчөз вәл бөж сылы оз быдмы, а сылыс орөм бөжсө сәтны озыр вокыслы. Озыр вок шуө:—Ме абу сөглас сылы вөв сәтны.

— Абу-кө сөглас, вөв пыдди Иванлы со шайт мынтан і вөв бөжсө ачыл быдтан,—шуисны суддајас.

Сесса поплыс кага виом делө кутисны видлавны. Иван бара ставсө лучки висталис, мыј сизик, төдлытөг лазсис кагаыс. Сесса бара піщөггыс кыскыліс із тыра мешөксө да мыччөдліс суддајас сін воғө.

А суддајаслөн сінмыс сизі і өзјө. Чајтөны, мыј мужиклөн калым пыдди деңга тыра мешөк вайөма. І бара Иван дор судитисны. Шуисны сизі:

— Иван ненарошнө лазөма поплыс кагасө. Сы пыдди поп медем ассыс попаддасө өтi во кезлө сетлас верөс-саяө Иван саяө. Сизі, медем виом кага пыдди Иван воғөс-сө вермас поплы мынтыны кагаөн-жө.

Поп шуө:

— Ме тагитө абу сөглас.

Суддајас і шуөны:

— Жал-кө попаддаыд, сы пыдди деңгаөн позө мынтыны.—І шуисны, медем поп Иванлы мынтас кыксо шайт. Тагi і ордчисны.

Сесса мөдисны пөрыс купечөс лазөм да прөскурналыс шомөс пежалөм делө видлавны. Иван ставсө висталис, кызі мыј вөлі. Сесса бара піщөггыс кыскыліс із тыра мешөксө да суддајаслы нырвоғөгыс мыччөдліс. А суддајаслөн сінјасныс сизик і өзјөны! Налы колө өдјөнжык-нин судсө помавны да мужиклыс калым бостны. Чајтис-ны, мыј піщөгас сьлөн збылыс деңга тыра мешөк.

Суддајас шуисны купечлы:

— Мун да кая сизө пос вылас, кысан Иван чеччыштіс, да увлаң јурөн шыбытчы пос вывсан Иван вылө. воғөс-сө сизөс ассө лазөд.

А купечыл і шуө:

— Мед көт тысеча чөлкөвөј сетасны, пос вывсан увлаң јурөн ог чеччышт.

— Сиз-кө кујимсо шайт мынты Иванлы деңгаөн, а сизө тенө мездас пос вывсан увлаң јурөн чеччыштөмыс.

І којмөд делө куза мужикөс бара правдајтисны.

Вот кутисны прөскурналыс шомөс пежалөм делө видлавны. Иван бара суддајаслы висталис, кызі вөлі делөыс, да із тыра јокмылсө піщөггыс мыччөдліс суддајаслы.

Суддајас тагi судитисны:

— Пежаліс-кө Иван ас пөганөј јурнас тенсыд прөскур

пöжалан шомöстö, те, прöскурна-матушка, мун гортад, кај паччöр вылад да Иван моз-жö чеччышт увлаң јурөн прöскур шомöсaд. Секі пежасcом шомöсыд бөр весас-гас.

Прöскурна шуö:

— Кöт со шaјт ассаң сета, а увлаң јурөн прöскур шомöсö ог чеччышт.

— Сiң-кö мынты Иванлы со шaјт деңгаөн, сiјö тенö мездас шомöсö увлаң јурөн чеччыштöмыс.

Иван ставныслыс чукöртiс судöн шуöм деңгасö: озыр воклыс со чöлкöвöј, поплыс кыксо чöлкöвöј, купечлыс кујмсо чöлкöвöј, прöскурналыс со чöлкöвöј, сесса шап-касö лептыштлiс да гортас мöдöдчiс.

Кағалiсны судғaјас, мыј мужикыд пiщöггыс кыскылöм јокмылсö ез кол, да сы бөрса слуганысö мöдöдiсны.

Мунö мужик туј куға, а сы бөрса судғaјаслөн слу-ганыс котöртö:

— Ej, Иван! Вунöдiн-тај судғaјасыдлы калымтö сет-ны.

Иван кыскiс пiщöггыс iз тыра мешöксö да косiс судғaјас дiнö:

— Вот, колö-кö, тiјанлы i калым! Ен-кö ме дор су-дiтö, тајөн i гөстiтöдi.

— Слава тебе, господi,—шуöны судғaјас, мыј те дор судiтсöма! Кöт плешным зöнөн колi!

Мужик да поп кöза.

Öтчыд мужик да поп мöдöдчiсны базарö нöбасны. Вет-лöдлiс, ветлöдлiс мужик базар куға—немтор ез сур му-жик деңга вылö, деңгаыс сылөн сöмын вöлi дас ур.

Сесса сылы öтi старука вочаасiс дај шуö:

— Бурещ тенад деңга сертi менам ем тöвар,—i дас ур доныс сетiс сылы кујим чуңлыс капуста кöдiыс.

— I тајö добра,—шуö мужик,—тајö пункта да во гöгöр кежлö сорва лöö.

А поп пыр мужик бөрвывтi ветлiс. Ағзiс поп, мыј мужикыд капуста кöдiыс нöбiс, сiјö i думaјтö:

— Мужик нöбiс капуста кöдiыс, кöсјö капуста вö-дiтны. Час ме кöзаöс нöба. Кöзаыд меным јöv кутас

лыстыны, і кōрым лōсōдны сылы оз ков: мōдас мужік капуста град јōрō пыравлыны.

Пуктіс мужікыд капуста. Капуста ескōн зев мічаа быдмō, но поплōн кōзаыс пакōстітчыны град јōрō мōдіс воливлыны, сувтōдіс мужік град гōгōрыс сыв судта пощōс, сувтōдіс кык сыв судтаōс, сувтōдіс кујім сыв судтаōс, а поп кōзаыс некыз оз мын, зік попыс коф-жō најан. Петас-кō мужік кілчō вылō, кōза јōр сажō звірк-нітас, а мыјōн мужік керкаас пырас, кōза бара-нін јōр пышкō пырōма да капустасō жōрītō.

Скōрміс мужік поп кōза вылō, сōрсыс бостіс паліч да водіс град бōрōздаас. Пыріс поп кōза капуста гусавны, а мужік чепōсјіс бōрōздаыс да кōзалы јур вомōныс палічōн косōбтіс. Поп кōза сєтчō і куліс.

Вот попыд мужікōс ујезднōј судда ordō кыскіс. Пырісны мужік попкōд судда ordō.

Попыд поп і ем: кōщас улад сіјō оз пуксы—серōг лабічас пуксіс, а мужік кōщас влō курōг поз вылō лаж-гōдчіс. Курōг позјыд вōлōма важ-нін, варкаліс да став курōгыс суддалōн лазсісны.

Скōрміс ујезднōј судда да мужікōс сєтіс губернкōј суддō: сōрсыс нуōдіс сіјō губернкōј карō.

Вот поп, ујезднōј судда да мужік мōдісны пырны губернкōј судда ordō. Мужік ас кежас і думажтō:

„Оні кōщас улад ог-нін пуксы; керкаас пыра да вескыда серōг лабічōзыс муна, а то бара кушōмкō пакōст суас. Мужікыд сізі і вōчіс: пыріс судда керкаō медво-чын да вескыда серōг лабічō мōдōдчіс. Но пакōстыд мужікōс і сен вōлōм віччысō. Губернкōј судда гōты-рыскōд да чєладыскōд пукалōны, а понсō чєптōн вōлі домōма пызан кокас. Суддалōн понјыс ускōдчіс кіссōм паскōма мужік вылō да сојан тыра пызансō пōрōдіс. Став дозмукыс пызан вылыс жулјысіс, а суддалōн чєла-дыс пōс шыдōн сєтчісны.

Губернкōј судда мужікōс кыскіс столішнōј судда дінō. Вот пондісны воны судда керка дінō, а сылōн ошіңјасыс вєссаōс. Мужік і думажтō: „Озōсті-кō воззє моз пыра, бара кушōмкō пакōст вермас лоны, час-жō вєсса ошің пырыс заводітла пырны“.

Поп, ујезднōј судда да губернкōј судда кілчō пос кузє мōдōдчісны керкаō, а мужікыд ошіңті пондіс кав-

шасны. Кутісны сіґос столішнөҗ судґалөн слугаґасыс да вайөдісны көґаіныс дінө.

— Ак, те,—шуө судґа,—ме ордө те гусасны пыран! Но сіґ-кө і судіта өні ме тенө. Öті час сета срок корґны аслыд адвокатос.

Петіс мужік столішнөҗ судґа ордыс, пуксіс кілчө помас да пондіс шоггыны. Бурещ сеті öті адвокат вөлі мунө да аґґіс мужікөс.

— Мыґ-нө,—шуө,—те шогсан, ґадө?

— Кыґ-нө мен не шоггыны. Столішнөҗ судґа менө көсґө судітны. Час срок сетіс адвокатос корґны. А кыґ-нө ме сіґос аґґа?

— Ен шогы,—шуө адвокат,—ме-кө тенө велөда, не-кущөм адвокат теd оз ков, і судґаыд судітны оз вермы. Но велөдөм пыдді меным ковмас кыґвіт шажт мынтыны.

Мужік көсґысіс мынтыны, көґ сылөн ґептас грөш ні көпейка ез вөв.

Адвокат сіґос велөдө:

— Пыран,—шуө,—судґа дінад да сіґө тенсыд быдторсө пондас ґуасны. А те пондан сылы пыр öті ногөн вочавіґны: „Но і што-же?“, да „Вот ґешщө!“. А бөрынас, кор мездысан, мынтыны меным ен вунөd.

Пыріс мужік судө. Судґа заводітіс сылыс ґуасны:

— Те,—шуө,—мужік, поплыс көзасө віін?

— Но, і што-же?

— Сіґ-кө, мыжаөн лыддан астө?

— Вот ґешщө!

— А уґезднөҗ судґалыс,—шуө,—курөґґассө те віін?

— Но, і што-же?

— Сіґ-кө астө мыжаөн лыддан?

— Вот ґешщө!

— А ґубернскөҗ судґалыс челаґсө сотін, дозмукґас-сө жулґін?

— Но, і што-же?

— Сіґ-кө і таыс он пыксы?

— Вот ґешщө!

— А ме ордө, столішнөҗ судґа керкаө, өшінөd пондылін пырны гусасны?

— Но, і што-же?

— Но, сіґ-кө і судітны колө тенө.

— Вот јешщö!

Скöрміс сyдда мужік öтветјас выlö.

— Те,—шyö,—лучкі сорнїт мыј јылыс јуалöны, а ковтöмторсö ен вїстав. Кöза вїöмыс, челаd сотöмыс да курöгјасöс лазöдöмыс он пыксы?

— Но, і што-же?

— дурак те, та бöрын!—Терпеннöыс петїс сyдда.

— Вот јешщö!

Зон лунтыр допросїтїс сyдда мужікöс і нїнöм тöлк ез бост, сöмын ассö мöрїтїс тöлктöм мужіккöд сорнїтö-мөн. Медбöрын сещöма скöрміс да горöдїс:

— Мун,—шyö,—убїрајтчы, да мöдыс ме дїнö ен лыст локны.

— Вот јешщö!—пондїс пыксыны мужік.

Вöтлісны мужікöс сyдда ордыс, а сылы сїјö вöлі і колö.

Гажапырыс сїјö мунö кар куза да чатрасö, а сылы паныd öнтаја адвокатыd.

— Но, кыз,—шyö,—тенад делöыд? Ме-öд шулі, мыј правдајтасны.

— Но, і што-же?

— Öнї-öд абу-нын судын, лучкі мекöд сорнїт.

— Вот јешщö!

— Те-öд кöсјыслїн меным кызвїт шајт мынтыны,—корö деңга адвокат.

— Но, і што-же?

Сїз-кö мынтыс дај прöст лоан.

— Вот јешщö!

Тақї мужік пöрјалїс сyддајасöс і адвокатöс.

Курөг пөжыг мужик.

Мөдөдчис өтчыл мужик барин ордө могөн. Востис ворота өзөссө, көсјіс ескөн восковтны, но жөмдіс подворотінаас да усі. А сені вөлөм баринлөн курөгјасыс кокасөны да өтi курөг i лазсіс. Кутісны мужікөс да пыртөдісны барин ордө.

Баріныс вөлі кытчөкө мунөма, барынаыс өтнас. Скөрміс барынаыл мужик вылө:

— Кыз,—шүө,—лыстін віны менсым курөгөс? Менам сіјө вөлі быдлун колк вайө. Меным мед вөлі сещөм-жө курөгөс вайөма.

— Ен шогы, барына,—шүө мужик,—ме віөм курөг пыдді теныд со курөг пөжа i ставныс најө мөдасны зев бура колк вайны.

Барыналы лоі зев нiмкод:

— Кызі,—шүө,—те сіјөс вөчан?

— Боста,—шүө мужик—со колк. Пукта ас улө дај пөжа, кызі курөгјас пөжлөны. Сөмын теd, барына, рөс-кодтор лоө ас вылад лептыны. Меным ковмас зік торја керка, медем төлыгөн жыңјөн чөж сетчө нi өтік морт ез пыравлы.

Торја керка пыдді барына щөктіс сетны пывсан.

Сесга мужик i шүө барыналы:

— Щөкты меным вурны шоныл пас, нөб шоныл шарп, шоныл валегі да паскыл кушак. Сојан ковмас медса бурыс да медса чөскыдыс, да быдлун чекверт віна. Оз-кө кут тырмыны да содтөd сојан кута корны, быт сетны. Медем сојансө пыр вайаліс өтi морт. дон ыжыдөс ог i бост: курөг віөмыг тыпрөшща, став сетөм көм-паскөмсө бөр не бостны да содтөd со шайт деңгаөн.

Барына рад. Өтi курөг пыддi дадö көсjö пöжны соос, i ставыс мөдасны колк важны.

Getic барына дадöлы 100 колк да ыстic пывсанö.

А дадöйд абу jöj: вöчic пывсан пелöсö турун вылö поз, пунктic сетчö кыз кымын колк да пуксöдic колк пöжны прамöj курөгöс, а ачыс вiна jуö, чajөн балујтчö да жаритөм jaj соjö, jортјассö щöщ вiнаөн гөстitöдö.

Регыд сылы чекверт вiнаыд ез кут тырмыны. Вiста-лисны барыналы, мыj вiна колö содтыны. Содtic барына нöшта öтi чеквертөн лун.

Тајi дадö дарөвöj вiна да закуска дорын поводнöja пöжic да ассыс суседјассö вердic-јукталic.

дадö виччыic, кор прамöj курөглөн пiжаныс пöжсасны. Пöжic, пöжic курөгыд да поэтырыс сöмын кык пi петic, а мукöдыс ставыс гöлышөн мунисны.

— Мун,—шүö сiјö барына служанкалы,—нулы да петкöдлы барынаыдлы тајö кык курөгpicö да регыджык бөр вaј. дыржык-кө он вaј, менам мам сөлөмöj шогысла потас.

Барына бостic, нiмкодасö да дивујтчö, кызi мужик ас улас курөгјасöс пöжö. Кадыс уна код-нын прöјдitic. Служанка барыналы i шүö:

— Мамыс пырыс-пыр-жö бөр корic кыкнан picö. Тöдан-öд кушöма мам сөлөмыд гажтөмччö ас челаф вöснаыд.

Тајi бара прöјдitic мыкö-дыра кад. Барына пыр јуасö: „дырö-пö став чiпаныс оз пöжсы?“.

А дадö пыр барскöj вiна јуö, дарөвöj наң соjö да суседјасöс гөстitöдö. Но коркö воic кад, мыj тајö делöсö колö помавны. Пөрјасөмтö-кө кажаласны, не чöскыд кушанiјeјас дон нөјтасны. Кызi ескö вöчны?

дадö корic ассыс jортјассö:

— Но,—шүö,—дрүјас, куза-код ме тiјанöс барскöj наң-солөн прöста вердi да чöскыд сојан-јуанөн гөстitöдi. Öнi тiјан черöд менö барскöj плетыс мездыны. Тавој бi шукöдöj тајö пывсанас да менö кыскöj ывлаö. Көт ме мөда шыбласны сотчан пывсанö бөр пырны, тi менö кутöј пас пöлаөд. А кор пывсаныс ставнас öзјас да оз мөд позны кусöдны, секi вöмic јуөртö барынаöс пывсан öзјом јылыс.

Јортјасыс сiјi i вöчисны. Кор пывсаныс зев јона öз-јic, јуөртicны барынаöс, а курөг пöжыс дадööс кыскисны

ывлаѳ. Став јѳзыс кутѳны сјѳс, а сјѳ усласѳ-чепсасѳ ѳзјѳм пывсанѳ, бјас вескыда і пырѳ да курѳг моз клуткѳ: „Клут, клут, клут! Клут, клут, клут, клут!“.

А барына сені сулалѳ да горзѳ:

— Ој, кутѳј, а то бјас вескыда пырас! Со-ѳд кушѳма мам сѳлѳмыд тѳждысѳ аслас челаѳ вѳсна!

Јортјасыс сјѳс нѳшта чорыджыка кутѳны: коді пас пѳлаѳдыс, коді кушакѳдыс, а сјѳ пыр усласѳ да курѳг гѳлѳсѳн клуткѳ.

Сотчјс пывсаныс зѳннас, сѳмын местаыс колі.

Јона зев шогсјс да жалітјс барына, мыј курѳгјас сотчјсны. Сјѳ ескѳ мѳдыс-на вѳлі шѳктѳ даѳѳлы медасны пѳжны, но тајѳ разын даѳѳ ез-нын кутчыс. Бостјс сјѳ шоныд пас да валегі, содтѳд со шажт сѳнга да гортас мѳдѳдчјс.

Мужік да барін.

Оліс-выліс ѳті барін. Муніс ѳтчыд барін базар вылѳ да ветымын шажтыс ѳті мужіклыс нѳбіс жоң. Мѳд мужік азјс барінлыс жоң вылѳ ветымын шажт мынтѳм да мѳдіс сјвујтчыны. Локтјс тајѳ мужікыс гортас да ас гѳтырыслы і шуѳ:

— А тѳдан, баба, мыј талун ме аззылі?

— Мыј?

— Ветлі базар вылѳ да аззылі: ѳті барін нѳбіс жоң да зѳн ветымын шажт мынтјс ічѳтік жоң вылѳ. Ваз-жѳ мі нуам да сјѳ баріныслы вузалам ыжыд петуктѳ. Жоң сертјс кѳ, уна і сѳм сетас.

— Ну, ну,—шуѳ бабаыс.

Локтјс мужік барін орѳѳ, ас сѳрсыс петукѳс вазјс.

— Бост,—шуѳ,—барін, петукѳс вузала.

— А донысѳ-нѳ вузалан?—јуаліс барін.

— Со шажтыс сета.

— Ак те, бѳлбан! Со шажт та вылѳ?

— А мыј-нѳ, дона алы мыј? Тѳрыт-тај-нѳ базарын ічѳтік жоң вылѳ ветымын шажт сетін? Жоң сертјыд-кѳ, та вылѳ со шажтыд еща-на лѳб.

Скѳрмјс барін, кучкаліс мужіксѳ да вѳтліс, а петуксѳ мырдѳс.

— Но ладно, коркё помнітлам тед петук мырddömtö,—
шыіс dadö да гортас mödöchic.

Гортас вежіе ассыс паскөмсө, пастасіс плөтнікө, бос-
тіс сөрас чер, піла да мөдіс барін өшін увті ветлыны да
горзыны:

— Кудлы колö шоныд керка вöчны! Вöча сещöмöс, мы тöвшöр тöлын ломтытöг лöö шоныд.

Кыліс барін да чукөстіс мужікөс:

— А самман-кө, — шуё, — сөщөм шоныд керка вөчны, вөч меным.

— Кыз-нө ог саммы... Естөн быдмө шоныд вөр. Сес-
кө керкатө стрөитан, төвбыд керка пышкөсыд ломтывтөг
лоө шоныд.

Барін дівуїтчö:

— Көні-нө збыл сещом шоныд вöрыс быдмө? Меным он петкөдлы?

— Мыҗ-нө огыс! Петкөдла, колөкө.

Пукісны вöv doddö da vörö пырісны.

Бöрын мужик пöрöдiс зев ыжыд пожöм. Первој увјiс,
öтар помсаныс кузаланогыс пусö поткöдiс да путувјöн
потассö пулыс паскöдiс.

Барін візодіс, візодіс да суїс кісö пу потасö; көсјіс відлыны, збылыс-ö пу пышкөсыс шоныд. Мыјөн барін суїс кісö, мужік чертышкөн чеччөдіс тувсö, а барінлөн кыыс топаліс кер потас костö.

Та бõрын мужик ускõдчис сы вылõ да мõдис кучик
плетõн баринõс лупитны.

— Воґо нөјтан-ө он мужікөс, нөјтан он? Мыла мен-
сым петуксө бостін?

Лупітіс да лупітіс барінӧс сӧлӧм бурмытӧзыс да мед-
бӧрын еновтіс. Мүніг мозыс мужікыд барінлы шуӧ:

— Вот, барін. Өтчүд лүпті-нін тенө. Он кө сөт ме-
ным ассым петүкөс да содтөд со шәйт, мөдпөрја на нө-
та да таыс-на јонжыка шонта.

Коркө гортсаыс кватітчісны, коргісны сіјос да пер-
існы кісö пу шщемілöыс.

Bodic бaрiн вoлпacö da вiгны пoндic.

Сек коста мужик ветліс гортас, докторөн пастасіс,
быд сікас турунјас өктіс да мөдіс барін керка дорын
ветлөдлөмөн горзыны:

— Kodi wiċċ? Kodöc колö лeчiтны, быд wiċöмыг бурдöda.

Кыліс барін мужіклыс гөлөс да щөктіс керкаө чу-
көстны.

— Кущом морт те лоан?

— Ме доктор: быд вігөмыс верма бурдөдны.

— Сің-кө, вај менө бурдөд, ме зев јона віса.

— Мыј-нө ог бурдөд... Щөкты пывсан ломтыны.

Ломтісны барінлы пывсан.

— Но, барін, пывсаныд гөтов. Леччам пывсанө. Сө-
мын мукөджас медем некод оз леччыны. Јөз сін улө
вескалан да бара шыкөдасны.

Леччісны барін да мужік пывсанө кыкөн. Барін пөр-
чысис. Мужік сылыс јуалө:

— Мыј-нө, барін, ташом жарінас-кө мөда мажөн тенө
мавтны, терпітан-ө? Мед јона он мөд пессыны, ог-ө кі-
коктө көртыштлы?

— Пожө көртыштлыны.

Көрталіс мужік гезјөн кі-коксө барінлыс, а сесса,
мажөн мавтом пыдді, кыскіс кучік плет да мөдіс барінөс
пастөм јай вылас кучкавны.

Лупітіс да лупітіс, лупітіс да лупітіс. Ачыс нөјтө да
шуалө:

— Вожө мөдан он мужікөс нөјтны? Мыјла мужіклыс
петуксө мырддін?

Бара сөлөм бурмытөзыс да кі музтөзыс нөјтіс барі-
нөс да мунігас сылы і шуө:

— Но, барін. Кыпөрја-нын тенө лупіті. Он-кө бөр
сет менсым петукөс да содтөд кыксо шайт-кө он мынты,
нөјта којмөдыс, нөшта јонжыка-на нөјта.

Барінлөн нөјтөмла өдва лолыс коліс. Кажаліс, мыј
мужіккөд ворсны оз пој, он-кө кывкут, мужікыд і кој-
мөдыс нөјтас. Сетіс барін мужіклыс мырддөм петуксө да
содтөд мужіклы ыстіс кыксо шайт.

Барін да кузњеч.

Мунө өті барін, а сені кузњеч дортчө.

— Здорова, кузњеч; мыј доран?

— Көрттув дора.

— донөн-ө көрттув?

— Со шайтөн көрттув.

Барінлы зев дівö лоі: со шайтөн-кө быд көрттув, кымын со шайт нажөвітас луннас кузнечыд!

— Час,—шүө барін,—муна да кузнеча воста. Тажö-тај му дорсыд ыжыджык нажетка вайö.

Лөсөдіс барін кузнеча. Ачыс кузнеч пыдді, а слугасö пушкан дорö сувтөдіс.

Мунö вөлі сіјö кузнеча дорті дадö да кежіс кузнечаб:

— дор,—шүө,—меным телега чөрс.

— дора.

— Уна-ө бостан?

— Со шайт.

Слуга пушкан дінын сулалö, а барін телега чөрс дорö. доріс, доріс, нем төлк ез бост: кал ні закал, став көртыс сотчіс.

— Оз,—шүө,—тас телега чөрсыд пет, вай лушщö телега шына дорам.

— Шына-кө і шына,—шүө мужік.

доріс да доріс барін телега шына, да бара немтор оз артмы: став көртыс сотчіс.

— Оз,—шүө,—телега шынаыд тас пет, вай лушщö телега трубіча дорам.

— Трубіча-кө і трубіча,—шүө мужік.

доріс да доріс барін телега трубіча, бара немтор ез артмы: кал ні закал, став көртыс сотчіс.

— Телега трубічаыд,—шүө,—татыс оз пет, вай лушщö вөв подков вөчам.

— Подков-кө і подков,—шүө мужік.

доріс, доріс барін вөв подков да і бара немтор оз артмы. Сесга гусөн шөпнітіс слугаыслы:

— Мун,—шүө,—өдјөжык петав да гусав мужікыслыс телега чөрссыс чокасö, пырт да ва ворјас татчö чөвт.

— Но, шүө,—мужік, вөв подковыд тас оз пет, вай лушщö телега чока дорам.

доріс да доріс, доріс да доріс, көртыс чуңпомкод-нын сөмын колі.

— Час,—шүө,—нөшта өтчыд донөдла, сесга і гөтов лоö телега чокаыд. Зев јона донөдіс да чөвтис сотчөм көртторсö ватыра ворјö, сесга клөшцінас ворјыс корсіс мужіклыс гусалөм телега чокасö да сетіс мужіклы.

— Вот,— шуо,— теныд телега чока. Вај сесса меным за-труды со чолкөвөј.

— Ладно,— шуо мужик,— час петала да ваја: сөмөј телегао колөма.

Петис мужик телега дорө, а сек коста барин шуо ас-лас слугаыслы:

— Кор мужик вајас сөмсө, те пыр мөд шуавны: „Нөш-та содтышт!“ I кытчөз оз мун, пыр кор содтөд.

Мужик петалис телега дорө, бөгис сес вөлөс кучкалан орс да кызи-тај кутис баринөс жаритны мышку кузаыс.

А баринлөн слугаыс сулалө сени да пыр өтигор шуалө: „Нөшта содтышт, нөшта содтышт!“.

Тази мужик ки музтөзыс лупитис баринөс да мунис гор-тас.

А барин скөралө ас слугаыс былө:

— Ак,— шуо,— те, өмөтүг. Мездөм пыдди нөшта гор-зан: „нөшта содтышт“.

Нөјтис барин ассыс слугасө i кузнечасө еновтис.

Ез-нын сесса та бөрын некор кузнеч уж былө вежгыв.

Kodi medjöj.

Олисны- вылисны гозја. Налөн вөли мөс, вөв, ыж да меж. Отчыл мужикыс мунис ылыс нажетка былө, а баба-ыс гортовны колччис. Коркө не коркө кажалисны ку-јим жулик, мыј бабалөн мужикыс нажетка былө мунөма, да думајтисны сјјөс пөрјавны.

Первој локтис өти жулик.

— Мужикыдкөд,— шуо,— өтилаын ужалим. Зев уна ем-бур вајө да вонысө оз вермы, менө вөвла ыстис.

Getis баба жуликлы ассыс вөвсө, а жулик нимкофасө, мыј јөј бабаөс ылөдны удајччис. Недыр мысті баба ді-нө локтис мөд жулик, первој жуликлөн јортыс.

— Мужикыд,— шуо,— уна ембур вајө. Öти вөвнад кыскынысө оз вермы да отсөг былө мөстө коріс.

Getis бабаыд жуликлы ассыс мөссө, а жулик ним-кофасө да сін сјјас сералө сы вылын.

Недыр мысті баба дінө локтис којмөд жуликыс.

— Некыз,— шуо,— мужикыд вонысө оз вермы. Ем-бур кыскыны содтөд вын былө коріс ыжтө да межтө.

Getis бабаыд жулкы ыжсö да межсö, а жулкы cijö i вöли колö.

Коркö не коркö воис бабалөн мужікыс нажетка вы-
лыс.

— Көнi-нö,—шуö,— гöтыр, мöскыд, вöлыд, ыжыд
да межыд?

Гöтырыс ставсö висталис, кызі мыј вöли. Гөгөрвоис
мужік, мыј гöтырсö сылыс сы ветліг коста јöjtöдлöма-
öс. Скöраліс, скöраліс, но вöчны нектор.

— Но,—шуö,— теыс јöјыс некод-жö көнкö абу свет
вылас. Кодкö-кö те дорыс јöј сурö — прöстита, а оз-
кö — гортыс вöтла.

Нонјасіс мужікыд да мөдөдчіс свет вылыс јöјјасöс
корсны.

Муніс, муніс, матысміс öтi сiктö да ағғö, кызі öтi
керка дорын чукөртчöмаöс зев уна јöз да öшкöс сарај
вылö лептöны.

— Мыј-нö тi тајö вöчанныд?—јуалö мужік.

— Јірк вылö,—шуöны,— турун быдмöма да турун-
сö јірны öшкöс катöдам.

— Ок, јöјјас, тi, јöјјас! Kodi-нö јірк вылö öшкöс ка-
тöдлö?

Öтi здукөн мужік бостіс коса, кaјліс јірк вылö,
ышкіс сес турунсö да пуктіс öш ныр улö.

— Со,—шуö,— кызі колö.

Мунö мужік вoзö да ағғö: гумла вылын, су вөрөк
dинын дадö сулалö да сознас сусö төлөдö.

— Мыјнö,—шуö,— дадö, те вöчан?

— Ағған-тај, су төлөда.

— Ок, те, јöј, те, јöј! Kodi-нö тазі су төлөдлö?

Бостіс мужікыд зыр да öтi здукөн став вөрөксö тө-
лөдіс.

Мунö мужік вoзö да ағғö: баба кіас бостöма пож
да дүгдывтöг керкаыс да кiлчö вылö нуалö.

— Мыј-нö,—шуö,— те вöчан, тötка?

— Керкаыс шын петкөдла.

— Јöј, те, јöј! Kodi-нö пожјөн шын петкөдлывлö?

Сесга мужік бостіс чер, пач вестас, пötөлöкас піс-
көдіс роғ да кiрпiч струба течіс. Аттöалис мужікöс
тötка, а мужік мөдөдчіс вoзö да ағғö: öтi тötка öтi
керкаыс мөд керкаас дүгдывтöг панөн ветлö.

— Мыј-нө,—шуө,— тётка, вөчан?

— Улјөла кісел,—шуө,— соја. Улјөлыс олан керкаын, а кісёлыс мөд керкаын.

— Тағи-өмөј сојлөны. Весіг, јөјөј, і сојнытө он куж.

Сегга бостіс кісел дозсө да јөвсө сы дінө кітіс. Ат-төаліс мужікөс кісел сојыс баба, а мужік воғө мөдөд-чіс.

Мунө мужік воғө. Өті керкаын кылө кодкө зев јона грімгө. Пыріс керкаас, а сені гачтөм дадө чеччалө. Сувтөдас гачсө жој шөрас, пыклас гөгөрбок желјасөн, а сегга зілө чеччыштны гач пышкас.

— Мыј-нө,—шуө,— те вөчан?

— Азған-тај, гачаса да неқызі ог вермы.

— Ок, те, јөј, те, јөј! Тағи-өмөј гачаслөны?

Белөдіс сегга дадөөс, кызі колө гачасны, а ачыс мөдөдчіс воғө јөјјасөс корсны.

Мунө мужік воғө да азғө озыр барінлыс керка.

— Час,—шуө,— татчө кежала, гашкө і тані щөш емос јөјјасыд.

Пыріс мужікыд барін өгрдаө, а сені барінлөн порсыс порспіјаныскөд јірсө.

Мужік ускөдчіс піғөс вылас да пондіс порс воғын копрасны да сіјөс быдног ыждөдлыны. Азғіс барына өшің пырыс да ыстіс служанкасө:

— Мун,—шуө,— петав да јуав, мыј сені јөј мужікыс порс воғын копрасө?

Петіс служанка да јуалө мужіклыс, мыјла сіјө порс воғын копрасө.

Вістав мун барынаыдлы,—шуө мужік, тајө порсыс менам бабалөн чој. Аскі менам піөј гөтрасө да пір вылө кора. Оз-ө барынаыд сіјөс леғлы порспіјаныскөд?

Барына пондіс шенғыны:

— Но і бөлбан-жө тајө дадөыс! Порсөс пір вылө корө! Но мед, јөзыс мед јонжыка сераласны.

Щөктіс барына параа вөв додфавны да ас платгө-нас порсөс пастөдны. Пуксөдісны порсөс вөв доддө да сетісны мужіклы. Мужікыд сені дыр віччысны ез понды: кучкіс вөвјаслы да гөнітіс гортлаңыс.

Вот воіс барін гортас, а барынаыс сылөн зев јона сералө.

— Мыј-нө те сералан? — јуалө сылыс верөсыс.

— Кыџи-нӧ он серав. Воліс кушӧмкӧ јӧј мужік да мїжан порслы кок вылас јурбітӧ да сы воґын копрасӧ. Шуӧ, тајӧ-пӧ менам гӧтырлӧн чој, пір вылӧ корны сі-јӧс локті.

— А те сетін сылы порстӧ?

— Медбур парaa вӧвтӧ doddali da mӧdӧdi порсӧс пір вылӧ. Мед мїса кӧт јӧзыс јӧј мужік вылын јонҗы-ка сераласны.

— А кытыс мужікыс вӧлі?

— Ме сіјӧс ог тӧд, ег јуав.

— Ок те, јӧј, те, јӧј! Мужікӧс јӧјӧ пуктан, а јӧјыс-ӧд те ачyd.

Скӧрміс барынд, мыј кушӧмкӧ мужік сылыс бары-насӧ пӧрјалӧма, сӧліс вӧв вылӧ да пондіс вӧтчыны.

Кыліс мужік, мыј барін сы бӧрса вӧтчӧ. Сїјӧ кежӧ-діс вӧвјассӧ туј бокӧ. Ачыс пукгїс туј бокас, кымынтїс шапкасӧ муӧ да пондіс шапка дінын зуґасны.

Воїс барынд мужік дїнӧ дај јуалӧ:

— Ен-ӧ аґґыв вӧла мужікӧс? doddas сылӧн седок пыдді порс да порспїжан?

— Кыґ,—шуӧ,—ег аґґыв! Аґґылі. Важӧн код-нїн татї гӧнїтіс.

— А кыџи меным сіјӧс суӧдны?—јуалӧ барін.

— Суӧдны сіјӧс абу сӧкыд,—шуӧ мужік.— Сӧмын танї туґыс уна вожӧс да верман ылавны.

Барін повґїс ылалӧмыс да шуӧ мужікы:

— Вај вӧтчы сы бӧрса да кут сіјӧ dadӧсӧ.

— Ме мунны ог вермы,—шуӧ мужікыд.— Ӧтї-кӧ, ме пода, а мӧд-кӧ, со шапка улын менам піпірістї-сӧкӧл пукалӧ. Лебґас-кӧ, со-загрекї, кӧґаїн менӧ вїас.

— Ме теныд ассым вӧлӧс сета, а піпірістї сӧкӧлӧс вїґны ачым колґґча,—шуӧ барін.

— Ог, ог вермы колны јӧз кї вылӧ піпірістї-сӧкӧлӧс,—шуӧ мужік. Ӧд сы вылӧ вїтсо шајт мынтӧма. Лечан-кӧ, мыј тенсыд бостан?

— Он кӧ верїтчы, вот теныд вїтсо шајт піпірістї-сӧ-кӧл доныд. Кор бӧр локтан, ме секї бӧр сета теныд сӧкӧлтӧ.

Бостїс мужікыд вїтсо шајт, сӧліс барін вӧв вылӧ да гӧнїтіс гортлаґыс. А барін пукгїс мужік шапка дїнӧ да

сөкөл-птіцаос візё. Віччыгіс, віччыгіс, шондіыс-нін увтас-мыны пондіс, а мужік век-на абу.

— Ез-ё-нін пөрјав менё мужікыд?— думыштіс барін,
— час візёдла сөкөл-птіцаос, пөрјаліс-кё, сөкөл птіца-
ыс кёт меным колё.

доровтыштіс шапкасё да шапка улё візёдё, ачыс
полё, мед ескё сөкөл-птіцаыд оз лебзы. Востіс мед-
бёрын шапкасё, а сені, сөкөл-птіца пыдді, вёв кужёд.

Скөрміс-жё ескё барін, да вёчны нінём. Сесса сё-
лыштіс да косіс гортас, аслас барына дінас.

А мужік гортас воіс тројкаа вёлён, сніткі выл дод-
дён, содтёд сы діно ең порс да даскык порспі да віт-
со шайт деңга.

— Но,—шуё,— баба, ёні ов да німкодас: свет вы-
лас тейс јёјјас вёлёмаёс.

VI. МУЖИК да JÖJ ЦАРJAC JЫЛЫГ MOJAKЫBJAC

Мужик Иван да цар Петрöван.

Оліс-выліс цар Петрöван. Öтчыд сіjö слугајасыскöд mödödчis вөрö гулајтны. Слугајассö коліс туј вылө, а ачыс кејіс туј бокö дај ылаліс. Шöјтіс, шöјтіс цар, да аззис мужик пес кералö. Ужалö мужик черөн, бытöкө чачаөн ворсö: чагыс ківомлөс кызтаөн öтар-мöдарö резсö.

— Здорова,—шуö,—Иван!

Мужиклы зев öivö лоіс:

— Мыjөн-нö,—шуö,—тöдан, мыj ме Иван?

Цар сылы шуö:

— Öерт-жö Иван: став мужикыс-öд Иван.

Но Иван-кö і мед Иван: мужик ез лөгас. Керасö мужик, а цар viödö да öивујтчö:

— Лöсыд-жö тенид, Иван, ужавны: ужалан, бытöкө ворсан. А уна-ö,—шуö,—те нажöвитан луннас? Öерт таз-тö уна нажöвитан?

— Сурс шайтөн быдлун,—шуö мужик.

— А кытчö-нö воштан сымында сöмсö? Алі семјаыд зев ыжыд?

— Семја, шуö,—менамабу ічöt: кык пі, кык ныв, сурс комын кујім һаң кајук да кык сурс бокöвöј шлоп. Нажötкаöс ме жука һол пелö. Öтi јукөн—долг мынтöм вылө пукта, möд јукөн—ачым долгөн сета, којмөд јукөнсö—ваö шыблала, а һолöд јукөнсö—ад горшö тырта.

Цар ез гөгөрво да вылпöv јуаліс мужиклыс:

— долгјас мынта,—шуö мужик,—пöрыс ај-мамöс кув-тöңныс верда; долгөн ачым сета—сіjö піјанöс быдта; ваö öенга којала—һывјасöс быдта, а ад горшöс тырта—царöс да царлыс слугајассö верда.

Цар скöрміс, ас кејас думыштіс: „Час ме тенид пет-көдла царöс піналöмыс, сöмын мед тујыс сурö“.

Сесса цар і шуö:

— Вај регыджык інды меным тујсö, меным некор вöрын довјавны.

А мужік і шуö:

— А меным некор быд мортлы туј індавны. Менам быд час дона. Суз морт-кö, ачыд пістан. Мун первој вескыд вылö, сесса шујга вылö, сесса бара вескыд вылö кеж, сесса бара шујга вылö да і аңан тујсö.

— Ме,—шуö цар,—сещöм торјö ег велöдчывы, некущöм туј меным оз шед. Петкöд менö туј вылöз, да сета кызвйт чöлкөвöј.

Кöсјіс цар мужіклы кызвйт чöлкөвöј да мужік сыкöд мöдöдчіс туј індыны.

Туј вылын цар мöдіс мужіклыг јуасны:—Коркö те, Иван, царöс аңылін ен? Окота-ö абу теныд царöс віçöдлыны?

— Аңывыны ег аңыв. А віçöдлыны позас.

Цар сылы і шуö:

— Ен-кö аңывылы, öні-жö аңылан. Мыјөн петам туј вылö, пырыс-пыр-жö царöс аңам.

— Кызі-нö,—шуö Иван,—ме сіјöс аңыла?

— Кор петам туј вылö, зев уна јöзкöд паныдасам. Став јöзыс мöдасны шапка пöрччöмөн сулавны, сöмын öтнас цар мöдас сулавны шапкаөн. Вот секі і приметіт.

Мыјөн петісны туј вылö, сені тыр народ аңгісны. Ставыс пöрччісны шапкајаснысö да мöдісны вöрыс петысјаслаң макајтчыны.

Мужік секі јуаліс:

— Кöні-нö царыс?

— Віçöдлы гөгöрбок. Став јöзыс шапкатöмöс, а мі текöд кыкөн шапкаөн сулалам. Міјан піыс коднымкö öтікным і ем царыс.

Мужік öні ставсö гөгöрвоіс да зев збојпырыс шуіс:

— Сіз-кö ме лоа царыд.

А цар і шуö:

— Таыс кынзі і ме щöщ шапкаа. Ме і ем настојашщöј царыс.

Мужік спорö кутчысіс:

— Кызі те цар? Те вöр тујјас он тöд, пес керавны он куз, а ме быд дела куза. Вот ме і ем цар. Тенад плешкад абу гіжöма, мыј цар.

І збылыс најо тушаон і чужом-рожаон кыкнаныс во-
лины зик откофос. Споружісны, споружісны да царској
слугајаслыс жуалісны:

— Вісталөј, кодным мі цар?

Слугајас відлалісны, відлалісны: гөгөрбок бергөдлө-
мөн відлалісны, паскөмнысө пөрчөдлөмөн відлалісны—
зик кыкнаныс откофос. Нуөдісны медбөрын царіца дорө,
і царіца ез вермы төдмавы, кодыс на піыс царыс. Лок-
тіс сек споружіганыс өті старік.

— Вот,—шуө,—мыјө пөгіввоөмаөс. Царөс төдны ко-
лө оз чужом серті, а вежөр сертыс. Ме,—шуө,—пырыс-
пыр төда, кодыс цар, кодыс прөстөј мужік, сөмын кујім
тор жылыс жуала.

Пондіс старік жуасны:

— Кымын,—шуө,—вөрпу быдмө свет вылас?

Цар Петрован бөбміс—оз төд кымын пу свет вылас,
а Иван дыр ез думајт:

— Кујімсо комын міллон пожөм, сы мында-жө коз-
пу, а кызпу да ыывпу міллонөн ешажык. Он-кө верітө,
ветлө да асныд лыддө.

— Вернө,—шуө,—старік.—А ылын-ө лоө мөдаржу-
гыдыс?

— Мөдаржугыдөз абу матын,—шуө Иван,—менам дед
зев-нін важөн мунліс мөдаржугыдө, а бөрсө ез-на во-
лы.

— Вернө,—шуө старік.—А му пыдөсөзыс ылын-ө?

— Мупыдөсөз сы ылнаын-жө,—шуө Иван,—дөдлөн
вокыс дөдкөд өтщөщ-жө кувсыліс. Сујлім муө да өнөч
ез-на-жө бөрсө лок.

— Вернө,—шуө старік.—Вот тајө ем тіјан царныд.

Пуктісны Иванөс царө, а Петрованлы сетісны чер да
вөрө пес кєравны мөдөдісны.

Кыјтөм вөр.

Олісны-вылісны гозја. Коркө налөн і ыанныс быріс.
Гөтырыс шуө:

Мүн, Иван, ветлы да капкан пукты, оз-ө мыјкө сур.

Муніс Иван вөрө, сіаліс капкан, дај сетчө гөрд руч
пыріс.

Нуйс Иван руч кусö базарö да вузаліс квайт шайтыс. Аслыс зев нѣмкод, да мөдөдчіс гортас.

Кывліс поп, мыј Иван сөмөн локтö карыс, дај паныдаліс сіјös:

— Кытчö те, Иван, ветлін?

— Ме базарö руч ку вузавны ветлі.

А грексыд мынтысны он көсјы?—шуö сылы поп. Ноко паскөдлы вомтö, уна-ö тенад грекыд?

Иван паскөдіс вомсö. Поп сетчö һаң крөшкіјас да җеп јөгсö коҗыштіс, һекымыныс пернапас вөчіс, дај шуö:

— Но, Иван, öнi став грексыд мынін. Вај меным руч ку донтö.

Иван сетіс поплы öтi шайт, а вiт шайтсö i сускіс. Ачыс сесга ас кежас поп ылö сералö: „Буріңзика-пö поптö кокорһіті: квайт шайт пыддi öтi шайт сеті, а вiтсö сускі“.

Муніс, муніс да Иванлы паныдасісны купеч да сүдда. Нәјö јуалöны:

— Кытчö, Иван, ветлін?

— Ме, шуö,—руч ку вузавны ветлі да попöс ылөдлі.

— Кызі те лыстан ме вывті вузасны?—шуö купеч.

— Кызі те лыстан купеч вывті вузасны да попöс ылөдны!—шуö сүдда,—руч вузалөм донтö-кө мiјанлы купечкөд шөріөн сетан, прөстiтам, а он-кө, сүдö сетам.

Вөчны һінөм. Иван кыскіс җепыс кык шайт дај сетіс налы морт шайтөн. А ачыс сiн сајаныс нәјös кутіс серавны: „Буріңзика-пö ме бара купечтö да сүддатö кокорһіті; җоң кујiм шайт пөрјалі: вiт шайт пыддi кык шайт сөмын i сеті“.

Муніс, муніс дај сылы леснічеј паныдасіс: кывлөма, мыј Иванлөн сөм нәжөвiтöма.

— Кытчö,—шуö,—Иван, ветлін?

— Ме руч ку вузавны ветлі.

— Кызі лыстiн вузавны ме вөрыс кыјөм руч? Пырыс-пыр-жö вај меным руч донтö ставнас.

Вөчны һінөм. Кыскіс Иван öтi шайт дај сетіс леснічејлы, а ачыс ас кежас бара сы вылын пондіс серавны: „Буріңзика-пö леснічејтö i кокорһітыштi; җоң кык шайтөн пөрјалі: кујiм шайт пыддi öтi шайт сөмын i сеті“.

Муніс, муніс Иван, муртса гортöҗыс ез-на во, а сылы паныд урадһік локтö: i сіјö кывлөма, мыј Иванлөн сөнга нәжөвiтöма.

— Кытчө,—шуө, Иван, ветлін?

— Ме руч ку вузавны ветлі.

— Кыз те лыстін урафныклы доложитлытөг вузасны-
нөбасны? Руч донтө-кө ставнас сетан, прөстита, а он-кө,
бур оз ло.

Вөчны нинөм. Кыскіс Иван чепсыс өті шайт да сетіс
урафныклы. А ачыс ас кежас бара сералө урафнык вылө:
„Бурінчика-пө ме урафныктө кокорніті; зонь шайтөн сіјөс
пөрјалі: кык шайт пыдді сөмын өті шайт сеті“.

Воіс Иван гортас дај гөтырыслы висталө:

— Ме,—шуө,—талун попөс пөрјалі, купечөс да суд-
даөс пөрјалі, леснічејөс пөрјалі, урафныкөс пөрјалі. Поп-
лыс 5 шайт сускі, купечлыс да суддалыс—3 шайт, лес-
нічејлыс—2 шайт, а урафныклыс—1 шайт.

Гөтырыслы первой нимкод лолі, а кор гөгөрвоіс,
пондіс сіјөс відны:

— Ок, те, јөј, те, јөј: астө-тај пөрјалөмаөс, чепсыд
гусалөмаөс.—Сесса гөтырыс бостіс коколукасө да ојкө-
дөмөн Иванөс гортсыс вөтліс:

— Војөснысө-кө,—шуө,—налыс немтор он гусав, гор-
тө локны ен і лыст!

Локтіс Иван барін керка дорө да думайтіс барін ордө
гусасны пыравны. Но пырны некытчө: өзөс дорас сувтө-
дөма чепјыв понјөс.

— Час,—шуө Иван,—ме чепјыв понсө первой гусала,
а сесса бөрас і мукөд добрасө барінлыс гусала.

Көсјіс ескө Иван пон дорө матыстчыны, а барінлөн,
гашкө, дас пон вөлөм, кыз-тај сы вылө ставыс өтщөщ
ускөдчасны да вазөдасны!

Кутіс барін Иванөс.

— Гамман-кө,—шуө,—менсым коңушнаыс медбур
вөлөс гусавны, прөстита да вīt со шайт денгаөн содта,
а он-кө, бурөс ен виччыс.

думайтіс, думайтіс Иван: мыј вөчны? Гусалис сесса
ас бабаыслыс сарапансө, бостіс сы вылө чекверт вина
да нөк тујіс і мөдөдчіс вој улө барін ордө. А барін
сіјө војас коңушнасө гөгөрбок томналис дај кујім кара-
улышшікөс коңушна өзөс дорө сувтөдіс.

Пондіс пырны Иван барін дворө, а сы вылө барінлөн
понјасыс ускөдчісны. Иван кізтіс налы нөк тујіс, да пон-
јас лантісны. Сесса кодјысіс өблөжкаувтіыс барін коңуш-

наё, пуктіс вѡв дінѡ чеквѣрт віна, а ачыс бѡр петіс ко-
нушнаыс да кутіс віччысны, мыј воѡѡ лоѡ.

Вот барінлѡн конушна караулітысјас і шуѡны:

— Вај пыраламѡј конушнаас да віѡѡдлам, ез-на-ѡ Іваныѡ
вѡвтѡ гусав?

Пыралісны, відлісны: вѡлыѡ пыр ас местаас. Ѳті слу-
га сес азгіс чеквѣртнѡј віна сулла да зев рад лоі:

— Вај,— шуѡ,— тајѡ вінасѡ јуыштамѡ, ог-жѡ тајѡс сіз
колѡј.

Сесса кујімнанныс пуксісны чеквѣртнѡј сулла дорѡ,
дорвыв јуісны да сетчѡ і унмовсісны. Кор караульщік-
јасыѡ унмовсісны, Іван пыраліс, сермѡдаліс вѡвсѡ да гѡ-
нітіс гортас.

Мѡѡ лунас барін петіс конушнаѡ вѡв відлыны, а
вѡлыс збылыс абу! Сесса нѡјтіс слугајассѡ да понјассѡ
да ыстіс Іванлы кѡсјысѡм вітсѡ шајт.

Кывліс поп, мыј Іван зев бура кужѡ гусасны, да
коріс сіјѡс.

— Те,— шуѡ,— менсым сѡм мошнаѡс гусавны он вер-
мы. Верман-кѡ гусавны, мошна жынсѡ сѡта, а он-кѡ
вермы, вітсѡ шајт тѡсан. А поплыс збылыс зев сѡкыѡ
вѡлі ѡѡнга мошна гусавны: сіјѡ пыр кіас чабыртѡмѡн
ѡѡнга мошнасѡ вѡѡтіс.

Вот коркѡ Іван пастасіс аркірејѡн да став вічко пыщ-
кас ѡзталіс сісјас да лампајас. Поп азгіс вічкоыс біјас
да котѡрѡн мѡѡѡѡчіс вічкоѡ, думыштіс: „Ез-ѡ-нын ѡзјы
вічкоыс?“ А вічкоас аркіреј сулалѡ.

Лок,— шуѡ.— поп-баѡушка, аркірејскѡј служба вѡ-
чам. Мыј ге ѡѡнга мошнаѡтѡ сѡрсыѡ вѡѡтан, пукты
кытчѡ-кѡ вѡлтар пыщкас, сес некѡѡ тенсыѡ оз бѡст.

Пуктіс поп ѡѡнга мошнасѡ престол улѡ. Служітісны,
служітісны дај поп чујміс:

— Аркіреј-баѡушко, мѡнам,— шуѡ,— те воіг кежлѡ
лѡсѡѡчытѡм, і пѡжастѡм. Час, котѡртла да матушкалы
пѡжасны шѡкта.

Котѡрѡн ветліс поп попаѡѡѡ да дорѡ і локтіс бѡр віч-
коѡ, а сені аркіреј ні ѡѡнга мошнаыс сылѡн абу.

Муніс поп Іван выѡ геѡераллы жалвітчыны,

Коріс геѡерал Іванѡс.

— Верман-кѡ,— шуѡ,— менсым яс керкаыс гѡтырѡс
гусавны, ыжыѡ награѡа бѡстан, он-кѡ вермы, јурнад он мын.

думајтис, думајтис Иван, кызі генераллыс гөтырсө гусавны. Генераллөн гашкө со слуга да телокранітел, некытчө матө керка дорас он сібав.

Вот Иван озыр купечөн пастасіс, нөбіс бөчка віна да војнас мөдөдчіс генерал керка дорті.

Мыјөн воіс генерал кілчө вестө, кыскіс телега чока пөвсө, мынтөдіс чөрс вылыс көлөсасө, телегаыд сетчө і путкылтчіс. Пондіс Иван чуксавны генераллыс слугајассө да телокранітелјассө: „Отсаланныд-кө,—шуө,—став бөчкасө тіјанлы јуктала“. Слугајас да телокранітелјас өті здукөн лөсөдісны сылыс телегасө да бөр лептісны віна бөчка. Иван налы і шуө:

— Јуө, мыјдөм ловныд лептө.

Генераллөн слугајас сетчөз јуісны, мыј сетчө туј вылас і унмовсісны. Иван сек кості пыраліс генералша спалнаө, кватітіс сіјөс, пуксөдіс телегаө да өдіөн зев гөнітіс. Заводітіс-жө ескөн генерал слугајассө да телокранітелјассө чуксавны отсөг вылө, но најө ставныс вөлі ныр выланыс сущкысөмаөс да асылөз ез і сакмывны.

Гөнітіс, гөнітіс Иван да ты дорө сувтөдіс вөвсө шојчөдны. Тыс бырснітіс Васа.

— Вај,—шуө,—Иван, вузав меным генерал гөтыртө, уна-ө коран?

Иван шуө:

— Уна меным оз ков. Шапка тыр деңгаыс сета тед генерал гөтырөс.

Вот Васа пыріс деңгала, а сы коста Иван роҗөдіс шапка пыдөссө да лөсөдіс телега көрөб вестө.

Тыртіс да тыртіс Васа деңгаөн Иванлыс шапкасө, да некызі оз тыр. деңгаыд вочасөн шапка роҗті леччө телега көрөбө. Кор телега көрөбыс чукјөн тыріс деңгаөн, Иван сетіс Васалы генерал гөтырөс, а ачыс сесса гортас муніс.

Скөрміс генерал да жалужтчіс Иван вылө міністрлы. Коріс міністр Иванөс ас ордас.

— Верман-кө,—шуө,—пыравны менам нывјас спалнаө да узігас на улыс прөстыңасө гусавны, наградіта сурс шајтөн, а он-кө вермы, јуртө воштан.

думајтис, думајтис Иван, кызі пыравны міністр ордө, сылөн-өд слугаыд да телокранітелыд генерал дорыс-на унжык. Вот пастасіс Иван генерал паскөмөн да рытнас

пыріс міністр дворечö да зөбсіс öтi пелöсö. Візöдö, а сені міністрлөн понјыс кычанасöма. Иван бостіс öтi кычанпі да гусöн муніс міністр нывјас крöват улö. Кор најö унмовсісны, Иван сујіс кычанпісö кык ныв костас, öддалö улас. Ачыс бөр пыріс крöват улас да мöдіс кывзысны.

Коркö садміс міністрлөн ічөтжык нылыс дај мөд чојсö чуksалö:

— Чеччыв,—шуö,—да візöдлы! Те со тавој кычанпі вајöмыд!

Садміс генераллөн ыжыджык нылыс да спорö кутчысіс:

— Ме,—шуö,—бара ег, те ачыд көнкö вајін.

Спорујтісны, спорујтісны да батыслыс јуавны мунісны, кодныс најö кычанпі вајісны.

Иван сек коста кватітіс крöват вылыс прöстынасö да петіс міністр ордыс; генерал паскöма морттö телокранітелјас кутны ез і думыштлыны.

Локтісны міністрлөн нывјас бағныс дорö, мед сіјö отсалас налы спор помавны.

Міністр гөгөрвоіс, мыј Иван тајö шуткасö вöчіс.

— Тајö,—шуö,—понлөн кычаныс, а абу тіјан. Тајö, көнкö, Иванныд пуктіс ті крöват вылö, медем прöстынанытö гусавны.

Візöдлісны, ем-ö прöстынаыс; збылыс Иван прöстынаысö гусалöма.

Щöктіс корны міністр Иванöс. Сылы жал лоі сетны көсјысöм деңгатö:

— Бөр-кө,—шуö,—вајöдаң генераллыс гөтырсö, сіјö ме пыдді і ас пыддыс теd мынтысас, а он-кө вајöд, јуртö воштан.

Муніс Иван ты дорö, кытчö Васалы генерал гөтырöс вузавліс, пуксіс берег дорас да кутіс нырагез гартны да шутлавны. Петіс тыыс Васалөн піыс да шуö:

— Мыј-нö те, Иван, вöчан?

— Ме,—шуö,—көсја тіјанлыс вадтö шырјавны да тіјанöс, бес котырöс, кос пывсанын пывсöдны.

Беспі котөрөн леччіс ва пыдöсö дедыс дінö да шуö:

— Локтöма Иван да міјанлыс ваднымöс көсјö шырјавны да міјанöс кос пывсанын пывсöдны.

Петіс Пöрыс Васа да шуö Иванлы:

— Вај,—шуө,—первој вын-ебөснымөс бертам. Верман-кө менө ебөслунөн да спроворлунөн, сета генерал гөтырөс, а он-кө—ог сет. Первој,—шуө,—шутлалөмөн вермасам. Кодным јонжыка шутловтам, сылы і генерал гөтыр.

Вот сувтіс Іван крут кыркөщ јылө. Шутловтіс Васа сещөм чорыда, муртса кыркөщ јывсан Іван ваөзыс ез ус.

— Ок,—шуө,—тајө-нө кущөм шутловтөм. Вот ме-кө шутловта, тенад сін гурансыд сінколкјыд чеччыштас. Колөкө, воэвылыс көртав сінјастө.

— Час,—шуө,—көртала сінјасөс, сещөма-кө шутловтан.

Вот сін көрталөмөн сувтіс Васа кыркөщ јылө, Іван бостіс зор да кыз-тај јуковтас јурбөрас Васалы. Васа кыркөщ јывсан летітіс ваөзыс.

— Мастер,—шуө,—те, Іван, шутлавны, збылыс сінјасыс быдсөн бі петалис, муртса сінјасөј ез чеччыштыны.—Вај,—шуө,—јешщө відлам, коднымлөн кі чабырным јонжык.

Вот пыраліс Васа ты пыдөсө да петкөдіс сес зев гөгрөс із.

— Топөд,—шуө,—кімөзад, мед ізјыс шаңгаөз ласалис.

— Вај,—шуө Іван,—те воэжык петкөдлы.

Шамыртіс Васа ізсө, сещөма зелөдчыліс, быдсөн тош јылөзыс гөрдөдліс, ізјыд збылыс шаңга кофөз ласалис.

— Тајө шамыртөмыд-нө,—шуө,—мыјса шамыртөм. Ме-кө вот шамырта, тенад ізјыс колө сөмын ты пыдөс латі коф најт кітыр.

Кыскіс Іван зепсыс пуөм картупел, да кыз-тај шамыртіс, сөмын чунјас косттыс візувтіс картупел чөнөрыс.

Васа пондіс шензыны:

— Но,—шуө,—і јон-жө те вөлөмыд, Іван: ізсыс сөмын најт кітыр колі і быдсөн сес ва петіс. Но,—шуө,—нөшта өтчыд вын-ебөснымөс відлам. Вај вермасам, кодным-кодөс воэжык кок јылыс ускөдам, сылы і лоас генерал гөтыр.

— Ме ачым текөд ог-жө мөд сіла бертны,—шуө Іван Васалы.—То, колода бокын кујлө менам ічөтжык вокөј, мун ськөд бертчы,—індіс Іван колода бокын кујлыс ош вылө.—Сөмын сіјө неуна сөкыд пела, прөстөј сорнітө оз кыв. Первој бок кузаыс сылы мыјөнкө шонтышт, сек вөлісті текөд заводітас сорнітны.

Муніс Васа ош дінө да чужјіс сылы:

— Лок,—шуө,—вермасам, мыј кујлан?

Ошкыд-тај кыз ускөдчіс сы ыло да мөдіс пурны-
козавлыны Васаос. Одва і мездысис Васа ош лапа улыс.

— Но,—шуө Васа,—те лоан ыжыд брат, вермін менө.
Бост да нуөд генерал гөтыртө, а ваднымос мјанлыс ен
шырјав.

Мынтіс сек генерал Иванлы ас пыддыс сурс шайт
да міністр пыдді нөшта сурс шайт.

Коркө кызсис і цар пелөз, мыј Иван зев мастера кужо
гусавны. Коріс сіјө Иванос ас дінас.

— Верман-кө,—шуө,—те ме казнаыс гусавны зөлөта
мешөк, мешөк жынсө аслыд, а он-кө вермы, јуртө ке-
рышта.

Царлөн турмаө вөлі пуксөдөма медса најан вөрсө.
Локтіс сіјө турмаын пукалыс вөр дінө дај шуө:

— Кыз-нө Иванос кыјны, пондас-кө менсым казнаыс
денга гусавны?

Сіјө царлы щөктіс царскөј казна гөгөрыс сы паста
бөрөзда кодјыны, медем вомөныс чеччыштны он вермы,
да тыртны сіјөс сірөн. Сір тыра бөрөздати вујігас-пө
Иван сетчө усө да сібдас.

Вот Иван мөдөдчіс царлыс казна гусавны. Гөрыс
бостіс өті вөрөс дај сылы шуө:

— Царыд зев муфера вөчөма; коднымлы-кө тавој
быт сурны. Вај,—шуө,—вуж те возынжык.

Иванлөн төварышыс чеччыштіс да усі, сетчө і сібдіс,
сөмын јурыс мөдіс тыдавны. Иван, сы јур ыло талтчы-
лөмөн, вужаліс бөрөзда мөдарас, бостіс пелпом ылас
өті мешөк зөлөта да муніс аслас патераас. Сіјө патерујт-
ны сувтіс өті двө старука ордө.

— На,—шуө,—тед, бабушка, талун гөснеч вајі. Кув-
төзыд тырмас дај піјаныдлы тырмас. А менө верд өтчыд
та пыдді.

Мөдлунад цар аззис, мыј Иванлөн збылыс гусалөма
царскөј казна, зев јона скөрміс, щөктіс Иванос пырыс-
пыр-жө кутны да јурсө керыштны.

Корсісны да корсісны, но корсны ез вермыны.

Сесга бара цар муніс турмаын пукалыс најан вөр
дінө.

— Вай,—шуө,—вiстaв, кызi меным Иванöс кыжны да сылыс журсö керыштны?

Турмаын пукалыс вөр царöс велөдö:

— Те,—шуө,—доддав зарнiа каретатö, сетчö пуксöд царiцатö медса бур паскөмнас пастöдöмөн, сесса лез сiјöс кар куза гулајтны, а бөрвысаныс ысты унжык јöвөс. Иваныдлөн вежыс петас зарнiа карета вылö да локтас сiјöс гусавны, сек сiјöс позö кокнiа кутны.

Сiзi i вöчiсны. Царiцаöс пастöдiсны шöвк да зарнiа паскөмөн, пуксöдiсны зарнi каретаö да мөдöдiсны кар кузта гулајтöдны.

Иван пастасiс генерал паскөмөн, сесса кайс пу вылö, öшöдчiс пувож вылö да мөдiс горзыны:

— Менö Иван вөр грабiтiс да пуö öшöдiс! Мездöј менö!

Царiцаыд бурещ вöлi сiјö пу увтыс төнiтö дај шуис кучерыслы:

— Мезды,—шуө,—генералсö.

Мыјөн кучер чеччiс көзла вылыс да пондiс пуö кавшасны, сек костi Иван чеччыштiс карета лабiчö да кучкiс вöвјаслы.

Каретасö i царiцасö öтщöщ гусалис да вайöдiс ас патераас. Каретасыс перјiс зарнiа көрöбоксö, а царiцасö чiк пастöгыс пөрччöдiс, сесса пуксöдiс тыртöм каретаö да вöвјаслы кучкiс:

— Мунö,—шуө,—гөнiтöдö цар гөтырöс цар ordö. Мед лубујтчö ас гөтырнас.

Нöшта јона скöрмiс цар, мыј Иван гусалис сылыс зарнiа көрöбоксö да царiцасö щöщ тешiтiс.

Мунiс бара турмаын пукалыс вөр дiнö да јуасö, кызi кыжны Иванöс. А вөр сiјöс велөдö:

— Бост,—шуө,—да порсöс гөгөрбок зöлөтiт. Сесса рота салдат костын лез сiјöс кар куза гулајтöдны. Иванлөн зарнiа порс вылад вежыс петас, локтас сiјöс гусавны, а салдатјасыд секi сiјöс i кутасны.

Вот ыстiсны зон рота салдатöс кар кузта гулајтöдны царлыс зöлөтiтöм порсöс. Иван сек кeжлö кар шöрыс медалiс медбур патерасö, сесса полковникөн пастасiс да петiс порсöс гулајтöдыс салдатјаслы паныд:

— Здорово,—шуас,—молодцы! Менам талун нiмлун. Он-ö жалајтö менсым нiмлун вескöдыштны.

— Жалајтам,—шуöны салдатјас,—кыз-нö ог жалајтö

полковніклыс нїмлун вескõдны. Сõмын кытчõ-кõ тајõ порссõ колõ мїжан местїтлыны.

— Jõртõ,—шубõ,—ме гїдõ да томналõ, немтор сылы оз ло, ме сек коста деңшщїкõс вїзны сувтõдла.

Пыртõдїс Иван салдатјасõс, ласустõзныс јукталїс вїнаõн, сесса пõрччõдїс шыңелјаснысõ да манакõ ставсõ пастõдїс, а ачыс бостїс налыс зõлõтїтõм порссõ да важ патераас нуõдїс. Вуштїс сы вылыс став зарнысõ да сетїс зарнысõ дõва старукалы.

— На тен, бабушка, тајõ шыллõ-мыллõсõ. А порссõ начкы да жарїт меным аскї кезлõ.

Вот палалїсны порс гулајтõдыс салдатјас да мõда-мõдыс вылõ вїзõдõны, ас выланыс дївујтчõны, мыјла, кызї најõ салдатыс манакõ воїсны. Кватїтчїсны, а порс-ныс абу. Гõгõрвоїсны, мыј Иван најõс тајї тешїтõма. Мунїсны цар дорõ да сїзї і вїсталїсны, мыј Иван сїнма-ныра костыс налыс порссõ пышјõдїс.

Бара мунїс цар турмаын пукалыс најан вõр дїнõ јуасны, кызї ескõн Иванõс кыјны. А турмаын пукалыс вõр сїјõс велõдõ:

— Талун Иван мõдас тенсыд гусалõм порстõ жарїт-ны. Ысты медса нырїса пõвартõ ассыд да јай дук сертї-сыс сїјõ тõдмалас сылыс оланїнсõ.

Вот мунїс царскõј пõвар, кар кузта быд улычатї вет-лõ да їсалõ, тõдмалõ, кõнї порс јай жарїтõны. Воїс õтї керка дїнõ да збылыс жарїтõм порс јай дук кылõ.

Пырїс керкаас, а сенї старука да Иван порс јай сојõны:

— Лок,—шубõ,—пуксы да царскõј картаын быдтõм порс јайõн гõстїтõда.

Пõварыд кор петїс Иван патераыс, кїлчõ јур вылас мелõн гїжїс: „Ме танї гусалõм порс јай сојї“. А ачыс котõрõн мунїс царлы дõложїтны.

Иван петалїс кїлчõ вылас, аззїс кїлчõ јур вывсыд мелõн гїжõмсõ да быд кїлчõ јур вылõ гїжадїс: „Ме танї гусалõм порс јай сојї“. Воїсны царскõј слугајас да сал-датјас Иванõс кутны. Вїзõдõны, а быд кїлчõ јур вылын мелõн гїжõма: „Ме танї гусалõм порс јай сојї“. Сїзї бара царыд ез вермы кутны Иванõс.

Бара цар мунїс турмаын пукалыс најан вõр дїнõ сõветујтчыны, кызї кыјны Иванõс. Турмаын пукалыс вõр сїјõс велõдõ:

— Кор ас дворечад пір вылө став купечјасөс, офіцерјасөс, генералјасөс, губернаторјасөс, міністрјасөс. Төдөмыс сетчө щөщ локтас і Іваныд. Сесга гөгөрбок дво-рептө ортсысаныс щөкты томнавы да стража сувтөдны. Кор ставныс кодзасны, сувтөд нылыд спална дорө бур стража да щөкты, коді гөстјас піыс вермас пыравны царевна спалнаө да сіјөс окыштны. Ғерт Іван кынжі некод оз вермы. А сылы-кө удајтјас пыравны царевна спалнаө, медем царевнаыд плешас сылы мелөн пас пук-тас. Сек сіјө пас сертыс і сурө.

Цар чукөртіс пір вылө ассыс став јөзсө: міністрјасөс, генералјасөс, купечјасөс, попјасөс. Іван пастагіс купечөн да пір вылө щөщ локтіс.

Кор став гөстыс јона код кодзісны, цар шуө гөст-јаслы:

— Коді вермас војнас царевна спалнаө кујім стража пыр пыравны, сіјөс өтчыд окыштны да сылыс чункыщсө бостны, сы сајө царевнаөс верөс сајө сета.

Заводітлісны купечјас, генералјас заводітлісны, заво-дітлісны унаөн, но первој стража дінас воігөн-на најөс кутлісны да бөр бергөдісны. Некодлы ез удајтчы пы-равны спалнаө.

А Іван ез җевајт. Сіјө пір вылө локтігөн сөрсыс бос-тіс царіцалыс пөрччөдөм, зарніөн вышывајтөм платтөсө. Сіјө пасталіс сіјөс да царіца пыдді пыріс цар ныв уҗлан-інө. Кујімнан стражаыс сіјөс зев кокніа лөзісны. Іван пыраліс цар ныв дінө, өтчыд сіјө окыштіс да чунгыс зарніа чункыщсө перјіс. А сек коста царевна сылы пле-шас мелөн крест пуктіс.

Петіс Іван царевна спалнаыс, пөрччіс нывбабјө пас-көмсө да јурсісө лөсөдіг моз віжөділіс рөмпөштанө. Азгіс сіјө ас плешкыс мелөн пасјөм крестсө, гөгөрвоіс да чышкіс.

Војнас, кор став гөстјасыс јусісны да унмовсалісны, Іван ставныслы налы плешканыс мелөн крестјас течаліс. Көсјө-нін вөлі водны да азгіс, мыј царлөн аслас плеш-кас крестыс ез-на ло, дај сылы щөщ зев ыжыд крест пасјіс плешас.

Коркө сағміс цар да мөдіс ветлыны узысјас пөвстті, відлавны, коді креста плеша. Өті узыслы чужөмас віжөд-ліс—креста плеша, мөдөс віжөділіс—креста плеша-жө.

— Ак,—шуө,—тајө-тај гусасө да нөшта оз өтнас: сылөн і жортјас шөщ емөс. Сесса цар чукөстіс дворет візыс салдатјасөс да сетіс приказ:

— Став узысјассө відлалөј. Кодлөн плешкас ем мелөн пасјөм крест, ставныслыс јурсө керавны.

Вот пырісны салдатјас гөстјас уғанінө. Кодлыс плешсө оз відлыны, ставыслөн плешаныс мелөн пасјөм крест. І пондісны узіг кестіныс сені-жө јурнысө керавны: міністрјаслыс, генералјаслыс, купечјаслыс, попјаслыс.

Өті салдат віөдліс цар вылө: сылөн плешас мелөн вөлі пасјөма сещөм-жө крест, і сылыс јурсө швічнітіс аслас приказ серті.

Сесса Іван ачыс пуксіс царствуйтны, да пөрысө-немө гозја зев бура овмөдчісны.

Лок цар.

Олісны-вылісны гозја. Најө вөліны зев гөлөс. Налөн чужіс Іван нима пі. Кутісны гозја ас костын төлкујтны, мыј керны выл чужөм кагакөд, кор һаныс аслыныс сојны абу.

Сесса локтіс на ordө кушөмкө страһнік дај шуө:

— Нөкытчө-жө пінытө ен вузалө. Быдмас да царөн лоө. Сөмын та јылыс некодлы ен вісталөј.

Коркө не коркө баба петіс да суседын і ошјысіс страһнік вісталөм јылыс. Тајө кывсіс цар пелөз. Цар төдмаліс, кодлөн сещөм детінкаыс чужөма, сесса локтіс мужік ordө дај шуө:

— Вай-жө вузав пітө.

Ај-мам бостісны дај вузалісны сіјөс. Цар бостіс кагатө, пуктіс сумкаө да шыбытіс сіјөс ваө.

— Вот,—шуө,—теныд і царпу,—сесса ачыс муніс гор-тас.

Кага тыра сумка кывтіс, кывтіс дај мельніча пруд dorө воіс.

Аззіс мельнік кагатө да бостіс аслыс пі вылө. Чела-дыс аслас ез-жө вөв.

Тази быдміс Іван мельнік ордын дасвіт арөз. Вот мельнік ordө өтчыд цар сувтіс. Сылы пөслук детінкаыд зев

сӱлӱм ылас воӱс. думажтӱ-нын вӱлӱ сӱжӱс аслыс сӱлтаас бостны. Сесса мелниклыс ӱ жуалӱ:

— Гӱтырыд абу, а кыс-нӱ тен тажӱ детӱнкаыс?

Мелник царлы вӱсталӱс, мыӱ сӱӱ ӱ сӱӱ: кагаӱс кутӱс ыаыс да пӱ пыддӱ ӱ быдтӱс.

Цар ставсӱ гӱгӱрвоӱс. Сӱжӱ сесса гӱжӱс пӱсмӱ да шуӱ мелниклы:

— Меным колӱ гӱтырлы ыстыны пӱсмӱ. Ыстыв пӱтӱ.

Царлӱн ештӱс пӱсмӱ да сетӱс Иванлы. Иван котӱрӱн мӱдӱдчӱс царӱца ордӱ... Мунӱс, мунӱс, сӱд вӱр шӱрӱ ыла-лӱс да воӱмӱс. Ветлӱдлӱс, ветлӱдлӱс даӱ бӱ жуӱр аӱӱс.

Бӱ жуӱр ылӱ мунӱс да вӱр керка сулалӱ, а сенӱ рӱз-боӱникӱас олӱны. Рӱзбоӱникӱас сӱжӱс вердӱсны, жуӱталӱсны даӱ жуалӱны:

— Кытчӱ-нӱ те, Иван, мунан?

Иван налы вӱсталӱс, мыӱ сӱӱ ӱ сӱӱ, цар сӱжӱс ыстӱс пӱс-мӱӱн царӱца дӱнӱ.

— Ваӱлы-жӱ петкӱдлы пӱсмӱсӱ.

Лыддӱсны царлыс пӱсмӱсӱ, а сетчӱ зев локтор гӱжӱ-ма. Царлӱн гӱжӱма: „мыӱжӱн-пӱ сещӱм зон пӱсмӱ ваӱас, пырыс-пыр-жӱ журсӱ керыштӱжӱ“.

Рӱзбоӱник косавлӱс сӱжӱ пӱсмӱсӱ да гӱжӱс цар нӱмсан мӱд пӱсмӱ: „мыӱжӱн-пӱ воас пӱсмӱ ваӱыс зонмыс, пырыс-пыр-жӱ гӱтралӱ ме ныв ылӱ“.

Сесса бӱр канвертӱ суӱсны да сетӱсны Иванлы.

Мӱдлун асывнас рӱзбоӱникӱас чуӱсалӱсны Иванӱс, зев бура вердӱсны да ӱндӱсны туӱ.

Воӱс сӱжӱ царскӱ двореч дорӱ, а салдатӱас дворечӱ пырны сӱжӱс оз лезны.

Иван сетӱс сӱжӱ пӱсмӱсӱ даӱ шуӱс:

— Сетӱ тажӱс царӱцалы.

Лыддӱс царӱца пӱсмӱсӱ да пырыс-пыр-жӱ шӱктӱс чу-кӱстны Иванӱс. Сесса вӱчӱсны свадьба: гӱтралӱсны Иванӱс цар ныв ылӱ. Коркӱ воӱс цар гортас, скӱрмӱс сӱжӱ, мурт-са царӱцаӱс оз нӱжт.

— Кыӱ-нӱ лытӱн ассым нылӱс та сажӱ сетны? Ме теныд вӱны шӱктӱ, а те сӱжӱс ас ныв ылӱ гӱтралӱмыд.

Вӱчны нӱнӱм, делӱ вӱчӱма. Но цар ассыс думсӱ ез веж. Сӱжӱ пыр-на кӱсӱс кыӱкӱ ӱзведӱтны Иванӱс. Вот сӱжӱ ӱ шуӱ Иванлы:

Естӱнӱ вӱр шӱрын олӱ морт соӱыс багатыр, сы-

лөн тошкас зарні сіјас быдмёны. Ветлы да нещышт ку-
јім зарні сі, вај меным.

Иван мөдөдчис тујө. Муніс, муніс да аҗис мужік стру-
ба кодјө.

— Вістав,—шуө,—бур мортөј, дасөд во струба кодја,
а век-на ваыс абу. Оз-кө ваыс во, цар јурөс керыш-
тас.

— Бөр локтігөн вістала,—шуіс Іван.

Муніс да муніс, лөмпу куст дорө воіс. Лөмпу сы-
лыс і јуалө:

— Вістав, бур мортөј, мыј вөсна ме кок јылын
косма: тус ні җөрің ог аҗывлы?

— Бөр локтігөн-пө вістала,—шуіс Іван лөмпулы.

Муніс, муніс да перевоз дорө воіс, а сені перевоз-
щік пөрыс җадө вужөдчө:

— Вістав, бур мортөј, мыј вөсна ме тані страдајта:
нем чөж лөө перевозщічајтны?

— Бөр локтігөн ставсө вістала,—шуіс Іван перевоз-
щіклы да воҗлаң мөдөдчис.

Сесса воіс медбөрын багатыр керка дінө. Пыріс кер-
каас, а багатырыс абу гортас, сөмын сылөн бабаыс гор-
тас пукалө.

Багатыр гөтырыс сылы і шуө:

— Ок, ок, ок, мыјла нө, зонмө, те локтін? Воас-өд
багатырыд да тенө сојас.

Җетінкаөс і шог бостіс. Сесса багатыр гөтыр і шуө:

— Ен, Іван, шогсы. Ме тенө җеба і став мөгтө тен-
сыд мөгмөда.

Сесса багатыр гөтыр җебіс сіјөс, ас јашщікас томла-
ліс. Коркө гріма-јіркакылө локтіс багатыр. Пыріс керкаө
да шуө:

— Уп! Кыскө роч дук кылө. Кодінө міјанын ем. Вај
ме сіјөс соја.

— Ылі мујасті ветлін-мунін да сөрсид, буракө, роч
дуксө вајін,—шуө сылы гөтырыс.

Сесса багатыр водіс уҗны. Мыјөн унмовсіс, гөтырыс
сылыс тошгыс өті зарні сі нещыштіс. Сіјө чепөсјіс ун-
јывтіыс да мөдіс пінасны.

А бабаыс сылы і шуө:

— Ме зев омөл вөт вөталі. Җерт ун јывті тошкөдыд
нещыштсіс. Вөтаса, бытө мужік струба кодјө, зев жу-

жыда кодјис, а ваыс век вочасѳн космѳ. Ваыс-кѳ оз во, цар сылыс јурсѳ керыштас.

— Тајѳ-ѳд збылтор, а абу вѳт.

— А мыјла-нѳ ескѳ ваыс оз во?

— Струбаас ем лагушка, сјјѳс-кѳ вјас, ваыс пондас воны.

Унмовсѳ багатыр, а бабаыс сылыс мѳдыс тош сѳ нещыштѳс. Бара багатыр садмѳс да мѳдѳс гѳтырыс вылѳ пѳнасны.

А гѳтырыс сылы і шуѳ:

— ѳні ме вѳт вѳталѳ. Естѳнѳ ју дорын лѳмпу быдмѳ і вочасѳн космѳ. Мыј вѳсна сјјѳ космѳ?

— Вуж улас поп амбарыс шырјас овмѳдчѳмаѳс. Најѳс-кѳ вјан, і лѳмпуыс оз мѳд космыны.

Унмовсѳ багатыр, а гѳтырыс сылыс којмѳд тош сѳ нещыштѳс. Бара садмѳс багатыр да мѳдѳс шумѳтны.

А гѳтырыс сылы і шуѳ:

— Ме ѳні вѳтасѳ да бытѳкѳ естѳнѳ ју дорын ѳтѳ дадѳ немсѳ перевозщѳчajtѳ і нем чѳжыс кѳсјѳ берегѳ петны да оз вермы. Мыјла-нѳ оз вермы?

А багатыр сылы і шуѳ:

— Мед мѳд мортлы кодлыкѳ сѳтас руб ѳѳнга да пѳлыссѳ, а сѳсса ачыс берегѳ і чеччыштас. Секѳ сјјѳ і җѳкѳз мынас.

Мѳдлуннас багатыр мунѳс кытчѳкѳ, а багатыр гѳтыр сѳтѳс ѳѳтѳнкалы кујѳм зарнѳ сѳ да ставсѳ сылы вѳсталѳс, мыј сылы вѳлѳ колѳ.

Бѳр локтѳгас сјјѳ воѳс перевоз дѳрѳ. Перевозщѳк бу-рещ вѳлѳ купечѳс вужѳдѳ. ѳѳтѳнка перевозщѳклы і шѳп-нѳтѳс:

— Мѳдар берегас воан, сѳт тајѳ купечыслы руб ѳѳнга да ас кѳсѳд пѳлыстѳ, а ачыд сѳсса ѳдјѳжык пет бе-регѳ, секѳ перевозщѳчajtѳмсыд җѳкѳз мынан.

Перевозщѳк тајѳ і вѳчѳс. Купеч колѳс сы местаѳ пе-ревозщѳчajtны.

Сѳсса мунѳс да лѳмпу куст дѳнѳ воѳс. Лѳмпу сылыс і јуалѳ:

— Тѳдмалѳн-ѳ ен, мыј вѳсна ме косма?

Іван корсѳ лѳмпу куст улыс шыр поз дај вѳѳс шыр-јассѳ. А лѳмпулы і шуѳ:

— ѳні он-нын мѳд космыны, а мѳдан җѳрѳзавны.

Таҕ-жө сiјө мездiс струба кодҕыс мужикöс. Сесга му-
нiс, мунис да öтi керка воiс, а сени старука олö.

— Кытчö те, Иван, ветлiн?

— Менö цар ыстылiс кујiм зарнi журсiла вöрса бага-
тыр ордö.

А старука сылы i шуö:

— Ок, ок, ок, Иван! Царыд-öд тенад жур былö бара
выл пакöст лöсöдö. Сiјö лöсöдчö тенсыд журтö керавны.
Но те ен мaitчы, ме теныд отсала, сы вöсна, мыј те
мездiн менсым вокјасöс. Перевозщикыс мездiн менсым
ыжыд вокöс, струба кодҕыс дадöсö мездiн, менсым iчот
вокöс мездiн.—Сесга старука сылы сетiс чуңкыш.

— Кор пöгiбö воан, суј тајö чуңкыштö шујга нiмтöм
чунад да кор, мыј теныд колö.

Иван прöстiтчiс старукакöд да мöдöдчiс возö.

Коркö сiјö воiс цар ордö. Сетiс сылы кујiм зарнi
журсi. А цар нöшта јонжыка скöрмiс, мыј Иванöс некызи
оз вермы iзведiтны. Пырыс-пыр-жө щöктiс кутны да сы-
лыс журсö керыштны.

Чукöртiс цар ассыс вельможајассö, став слугајассö
виçöдны, кызи кутасны Иванлыс журсö керавны. Иван шуö:

— Сетлöј меным медбöрја кыв шуны.

— Вiстав-нö колöкö,—шуö цар.—Журтö керыштны-öд
вевјалам-на.

Иван кыскiс æпсыс старукалыс сетöм чуңкышсö, су-
јiс шујга нiмтöм чунас дај шуö:

— Черöј, черанöј! Керышт журсö сiјö мортыслыс, кодi
танi мыжаыс. Ме-кö мыжа, менсым керышт, а кодкö-кö
мöд мыжа, сiјö мортсö корс да сылыс журсö керышт.

Друг палач кыiс черыс чеччыштiс да лебовтiс јöз жур
вывтi, кујiмыс кыщовтiс јöз весттi да кыз-тај сапнi-
тiс царлы. Цардiн журыс жож куза гöгылтчiс.

Сесга Иван ачыс пуксiс царö да зев бура кутiс цар-
ствујтны.

Зöлöтiтчыс мужик.

Коркö олiсны-вылiсны цар гозја. Налөн вöли öтi ныв
да пöч, царiцалөн мамыс. Öтчыд öтi мужик думајтiс пöр-
јавны цар семјаöс. Сiјö бостiс сöрсыс сiр тыра тујiс,

кыјѳдіс, кор цар абу гортын, да пыріс цар ордѳ. Царі-
ца сылыс і жуалѳ:

—Мыј теныд колѳ?

—Ме,—шуѳ,—ветла да јѳзѳс зѳлѳтіта. Оз-ѳ ков тенѳ
зѳлѳтітны?

—Зѳлѳтіт,—шуѳ царіца.

Мужікыд дыр думажтны ез понды: мавтіс сірѳн ца-
ріцалыс плешѳ дај шуѳ:

—Вод да кујлы, мед космытѳзыс зѳлѳтаыс оз вушјы.

Сесса пыріс мѳд комнатаѳ, а сені царіцалѳн нылыс
пукалѳ.

—Тенѳ,—шуѳ,—царевна, колѳ оз зѳлѳтітнысѳ?

—Зѳлѳтіт,—шуѳ царевна.

Мужікыд і царевналыс плешѳ мавтіс сірѳн да шѳк-
тіс водны, медым зѳлѳтаыс космытѳзыс оз вушјы. Сес-
са пыріс којмѳд комнатаѳ, а сені пѳрыс пѳч—царіца-
лѳн мамыс кујлѳ.—Тенѳ,—шуѳ,—бабушка, зѳлѳтітны-ѳ
абу?

—Зѳлѳтіт і менѳ,—шуѳ пѳрыс пѳч.

Мавтіс мужік сірѳн царіцалыс мамсѳ да сесса мѳ-
дѳдчіс гортас.

Коркѳ воіс гортас цар, візѳдѳ: став семјаыс сылѳн
кујлѳ волпасын.

—Мыј,—шуѳ,—луншѳра-луна кујланныд?

—Он-ѳмѳј азчы?—шуѳ царіца.—Воліс кушѳмкѳ му-
жік да став семјанымѳс зѳлѳтітіс. Ѳні со кујлам, медым
космытѳзыс војдѳр зѳлѳтаыс ез вушјы.

—Ок, те, јѳј, те, јѳј!.. Кушѳм-нѳ зѳлѳта! Кушѳмкѳ
ылѳдчыс прѳстѳ тіјанѳс сірѳн мавтѳма.

Пыріс нылыс комнатаѳ—і сылѳн став плешыс сірѳн
мавтѳма; пыріс старука комнатаѳ—і сылѳн став плешыс
сірѳн мавтѳма.

—Кѳні,—шуѳ,—сіјѳ пѳрјач мужікыс. Ме пырыс-
пыр-жѳ суѳда сіјѳс да јурсѳ сылыс керышта.

Сѳліс сесса цар медбур вѳв вылас да пондіс вѳтчыны
мужік бѳрса. А мужікыд котѳртіс да котѳртіс, кушѳм-
кѳ старукакѳд паныдасіс.

—Важ,—шуѳ,—бабушка, вежсам мекѳд паскѳмнад.
Бѳрвылын цар вѳтчѳ, суас-кѳ, тенгыд і менгым јур-
керыштас.

Вежеісны најѳ паскѳмјасѳн старукакѳд. Сесса мужік

җебіс старукаџс Һишкџн вевтҗалџмџн, а ачыс пукџс туҗ бокџ да пондџс виҗчысны царџс. Воџс сетчџ цар да јуа-лџ:

— Сещџмтџ, сещџмтџ мужџк татџ ез прџјдџтлы, ба-бушка?

— Җџк џнџ-на прџјдџтџс җџк рџзбој модаа мужџк. Сџмын те сџјџс он суџд. Танџ туҗыс зев уна воҗа.

— А верман те сџјџс суџдны да татчџ вайџдны?—јуа-лџ цар.

— Верма, җерт. Сџмын вай меным ассыд царскџј пас-кџмтџ. Сџҗ-таҗтџ сџјџ менсым оз понды кывзыны.

Цар сетџс мужџклы ассыс паскџмсџ да вџвсџ. Мужџк ез вџв јџј, сџлџс вџв вылџ да гџнџтџс гортас.

Виҗчысџс, виҗчысџс царыд мужџклыс бџр локтџм. А мужџк век оз лок. Пукалџ сџјџ туҗ бокын да аҗҗџ, кыҗџ сы дџнын Һишкыс пондџс вџрџшитчыны. Путкылалџс сџјџ Һиш пластҗассџ, а сенџ кушџмкџ старука ышка-пошка-кылџ:

— Ок, те,—шуџ старука,—ачыд цар, а јона-жџ џ пџр-јассџн. Рџзбојнџк-мужџкыд-џд тајџ џ вџлџ. Сџјџ менам пас-кџмџн тенџ џ пџрҗалџс.

Вџчны Һџнџм. Цар пџрчџс ас вывсыс старукалыс паскџмсџ да пасталџс мужџклыс колџм паскџм. Воџс гор-тас да тащџм паскџмнад џдва џ гортас лезџсны.

Шонді банөј, олөмөј¹⁾

Шонді банөј, олөмөј,
 Том олөмөј, том гажөј!
 Том олөмөј, том гажөј,
 Том пөра кољлалөмөј!
 дасквајт арөз быдмөмөј,
 Кыз ар пөра віччөмөј.
 Јөктіг тырјі тувччөмөј,
 Тувччиг тырјі јөктөмөј.
 Векні борті ветлөмөј,
 Паскыд борјын гажјөмөј.
 даг лөсасті ветлөмөј
 да лампа туј талалөмөј.
 Кыз віт арөзыс воі
 да ас олөм былө петі,
 думајті, мыј овмөдча,
 да олөм надеја абу.
 Ыжыд семјаө вөјі,
 Керка челаөһ тырі,
 Вочінаыс төлк абу,
 да вөрын удача абу.
 Батлыс леч туј вузали
 да сортовкаө меdасі,
 дасыс Кардорөз кывтли
 да Јаруславө мөдөдчі,
 Јаруславсыс бөр локті
 да Богословө меdасі.
 Богословыс-кө ылын,

Јаруславыс ылынжык;
 Јаруславас-кө сөкыд,
 Богословас сөкыджык.
 Уна вожа туј мунө.
 Сөмын мунан туј абу,
 Гортыс мунан туј абу,
 Гортын олан туј абу.
 Шонді банөј, олөмөј,
 да став олөмөј былөмөј!
 Валјыс валјө ветлөмөј
 да прілукин бергалөмөј.
 Небесаө соd абу,
 Муө пырны роғ абу.
 Ваө пыран—бес кутас,
 Пуө кајан—жагөдча
 да сіјөн кокнідыс оз ло.
 Шонді банөј, олөмөј,
 Том олөмөј, том гажөј,
 Том олөмөј, том гажөј,
 Том пөра кољлалөмөј,
 дасквајт арөз быдмөмөј,
 Јөктіг тырјі тувччөмөј,
 Тувччиг тырјі јөктөмөј.
 Кытчө сіјө кољөма,
 Кољөма і бырөма,
 Со верст сајсан косөма,
 Море сајө мунөма.

¹⁾ „Шонді банөј“—јөз костын ветлө уна вариантөн. Чукөртөма да гіжөма дасквајт кымын вариант.

* * *

Шонди банөј, олөмөј,
 Том олөмөј, том кадөј!
 Том олөмөј, том кадөј,
 Ныв пөра коллалөмөј.
 дасквајт арөз быдмөмөј.
 Кыз ар пөра виччөмөј.
 Јөктіг тырјі тувччөмөј,
 Тувччиг тырјі јөктөмөј.
 Кытчө бара колөма?
 Кытчө сіјө бырөма?
 Вічко чојө колөма.
 Мыјла сетчө колөма?
 Жужыд-пө-өд і чојыс,
 Сетчө сіјө колөма.
 Јешщө кытчө колөма?
 Згөвөр ајка звоз помө,
 Мужік чорыд грөз улө.

Кытчө сетчө колөма?
 Броткыс еңка зүд улө,
 Ајанывјас сін улө,
 Ајанывјас сін улө,
 да моңјас лечыд кыв улө.
 Јешщө кытчө колөма?
 Інпөв жожө, пос улө,
 Пача-карта туј костө.
 Колөма і бырөма.
 Шонди банөј, олөмөј,
 Став олөмөј-вылөмөј.
 Том олөмөј, ныв гажөј,
 Том гажөн гажјалөмөј,
 дасквајт арөз быдмөмөј,
 Кыз арөс виччыгөмөј,
 Комын арөј—шөр немөј,
 Квајтымынөј—нем помөј.

* * *

Шонди банөј, олөмөј,
 Том олөмөј, том гажөј,
 Том пөра коллалөмөј.
 Кытчө сіјө колөма?
 Абу-кө і вөвлөма?
 Јі моз сіјө сылөма,
 Ва моз-пө візувтөма,
 Чаг моз-пө кылалөма.
 Кытчө сіјөс ласөма?
 Лыа бөјас ласөма,

Сетчө насыпајтөма.
 Њөтчид азывтөм вылө,
 Њөтчид перјывтөм вылө,
 Њөтчид сурлытөм вылө.
 Шонди банөј, олөмөј,
 Том олөмөј, том гажөј.
 Јөктіг тырја тувччөмөј,
 Тувччиг тырја јөктөмөј.
 Кытчө бара колөма?
 Колөма і бырөма.

Коңөрөј дај Ваңкаөј.

Коңөрөј дај Ваңкаөј,
 Кытчө-жө те мөдөдчін?
 Кытчө-жө те мөдөдчін?

Куз тујпомсө жеңјөдны,
 Паскыд тујсө векнөдны,
 Тыртөм нопсө кокнөдны,
 Килчө содјас лыддыны,

Ӗз керкаыс наӗ соӗны,
 Шудӗс корсны-туӗавны.
 Ӗзлыс олӗм аӗзывны.
 Конӗрӗӗ даӗ Ванкаӗ,
 Кытӗ-жӗ те мӗдӗдӗчӗн,
 Кодлы колӗн овмӗстӗ,
 Ассыд керка-картатӗ,
 Скӗттӗ, кумтӗ, жытӗктӗ?

— Вӗж керкаӗӗ кӗссӗма,
 Вылыс — вывлӗӗ вожа-на.
 Менам скӗтӗӗ — шыр да
 каӗ —
 Ставыс шыглы кулӗсны;
 Став олӗмӗс-вылӗмӗс
 Кыскала ноп пыдӗсын.

Чожмӗр нылӗӗ, Чабанӗӗ.

Чожмӗр нылӗӗ, Чабанӗӗ,
 Мун-жӗ, мун ваӗ те ме сӗӗ!
 — Ме те сӗӗ ог мун, ог
 мун —
 Ӗка тенад сӗнмыд тамыш!
 — Пу туганӗ ӗргӗм вӗсна
 Менам сӗнмӗӗ лоӗ тамыш.
 — Чожмӗр нылӗӗ, Чабанӗӗ,
 Мун-жӗ, мун ваӗ те ме сӗӗ!
 — Ме те сӗӗ ог мун, ог
 мун —

Ӗка тенад гӗрбыд ыжыд!
 — Мышкӗ менам гӗрбӗӗ
 туӗс
 Сӗкыд нопӗас кыскалӗмла.
 — Чожмӗр нылӗӗ, Чабанӗӗ,
 Мун-жӗ, мун ваӗ те ме сӗӗ!
 — Ме те сӗӗ ог мун, ог
 мун —
 Ӗка тенад кокыд чукла!
 — Куӗ туӗпомсӗ жеӗдӗдӗ-
 гӗн
 Лоӗ менам кокӗӗ чукла.

Воӗ море дорсаӗ кымӗр кыпӗдӗ.

Воӗ море дорсаӗ
 Кымӗр кыпӗдӗ.
 Вӗлӗмкӗ, абу кымӗр,
 А пӗрыс куш лебӗ.
 Пӗрыс куш лебӗ,
 Том пӗцаӗс ордӗдӗ.
 — Кушӗӗ-пӗ, кушӗӗ,
 Мыӗ кывлӗн, аӗзылӗн?
 — Ме кывлӗ, аӗзылӗ —
 Чӗстом полӗын
 Кулӗм морт куӗлӗ.
 А сетӗ, сы дӗнӗ,
 Куӗӗм чӗкыш воӗвлӗ.
 Ӗтӗ чӗкышыс —

Мамыс-кӗ бӗрдӗ:
 Тувсов полоӗ моз
 Сӗнваыс вӗзувтӗ;
 Мӗд-кӗ чӗкышыс —
 Чӗӗ сылӗн бӗрдӗ:
 Коска ӗуыв моз
 Сӗнваыс вӗзувтӗ;
 Коӗмӗд чӗкышыс —
 Гӗтырыс бӗрдӗ:
 Сылӗн сӗнваыс
 Асӗа лысва моз усӗ.
 Шондӗыс петас,
 Лысваыс космас, —
 Ӗчмоӗыс сылӗн
 Мӗд сӗӗ мунас.

Гöтырöј менö оз лубит.

Аттö dивö, аттö dивö,
Збылыс кушöмi ме мiча!
Мыјла гöтырöј оз лубит?
Крöват вывсан менö јöткiс,
Тыöј-мускöј менам вöрзiс;
Öзöс сажö менö вöтлiс.
Базар вылас-кö ме лечча,
Роч зеркалöсö-кö бöрја,
да веж кудрi вылö вiзöд-
ла.
Роч сынансö-кö ме нöба,
Кудрi чiткырсö сынышта.
Аттö dивö, аттö dивö,
Збылыс кушöмi ме мiча!
Мыјла гöтырöј оз лубит?
Базар вылö вылыс лечча,
Лечыд шырансö-кö нöба,
Јурсi подјöз кудрi шыра.
Кодлы тајö веж кудрiыс?
Кодлы тајö менам мiчыс?
Гöтырöј менö оз лубит.
Ва дорас-кö ме леччi

да Ежва вiзулас шыбытчi,
Вiзув кывтыдыс мöдöдчi.
Кöмтöм нывјас пöжјасöны:
Кујимнаныс-öд зев мiча;
Öтi став пiгыс мед мiча,
Алöј вiра банзiб јыла,
Сетöр туг код мiча сiнма;
Пышјан гласöн, алöј гласöн
Сiјö гажтöма зев сылö,
Тајö-öмöј мiча аныс—
Менам гöтыр, менам iч-
мон?
Тајö аныскöд-öд коркö
Паперт codјöд ме калывлi,
Вiчко крестсö окавлывлi.
Iчмонлөн сек сöлöм вöр-
зiс,
Сöз сiнваөн сiјö бöрдзiс:
— Прöстiт- прöстiт, муса
мортöј,
Јöз слава вöсна-öд менам
Торксылiс нывбаба вежöр.

Ылын-ылын, ва сажын.

Ылын-ылын, ва сажын
Выл Слöбöда тыдалö,
Выл Слöбöдаас-кö сен
Гажа горница выјм;
Гажа горницаас сен
Том дöва-пö дöвујтö.
Сiјö том дöваыслөн
Том да мiча ныв быдмö.
Том нылыслөн, мiчанывлөн
Чужöм вылас алöј вiр.
Сещöм-öд сiјö мiча:
Вемöс аззывны он куж,

Вöтөн вöтавны он куж.
Веж луг вылас петас, да
Став туруныс копрасö,
Жужыд јаг вылас каяс, да
Став вöр пуыс нукласö,
Нукласö да копрасö.
Мiча нылыс, дöва нылыс
Бöрдö дај шогалö:
Вöр пујас кыз нукласöны
Нывлы вес слава локтö.
Лоö лок слава понда
дöвеч сажö мунны.
Мед кöт ескö дöвеч сажö,

Пöрыс сажö мунны.
 — Старікөј-пö, старікөј,
 Вај текöд кајлам кумад.
 Нажö-тај і кајісны.
 Ічмон посвозас коліс:
 Җөрјалис да Җөрјалис—
 Нөкыс нінөм ез аззы.
 Кілчö вылас-кө петіс.
 Җөрјалис да Җөрјалис—
 Нөкыс нінөм ез аззы.
 Керка гөгөр гөгөртіс—
 Важ другыс воча сурі.
 Бөрдісны да бөрдісны—
 Җон чышжан көтөдісны,
 Öтар-мөдар мунісны.
 Ічмон кутіс бөр пырны,
 Öшін дорас візөдліс—
 Старікыс сен пішчалөн
 Кос выјөныс сүјсөма.
 Ічмон керкаас пыріс,

да старіклөн лөсөдөма
 Квајт вожа пома ку плет.
 Непөштö-пö квајт вожа—
 Öкмыс вожа пома плет.
 Непөштö öкмыс вожа—
 даскык вожа молла плет.
 Квајт вожа плетсө бостіс,
 Кучкаліс да кучкаліс,
 Алөј вірыс ісковтіс,
 Пеллом выјөзыс леччіс.
 Öкмыс вожа плет бостіс,
 Кучкаліс да кучкаліс,
 Алөј вірыс візүвтіс,
 Кос выјөзыс ісковтіс.
 даскык вожа плет бостіс,
 Кучкаліс да кучкаліс,
 Алөј вірыс сек леччіс,
 Кокчун выјөз ісковтіс.
 Том ічмоныс келдөдіс,
 Көкакан кодөз коліс.

Міча нылөс пөлөнитөны¹⁾).

Пызан дорын міча ныв сулалө;
 Лабіч гөгөр сөд тотара сулалө;
 Көзас улын Гурілуک ²⁾ пукалө;
 Ыргөн сурөн, ыргөн сурөн струбітөны;
 Міча нылөс пөлөнитөны,
 Јөз муö-ваö нуөдөны-бостөны.
 Міча нылыс-кө бөрдө, сінваөн мыссө,
 Візөдлас-кө—батыс локтө.
 — Батө-пө, батө; вешты-жө, вешты!
 — Нылөј-пө, нылөј, мыјөн-нө вешта?
 — Батөј-пө, батөј, дас додда віңнад!
 — Нылөј-пө, нылөј, сы дон он сулав.

1) Тајö — свадебнөј, хороводнөј сыланкы. Сыланкылас нылөс ас вöла выв-
 тмыс верөссајө сетөмсö народнөј эпос сравнівајтö татарскöј нашествіјекөд.

2) Гурілук—гөгөрвотөм кыв, öнїа кадö сылөн вежөртасыс вошөма.

Пызан дорын міча ныв сулалö;
Лабіч гөгөр сөд тотара бергалö;
Кöщас улын Гурілук сулалö...

Міча нылöс пöлөнїтöны...

- Мамö-пö, матушка, вешты-жö, вешты!
- Нылöј-пö, нылöј, мыјөн-нö вешта?
- Мамö-пö, матушка, медбур сборникнад!
- Нылöј-пö, нылöј, сы дон он сулав!

Пызан дорын міча ныв сулалö;
Лабіч гөгөр сөд тотара пукалö...

Міча нылöс пöлөнїтöны.

- Вокöј-пö, вокöј, вешты-жö, вешты!
- Чојöј-пö, чојöј мыјөн-нö вешта?
- Вокöј-пö, вокöј, воронöј вöвнад;
- Чојöј-пö, чојöј, сы дон он сулав!

Пызан дорын міча ныв сулалö;
Лабіч гөгөр сөд тотара пукалö...

Міча нылöс пöлөнїтöны...

- Чојöј-пö, чојöј, вешты-жö, вешты!
- Конöрöј чојöј, мыјөн-нö вешта?
- Чојöј-пö, чојанöј, выль сарапаннад!
- Чојöј-пö, чојöј, сы дон он сулав!

Пызан дорын міча ныв сулалö;
Лабіч гөгөр сөд тотара пукалö...

Міча нылöс пöлөнїтöны...

- Моңöј-пö, моңöј, те кöт-нїн вешты!
- Уткаöј, ајаныв, мыјөн ме вешта?
- Моңöј-пö, моңöј, мелі кывнад кöт!
- Нылöј-пö, уткаöј, ме-öд і ог лыст!

Пызан дорын міча ныв сулалö;
Лабіч гөгөр сөд тотара пукалö...

Кöщас улын Гурілук сулалö;

Міча нылöс пöлөнїтöны;

Јöз муö-ваö нуöдöны-бостöны;

Міча нылыс бöрдö да сїнваöн мыссö;

Вїçöдлас-кö—сылөн другыс локтö.

- другöј-пö, другöј, вешты-жö, вешты!
- Нылöј-пö, нылöј, мыјөн-нö вешта?
- другöј-пö, другöј, да езыс чуңкышнад!
- Нылöј-пö, мусаöј, сы дон он сулав.

Ок те, војөј, арса војөј.

Ок те, војөј, арса војөј,
Арса војөј, сөд војөј!
Пукалі да пукалі,
Віччысі да віччысі,—
Менам мілөјөј ез во.
Сорјө каја жагөдча,
Бад лечча шыбытча.
Аслам керкаыс петі,
Ассым мілөјөс аҗаі:
Вескыд кіас гөрд чышјан,
Шујга кіас віж кепыс,
Җертук вылас гөрд кушак.

Сулав, сулав, молодеч,
Текөд кыв-мөд ем менам,
Етіјө васө вужөд!
дорөсас пыжыс абу,
Пыжсө најө корсісны,
Шөрас-кө і пуксісны,
Вескыд кінас сыныштис;
Шујга кінас макнітис;
Візув ју вомөн вужіс;
Пыжсө дорөсас коліс;
Прөшщаж, прөшщаж, **моло-**
деч,
Җекоҗ аҗыстөм вилө.

Өлөксандра Павловна.

—Өлөксандра Павловна,
Батыд сур пуөма,
Гөстітны корөма.
Волан, алі он волы?
Ештан, алі он ешты?
—Ог волы, ог ешты;
Кокулөј постөм,
Јурвылөј вевттөм;
Арса војыс зев пемыд,
Арса лысва зев көҗыд.
—Өлөксандра Павловна,
Вокыд сур пуөма,
Гөстітны корөма.
Волан, алі он волы?
Ештан, алі он ешты?

—Ог волы, ог ешты;
Кокулөј постөм,
Јурвылөј вевттөм;
Арса војыс зев пемыд,
Арса лысва зев көҗыд¹⁾.
—Өлөксандра Павловна,
другыд сур пуөма,
Гөстітны корөма.
Волан, алі он волы?
Ештан, алі он ешты?
—Ој, вола, вола, вола!
Ој, ешта, ешта, ешта!
Кокулөј поска!
Јурвылөј вевта!
Арса вој абу пемыд;
Арса лысваыс шоныд!

1) Таҗі сүлөдөны мамы, чојјаслы, вежаңлы, вежаілы, і пыр куплетыс та ногөн-жө повтор'ајтчө.

Казан-гөра.

Жежыд југөј, ми́ча нылөј,
Мы́ла-но́ те лөгаси́н?
Али́ мо́дос луби́тан?
Казан-гө́ра вылас-кө
Мекө́д ветлам гулајтны.
Казан-гө́ра вылассо—
Быдсөн жежыд сакар јур.
Гырыг шорјас візувтöны—
Быдсөн сени́ гөрд вiна;
Посни́ шорјас візувтöны—
Быдсөн сени́ сөз вiна.
Ва дорас-кө віқө́длан—
Быдсөн шөлкөвө́ј турун.
Поле вылас-кө муна́н—
Быдсөн сени́ дона́ из.
Сыркјалө́мөн нылыс сек
Бөрдә́с, пондiс шуавны:
—Зонмө́ј, зонмө́ј, молоде-
чө́ј,
Мы́ла менө́ јөјтө́длан?
Ме Казан-гө́ра вылас
Ачым сени́ чужі-быдми́.

Абу сени́ сакар јурјас—
Ставыс ви́ом салдат јур.
Гырыг шорјас візувтöны—
Ставыс ви́ом салдат вір.
Посни́ шорјас візувтöны—
Ставыс салдатскө́ј сiнва.
Казан јувыв до́рөсас
Абу шөлкөвө́ј турун,—
А быдсөн салдатскө́ј
јурсi!

Чiстом поле вылас сен
Абу ө́тi дона́ из,
А быдсөн салдатскө́ј јурлы.
даскык мачтао́н,
даскык парусо́н
Карабјас локтöны.
Карабјас вылас
Ви́ом морт шојјас.
Сени́ щөщ менам
Муса дру́гөј кујлө.
Сетчө-кө-ө́д ме муна,
Сiн выјө́з тупкысас
Бөрдө́мысла да шогысла.

Ме-кө петі гулајтны.

Ме-кө петі гулајтны,
Ми́ча нылөс азы́ли—
О́шиң дорас пукало́
да ми́ча кудельсө́ печкө́.
Ме думајті́ гө́трасны.
Батө́ ескө́ гө́тралө́,
Мамө́ оз мун корасны—
Менө́ салдатө́ віқө́.
Батө́ шуө́: „Оз бостны́“
Мамө́ шуө́: „Бостасны́“.
Сере́говас-кө́ муни́

да при́ом вылас ме пы́ри.
Зев-тај уна́ јөзыс сен!
О́тарас-кө́ віқө́длі—
Ме ко́д золаыс абу;
Мө́дарас-кө́ віқө́длі—
Ме ко́д омө́лыс абу.
Ме думајті́ оз бостны́,
Кватiтчи́ да бостiсны.
При́ом вивсыс-кө́ петі́,
Кабак ту́јлаң вескө́дчи́;
Полшто́пка вiна́ јуи́;
Пара вө́всө́ до́ддәли́,

Јемдін ыблаң вескөдчи;
Войпуканінө пырі;
Жаж дорыс гудөк бості.
Гудөксө-кө паскөді,

да сывнысө-кө горөді:
—Ој, нывјас, нывјас,
нывјас,
Муна-кө, гажтөм лөб.

Рыт пукалім, пукалім.

Рыт пукалім, пукалім
Поштөвөј домас.
Гөһітім да термасім
Серегов пріјом вылас,
Вот і Серегов гөра;
доџдыс чеччім, разөдчім
Роч кабакјасас.
Быдсөн сені гөрд пызан—
Скатертјас гөрд дорөса,
Бостім мі по-өтіку
Курыд віна полуштоп.
Кістыштім да жуыштім,
Гажыс шөгсө бөрыңтім,
Мыччім мерка-стопкаөн

Лудежнөјјаслы.
Лудежнөјјаслөн сінныс
Колмісны, гудыртчісны,
Мі думажтім гажјавны
Лудежнөјјас сінсајын:
Роч нывјаскөд, аңјаскөд
Ворсыштны да сылыштны
Сөмын рекрут сөлөмтө
Ез кыпөд віна гажыд,
Ез кыскы-тај ывлаө
Роч акаң-нывјас дінө.
Шонді банөј, олөмөј,
Том олөмөј, том гажөј
Кытчө бара нуөны?
Чөрт кі вылас нуөны.

Менсым шөгөс он-на төд.

(Важ рекрутскөј ыланкыв).

Менсым шөгөс он-на төд,
Мамөј, да, матушкаөј,
Тенсыд быдтастө, пігө,
Салдатө-өд бостісны
да јурсө брітісны
Рестантлыс моз.
доџдавлы-жө, доџдавлы
мен,
Батушка-корміљечөј,
Кыкнан воронөј вөвтө;
доџдавлы-жө, доџдавлы
Кыкнан зөлөтөј доџтө;

доџдавлы-жө мен кујім
көлөкөлчикөн
Вјатскөј дона мегыртө;
Ступеңавлы-жө менцөвөј
седелкатө.
Вөлөст гөгөр гөгөргам,
Төдса сіктјас кышовтам
да медбөрјаыс
дона рөд-вужкөд,
Быдман јортјаскөд
Ветла прөшщажтчыны,
Ветла прөшщажтчыны,
Чужан местакөд,

Став ас вөр-вакөд.
Ен жалит, батушка-корми-
лечөй,

Сетлы-жө, сетлы
Өти лун кешлө
дона вөвјастө да сјјөс-
заводтө.

Он-өд јөзлы сет,
А ас пыдлы сетан.

Ог-өд ме мун ворсны-
балујтны,
Ассым јөј песны, јурөс
пыркөдны;
Ог-өд мун кокні нажетка
вылө:

Нуоны-тај, ыстөны
Чорыд грөз улө—
Салдатскөј служба вылө.

Kodi мен меджал...

Kodi мен меджал,
Kodi медлюбө,
Муис-тај сјјө
Зев ылө-ылө;
Нуис-тај сјјө
Ассыс ласкөвөј кывсө.
Колис мен сјјө
Выл, езыс чуңкыш.
Лунын ме сјјөс
Вөзчунын новла,
Војын ме сјјөс
Јурулө пукта.
Сөд војын садма—

Oj, бөрдә, бөрдә.
Асја-кө чечча—
Гинва-бан мысса.
Вөли-өд менам
Кык пукөвөј пөдушка,—
Ставыс-тај сјјө
Гинваөн көтасөма.
Вөли-өд менам
Соболіннөј өддалө—
да ез-тај-нө сјјө
Менсым морөсөс шонты
Ез-тај-нө сјјө
Нежнөј јәјөс нежит.

Мен езыс чуңкыш оз ков.

Мен езыс чуңкыш оз ков,
Колө аслам лубөөј.
Кыс-пө бара лубөыс,
Весіг чуңкышыс абу.
Кыс-пө бара чуңкышыс,
Весіг чышјаныс абу.
Кыс-пө бара чышјаныс,
Весіг керкаыс абу.

Керка дорас мөдөдчү,
да керкасө ме азгі.
Керкаас-кө ме пырі,—
Сені өті морт абу.
Жаж дорас-кө візөдлі—
Зарніа чуңкыш азгі,
Вескыд вөзчунам сујі
да базар вылас мөдөдчү
Базар вылас-кө воі, да

Тысечаыс вузалі;
Ыргөн керка карōді, да
Бекар-лōшка нōбалі,
Гојан-јуан лōсōді, да
Менам лубōōј ез во.
Віччысі да віччысі,

Ваō леччі шыбытчі,
Кіōн, кокōн вартыштчі,
Мōдар берегас воі, да
Міча сadjō вескалі;
Ассым лубōōс азчі,
да ськōд гортō мōдōдчі.

Јōктōм, јōктōм. јōктōмōј...

Јōктōм, јōктōм, јōктōмōј,
da

Палата да горніча,
Пызан вылас самōвар, дај
Самōвар дінас сакар.
Пызан дорас міча зон.
Міча зонмыс мігајтчō, дај
Вескыд кінас макајтчō.
Ме і сетыс бōр петі,
Сесса гортō мōдōдчі.
ōшің дорас тарквартіс—
Сōлōм менам бергōдчіс.
Ме сетчō і бōр пырі.
ōтар бокас візōдлі—
Віна стопка сулалō.
Шкап помас клуч ōшалō,
da

Сіјōс-кō ме бергōді—
Сені-ōд чункыш кујлō,
Он тōд тōлыс-ō шонді,
Он тōд езыс-ō зарні.
Вескыд возчунам сујі,
да базарас-кō ме леччі,
Тысечаыс вузалі.
Аслым бōр жынсō бості—
Гојан-јуан нōбалі;
Менам мусукōј ез во.
Мусукōс муні корсны—

Шылды-валды шавкјалі.
Садті-кō ме мōдōдчі—
Лежнōг пōвстō вескалі.
Веж луг вылас-кō леччі,
да кывтыдланō візōдлі—
Менам мусаōј абу.
Катыдланыс візōдлі—
Менам донаōј локтō.
Нож сертукыс вылысас,
Бобрік шапкаыс јурас,
Вытажнōј сапōг кокас.
Ва дорас-кō.мі леччим,
дај пыжыс вадорас абу.
Увлаң-вывлаң ветлōдлім—
Пыжыс дорōссыс сурі.
Нырас-бōжас мі пуксім,
да мōдар дорас вескōдчим.
—Ој, нылōј, да, ныланōј,
дона, муса ныланōј!
Ңе-жō тазі азчысны,
Ңік медбōрја лунјасас!
Менō-ōд гōтралōны дај
Оз тенō лезны вайны.
Прōшщай-жō сесса, прō-
шщай,
Зарні ныланōј, прōшщай,
Ңеког азчыстōм вылō,
Ңеког горніттōм вылō.

Ныв-кӧ петіс гулајтны.

Ныв-кӧ петіс гулајтны да
Воронӧј тројка вӧлӧн.
Воронӧј тројка вӧлӧн да
Увдорыс-пӧ зарня;
Кепысас езыс деңга.
—Катушӧј-пӧ, Катушӧј,
Мыј-жӧ-пӧ те гулајтан?

Нылыс-пӧ-ӧд і шуӧ:
—Мыј-жӧ мен не гулајтны:
Верӧссајӧ сетӧны
Лок, мустӧм купеч сажӧ.
Kodі-жӧ-пӧ мен колӧ,
Cіјӧ менӧ-ӧд оз вај;
Kodі-жӧ-пӧ мен оз ков,
Cіјӧ-ӧд менӧ вајӧ.

Ме кыі да ме печкі...

Ме кыі да ме печкі
Тыӧдӧм шабді кудел,—
Jeжыдӧс да вӧснӧдӧс.
Ме батұшкалы нуі;
Мен батұшка бурсііс
Манастырӧ леччыны.
Манастырӧ ог леччы—
Верӧссајӧ ме пета.
—Нылӧ, корас нӧмалӧ—
Мӧскуаыс двораңін;
Ас олӧмнас ошјысӧ—
Кујім со душ крестанін.
Пукалі ме думајті:
„Ме сы сажӧ і ог мун“.
—Нылӧ, корас нӧмалӧ—

Пітірыс-пӧ мешщанін:
Ас овмӧснас ошјысӧ—
Со ветымын караба.
Пукалі да думајті:
„Ме сы сажӧ і ог мун“.
—Нылӧ, корас нӧмалӧ—
Трактірыс мужік петӧ;
Ас олӧмнас ошјысӧ:
Ӧті скрипка да гудӧк,
Кожмӧдыс балалајка.
Пукалі да думајті:
„Ме сы сажӧ і муна;
Лун кӧт вој гудӧкасам.
Сыкӧд шыг кӧт пӧт лоа,
Век-жӧ ӧтсор јӧз лоам—
Лубӧ мужіка-баба.“

Мӧскуаын ныв нӧмалӧ.

Мӧскуаын ныв нӧмалӧ,
Аннушкаӧн шуӧны.
дасквајт арӧсӧз воіс,
Гуланка вылӧ петіс.
Мам-бат карӧ мунісны, да

Гӧстітны другсӧ коріс,
Щај-сакарӧн јукталіс,
Пренік-кампетӧн вердіс,
другсӧ салдатӧ ыстіс;
Мам-батыс дінӧ муніс.
—Матушкаӧј, матушкаӧј,

другыс паныдөн петіс—
Лѳз муңдырыс вылысас,
Сѳд картузыс бок вылас,
Табак калланыс вомас.
Сіјѳ нылѳс рад пырыс
Кос шѳрѳдыс кватітіс,
Комлатаас пыртѳдіс,
Чорыда і окаліс.

Алөј чветјас гылалöны;
Час-жö ветла öктыны,
Ог-ö мусукöс аззыв.
Муніс, мусуксö аззіс,
Матын сіјö вöлöма.
—Ок, мусукöј, мусукöј,
Важөн тенö ег аззыв!
Шоча-тај зев воывлан!
Војшөр бöрын первој часын
Гулуön мöд воывны.
Војшөр бöрын первој
часын
Локтіс мусук гулуön.
—Ој, нылöј, нылöј, нылöј,
Жежыд кілчöтö восты!

Jeжыд кілчөсө вогтіс,
da
Щај-сакарөн јукталіс,
Штол вінаөн гажмөдіс,
Волпас вылас водтөдіс;
Волпас вылас водтөдіс, da
Кујім кујімыс окаліс,
дај ачыс шогө воіс:
—Ок, мусукөј, мусукөј,
Регыд јансавны лоо—
Мөд сажө-өд сетөны,
Ковтөм морткөд вөјпөны.
Матушкаөј-кө кывлас,
Самосудөн судитас, da
Менө батлы нөйтөдас.

Котöртi да котöртi,
 Iчöтiк керка воiс;
 Голöдчi да голöдчi,
 Менам мусукöй востiс.
 Сылi гөгöрым кутiс,
 Окалiс да окалiс!
 Менö мамöй i азiс,

Менö і відны пондіс,
 Менö ужыннас ез верд,
 да муртса гортыс ез вöтлы.
 Быд лок кывнас піңаліс,
 Менö відіс, кучкаліс,
 Стрöжітіс да грöжітіс:
 —Возö гортыс петан он?

да воҗо таҗ пондан он?
—Ој пета, пета, пета,
Ој понда, понда, понда!
Отчыд-өд петан кадыс,
Мамлөн кучкөм-вачкөмыс

Җекут лысөмыд оз чег;
Мамлөн пиңыд-вiдчөмыд
Јөз слава вылө оз лез.
Мыјтта колө гулајта;
Мыјтта колө гажөдча.

Менам мусукөј муніс.

Менам мусукөј муніс,
Муніс зев ылө, ылө.
Ме сіјөс муна корсны.
Арса посні зер зерө;
Арса лысваыс көзыд.
Пөлајасөс шымырті,
Кізјасөс-кө кізали;
Җекушөм керка оз лок, да
Җола керкаыс воіс.
Кілчө вылас-кө кајі,
Оҗөсас гил-гол кері.
Керкаыс-кө зон петіс:
—Кушөм војса гөст локтө?
—Ој, зонмөј, міча зонмөј,
Восты кілчө ігантө!
Кіөј-кокөј-өд кынміс;
Лымјөн колө зыравны,
Ас јурсіөн косөдны!
Керка пышкас пыртөдіс,
Воҗ пелөсас пуксөдіс,
Щај-сакарөн јукталіс,
Ас крөватас водтөдіс,
Нылөс секі шог бостіс;
Кілчө вылас бөр петіс.
Отарас-кө вiҗөдліс—

Göd-пемыд вөр тыдалө;
Möдарас-кө вiҗөдліс—
Чістөј поле тыдалө;
Kojmөдлаө вiҗөдліс, да
Поштөвөј туј тыдалө.
Поштөвөј тујті мөдіс,
Пітір кар дорө воіс.
Купеч керкаө пыріс—
Купеч піыс крөватас
Ыргөн бөра сапөга,
Чөртова кожа гача,
Улас-вольпас пукөвөј,
Пызаныс-кө лакөвөј,
Прөстөј улөс, лөз улөс,
Гөрд улөс да вiҗ улөс.
Купеч піыс-кө корө;
Җымөн-вiчөн ыждөдлө,
Пір-свадбаөн ыштөдлө,
Озырлуннас ошјысө.
—Ог мун, ог мун те сајө—
Менам аслам мiлөј ем.
Med те озыр, бур жөнік,
Менам мiлөј мічажык,
Те дорыс-өд мусажык.
Быд ныв dиныс јансөда, да
Море із улыс корга.

Менам садјын, менам садјын.

Менам садјын, менам
садјын
Кык гулу гулајтөны.

Өті гулуысәлөн-кө
Јурыс зарһiалөма.
А мөд гулу пөлыслыс

Јурсө зарһиалһоны;
Уна шөвкөн, уна шөвкөн
Гартлһоны-көртавлһоны;
Алөј лантаһон, гөрд лантаһон
Јурвывсө көртавлһоны.
Уна јөзјас, уна јөзјас
Сетчө чукөртчөмаһс-
Фивујтчөны-шензһоны
Менам миҗа ныв ылө.

Тажө нывсө, миҗа нывсө
Өд кысаһ кыаһ
Морөс дһнын шонтывлі,
Унаыс окавлывлі.
Ставыс-пө-тај вес воші,
Ставыс пуг-паг жугали:
Менгым нылөс мөд сајө
Верөссајө сетһоны да
Ныв вөла мырдалһоны.

Ныв капуста весалө.

Град јөрын, завор сајын
Ныв капуста весалө;
Капустасыс-пө сылһон
Зев жежыд, гырыс мача.
Зон завор дһнас воіс.
—Бог помеч, миҗа нылөј,
Капустатө весавны.
Капустасө оз доһјав,
Миҗа нывсө окалө;
Капустасө көт оз һөб,
Миҗа нывсө лубитө.
дһнас нылөс сувтөдіс,
Вескыд кидыс кутіс,
Морөс бердас топөдліс,
Сөлөмшөрөһ-тај шуіс.
—Миҗа нылөј, муса нылөј,
Збыл-ө менө лубитан?
—Ме-кө тенө ог лубит,
Ме те бөрсә ег вөтлыс.

Асылын паскыд кыа,
Ывлаын ыжыд југыд.
Ме дһныс-кө термасан
Аслад дөва ныв дһнад,
Ме дорыс-кө мусажык,
Ог кут мунны сы дһнө!
Абу унжык ме дорыс
Сылһон бурлун, миҗлуныс.
Алі сјөһн-һө буржык,
Матынжык мыј керкаыс?
Алі сјөһн меліжык—
Унжыкыс гөститөдө,
Ыжыджыка коһналө,
Чөскыджыка окалө?
Ок, зонмө-пө, зонманөј,
Пустөј мелілун ылө
Кокһида зев пөрјассан;
Ассыд шудтө-чассөтө
Капуста јөрө коһан.

Гөрд чветјас-пө усөһны.

Гөрд чветјас-пө усөһны,
Һекодлы-өд өктыны.
Меным колө ветлыны,
Веж луг ылас леччывыны,

Гөрд чветјассө өктыны,
Өтө садјыс милөјөс
Корслыны, аһөдлыны,
Рытјысны чукөстлыны.
Көсјіс менам мусаөј

Кожташ мен волены.
 Вожшор бөрын час лоі,
 Лебзис сиж гулуон
 Менам керка вевт выло;
 Сесаң килчө вевт выло;
 Пуксис ошин тас выло:
 —Чеччы, менам донаој,
 Узанинсыд палодчы.
 Косји, локти те динө;
 Вост-жө меным озостө.
 Он-кө восты озостө,
 Калкнитлы кот ошинто.
 Ме оджожык чеччышти,
 Мусалы паныд петі;
 Жежыд киодыс бості,
 Пөс вомдорсө окалі,
 Узанинө пыртөді;
 Щај-сакарон јукталі,
 Муса мортон тај шуі:
 —Те мунаң ылө—карө,
 Јозлы меон ен ошјыс!
 Сетыс зонмыд логасис:
 Пызанө кинас кучкис;

Рөмпөштансө жугөдіс.
 —дугды менө лөгөдны,
 Петан луно скормөдны!
 Секі зык да шум лыбі.
 Кызі сиж шум јывсыс
 Став суседјас кывлісны,
 Мамөлы норасисны.
 Мамө меным і шуө:
 —Мыј-нө, нылө, керсөмыд,
 Мыјса вожја шум вөлі?
 —Нинөм сещөм шум ез
 вөв,—

Шуі аслам мамөлы,—
 Вожнас лок, сера каңыд
 Рөмпөштанө чеччыштіс—
 Ставсө пус-пас жугөдіс,
 Узаниныс садмөдіс,
 Менө, томөс, повзөдіс.
 Ег вистав ме мамөлы—
 Распроклатөј рөмпөштан
 Кыз милөјыс јансөдіс,
 Нем кезаным торјөдіс.

Вожпукын оз пукавсы.

Вожпукын оз пукавсы,
 Чөрсис кыг гылалө,
 Печканыссө іслалө,
 Кудел тошкыс тіралө.
 Матушкаөј-вердысөј,
 Мам јовнад совмөдысөј,
 Вазөд меным гіжысөс,
 Медбур писар-гіжыссө.
 Јурыс мед шылөдөма да
 Помадаон мавтөма.
 Сиж менсым нывшогөс

Гіжас мед да пасјалас.
 Сиж гіжөд гіжөмыс
 Кујимыс ме окышта—
 Ныв вомдорон мынтыга.
 Нылыд сижс окаліс,
 Окаліс да шуаліс:
 —Ју вомон, төс пос вомон
 Мусук менө вужөдіс,
 Моздорас менө нуіс;
 Тупель пөлөс ускөдіс.
 Меджужыдинас вөјтіс.

Тажӧ тупель пӧлыскӧд
Менсым ныв гажӧс воштіс.
Нылыд і бӧрдны пондіс,
дугдыныс оз вермы.
Секі другыссӧ воіс,

Мелі кылӧн шыасіс:
— Ен бӧрд, аңӧј, донанылӧј,
Буржык тупель тен нӧбам,
Лентаӧн да пеклаӧн,
Жужыджык каблук вылын.

Шондіӧј-мамӧј.

Шондіӧј-мамӧј, дыр-ӧд новлӧдлін.
дыр-ӧд новлӧдлін, да час-ӧд рӧдітін.
Рӧдітін, матушка, бура-мічаӧ.
Быдтін-ӧд, матушкаӧј, бербасы жужыда.
Велӧдін, матушкаӧј, школьнӧј манерӧа.
Сетны кӧсјін, матӧ кӧсјін,
Матӧ землаӧ да еща семјаӧ.
Сетін, матушка, ылі землаӧ да ыжыд семјаӧ.
Сізім девер, кӧкјамысӧд мужік,
Ӧкмысӧд інка, дасӧд ајка.
Нӧл ајаныв.
Ме, коңӧріңӧј, дасвітӧд вылӧ.
Мамӧ кӧсјіс частӧ відлывыны
да дыр гӧстітлыны.
Во олі, мамӧс ег аґзыв.
Мӧд во олі, мамӧс ег кывлы.
Кӧјмӧд во олі, гортӧ мӧдӧдчі
Томнӧј лесті, паскыд полеӧд.
Паскыд полеӧд, жужыд гӧраті.
Мам воча лоі, мам менӧ ез тӧд.
—Шондіӧј-мамӧј!—Вердӧм дітаӧј!
Кӧні-нӧ тенад југыд вірыд?
Југыд вірілӧј шогӧ усӧма.
Кӧні нӧ тенад еджыд јийд?
Еджыд јийӧі менам орскӧн лачкӧма.
Кӧні нӧ тенад чветнӧј платъенд?

Чветнӧј платтӧӧј кум сорјын сісмӧ.

Көн-нө тенад езыс лапид? ¹⁾
Езыс лапид ајаныв пелын.
Көн-нө тенад езыс чуңкыщид?
Езыс чуңкыщид деверид чунын.

Асја кыа.

Асја кыа воз лебалд,
Рытја кыа сор лебалд.
Лебалд-да, ва вылын пыжас,
Ва вылын пыжас кывтöны.
Кывтöны-да, сынысјасыс-бöжалысјасыс,
Сынысјасыс-бöжалысјасыс том молодечјас.
Том молодечјас-да, пыж шöрын пукалысјас,
Пыж шöрын пукалысјас мича нывјас.
Мича нывјас-да, најö сылöны,
Најö сылöны да шога, шога.
Шога, шога да, вадорын ныв гулајтö,
Вадорын ныв гулајтö да i бöрдö.
да i бöрдö-да, кокас түпель,
Кокас түпель бöрвылас талалö.
Талалö-да, јурас чышјан,
Јурас чышјан, чышјансö вошталö.
Вошталö-да, етијö чышјан,
Етијö чышјан мем абу жал.
Абу жал-да, меным сöмын жал,
Меным сöмын жал аслам муса другöј.

Чужмөр нылöј .

¹
Чужмөр нылöй, чабанöй.
Чужмөр нылöй, чабанöй
Көн-нө тенад вала туйыд,

P/ Лап1--серги

Кѡн1 вала туйыд?
Байдѡг баксан шор дорын
Менам вала туйѡй. 2-ысь.

2.

Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Кѡн-нѡ тѣнад пѣсла туйыд,
Кѡн1 пѣсла туйыд?
Дозмѡр котсан яг дорын
Менам пѣсла туйѡй. 2-ысь.

3.

Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Кѡн-нѡ тѣнад турун туйыд,
Кѡн1 турун туйыд?
Тури пуксян нюр дорын
Менам турун туйѡй. 2-ысь.

4.

Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Чужмѡр нылѡй, Чабанѡй.
Кѡн-нѡ тѣнад олан1ныд,
Кѡн1 олан1ныд?
Мича-мича ю дорын
Менам олан1нѡй,
Гажа-гажа ва дорын
Менам олан1нѡй.

долі-шелі.

Паскыд гажа уліча, уліча,
долі-шелі—нолі-шелі,
Говорінскѡј уліча.

Уличаас ныв олö, ныв олö.
Доли-шели--ноли шели,
Говоринскöй ныв олö.
Ныв дiнас пö зон волö, зон волö.

Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй зон волö.
Зонмöй, зонмöй, мый волан, мый волан?
Доли-шели--ноли-шели,

Говоринскöй мый волан?
Батьö менö видзöдö, видзöдö,
Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй видзöдö.

Мамö менö кыйöдö, кыйöдö,
Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй кыйöдö.
Мун-жö талун бөр гортад, бөр гортад.

Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй бөр гортад.
Коркö гашвö аддзысьлам, аддзысьлам.
Доли-шели--ноли-шели,

Говоринскöй аддзысьлам.
Посни луксö шыблалам, шыблалам.
Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй шыблалам.

Гырьсь луксö весалам, весалам.
Доли-шели--ноли-шели,
Говоринскöй весалам.

РЫТЪЯ, ШУ, КАДÖ.

1.

Рытја, шу, кадö, матушка.
Менö рöдiтiн.

2.

Асја, шу, кадö, матушка,
Менö mödödін.

3.

Лебѣа, шу, лебѣа, матушка,
Сөкөл птіцаөн.

4.

Пукса, шу, пукса, матушка,
дај ѣлен садјö.

Уна нывјас чукöртчісны.

1

Уна нывјас чукöртчісны. (2-ыс)
Зон, зон, міча нывјас,
Зон, зон, муса нывјас,
Чукöртчісны.

2.

Ежва дорö леччалісны. (2-ыс)
Зон, зон, міча нывјас,
Зон, зон, муса нывјас,
Леччалісны.

3.

Јона нывјас купајтчісны. (2-ыс)
Зон, зон, міча нывјас,
Зон, зон, муса нывјас,
Купајтчісны.

4.

Васіліса прöстудітчöма. (2-ыс)
Зон, зон, міча нывјас,
Зон, зон, муса нывјас,
Прöстудітчöма.

Козјө, козјө.

1.

Козјө, козјө, мыј сулалан?
Ме-öd тенö пөрöда.

2.

Пескө керала да
Пачö ломта.

3.

Кыз öгырö ускöда да
Со блін пöжала.

4.

Бöснi öгырö ускöда да
Со печенча пöжала.

5.

Ок, матушöј, матушöј, да
Чужтін да рöдiтін.

6.

Кöмöдiн да пастöдiн да
Полө выlö тојыштін.

Сад јöрын-кö ныв гулајтö.

Сад јöрын-кö ныв гулајтö,
Сетчö зон воывлö.
—Зонмöј, зонмöј, молодечöј,
Шоча-тај, воывлан.
—Рад-пö ескөн ме воывла,
Нинöмөн кознасны.
Пітірас-кö ме ветла
да дона кожин ваја;

дона коџин, кык коџин:
Кумач да китајка.
—Кумачсө-пө ме ог новлы,
Китајка ог пастав,
Кыз љубітан сіз љубіт дај
Бост мем зарні чуңкыщ.

Нывјасөј-пө, нывјасөј.

Нывјасөј-пө, нывјасөј,
да роч акаң коџ нывјасөј,
Кытчө-жө-пө кољома?
да жужыд чојө кољома.
Мыјла сетчө кољома?
да жужыд-пө-өд і чојыс.
Јешцө кытчө кољома?
да кірјана завор воџө.
Кірјана завор воџө,
да мыјла сетчө кољома?
Ічмоңјаслы горзыны,
да нывјаслы зон кољавны.
Роч акаң коџ нывјасөј,
да роч сөкөл коџ зонјасөј.
Јікіа чомөр коџөс,
да руџөг пыџа пув коџөс.
Косөс-кө, көлач коџөс,
да шома-кө, вомпас коџөс.
Јумов-кө, кампет коџөс,
да курыд-кө, віна коџөс.
Сөдөс-кө-пө, са коџөс,
да јежыдөс-кө, рыс коџөс.
Быгыдөс-кө, лым коџөс,
да віраөс-кө, оз коџөс.

Казак.

Шубеңка-пө вурөді,
да китајкаөн ежөді.
Сөд китајкаөн ежөді,

да базар вылас ме муні.
Лавка дорас-кӧ сувті,
да казакас-кӧ медасі.
Казак вылӧ ме зев бур,
Казак вылӧ ме зев шаӧ.
Нӧнӧмтор ог куж вӧчны,
Нӧнӧмтор ог куж керны.
Кӧӧажкаыс-кӧ петіс
да нывжассӧ-кӧ петкӧдіс;
Нывжасыскӧд мігајтча.
Сетчӧ морттујӧј выјім,
Сетчӧ удача выјім.
Море вала ыстӧны,
да лӧз мореӧ ыстӧны.
Вӧв домыс-пӧ зӧлӧтӧј,
да поводыс-пӧ шӧлкӧвӧј.
домсӧ-пӧ і ен вошты,
Поводсӧ і ен кӧтӧд.
Море вала ме леччі,
Вӧв піӧсӧӧ келӧді.
Море ді вылӧ кајі,
да керкаас-кӧ ме пырі:
Катеріна пукалӧ,
Мӧс моз здыкајтӧ,
Ыж моз ішкајтӧ.

VIII. ВЕРӨССАҖӨ ПЕТИГӨН НЫВЛӨН БӨРДӨМ ¹⁾

Бурсиөм.

Спас да Пречистаја,
Бур сi-жө благөслөвiт
Јурсаңым да подулөҗ.
Јенсаң меным бур сi,
Јен ыжку козулыс мында.
Мусаң меным бур сi,
Мувыв веж туруныс мында.
Васаң меным бур сi,
Гыбалаң черiыс мында.
Керөссаң меным бур сi,
Керөсвыв коҗаыс мында.
Јагсаң меным бур сi,
Јагвыв вотөсыс мында.
Ѓурсаң меным бур сi,
Ѓурвыв вотөсыс мында.
Асыввывсаң меным бур сi,
Асыввыв лежнөг җорiҗыс мында.
Лунвывсаң меным бур сi,
Лунвыв лөм җорiҗыс мында.
Војвывсаң меным бур сi,
Сетөр җорiҗыс мында.
Рытыввывсаң меным бур сi,
Вотөс җорiҗ мында.
Батөј, да, батушкаөј,

¹⁾ Бөрдөдчан сыланкывјас јөз пышкын ветлөны зев уна вариантын. Сык-
тыв вожын, Прилуҗеын, Ежва кывтыдын, Ежва катыдын, Јемваын ташөм сi-
кас сыланкывјасыс јона торјалөны мөда-мөдөыс. Тајө бөрдөдчан сыланкывсө
бостөма муҗејнөј рукописнөј фондус Пезмөгса Наста Киселева гижөд сертi.

Бурсі-жō да благослōвīt
Јурсаным да подулōз.
Комын шудыс меным бур сі,
Медыжыд шуд-талантсō.
Кыч нол чассеыс меным бур сі,
Медыжыд чассесō.
даскык луныс меным бур сі,
Медгажа лунсō.

Роч баярōј, да, муса вокōј,
Ветлам-жō мiōј текōд,
Кычвīt шайта пiшцалтō бост-да,
дасвīt шайта понтō бост-да,
Менсым ныв ыжыд вōлаōс корсны;
Сорд дорō мiōј кайлам,
Гашкō, менам медвоzza помел улас..
Сетыс-кō оз сур, ветлам-жō текōд.
Паскыд гежōма му вылад,
Гашкō менам сені
Ныв ыжыд вōлаōј
Нан зорізнас зорзалō.

Сетыс-кō-ōд менын оз сур,
Ветлам-жō мiōј текōд
Паскыд покоста віз вылад,
Гашкō, менам ныв вōлаōј
Турун зорізнас зорзалō.
Сетыс-кō меным оз сур,
Нє-жō-нын меным аззывны.

Роч акачōј, муса-чојōј,
Ветлам-жō важ мозыд мекōд
Ныв ыжыд вōлаōс корсны.
Лōм куст дiнō мiōј ветлам,
Гашкō, менам, коңерōјлōн
Лōм зорізнас зорзалō.
Сетыс-кō меным оз сур,
Лежнōг куст дiнас ветлам,
Гашкō, менам сені
Лежнōг зорізнас зорзалō.
Сетыс-кō меным оз сур,
Со сывја шōвк тывтō бостам
да ты дорō леччылам,
Гашкō, менам сені

Гөрд сінма келчїөн пөртчөма
 да гыбалө.
 Сетыс-кө-өд меным оз сур,
 Не-жө-нін меным аңывыны.
 Тасаң меным бур сі—
 Тыра пызан дорыс,
 Сетчө меным бур сі—
 Тыра пызан дорө.
 Тасаң меным бур сі—
 Тыра сур тасті дорыс,
 Сетчө меным бур сі—
 Тыра сур тасті дорө.
 Тасаң меным бур сі—
 Карта тыр мөскаиныс,
 Сетчө меным бур сі—
 Карта тыр мөскаинө.
 Тасаң меным бур сі—
 Гід тыр ыжаиныс,
 Сетчө меным бур сі—
 Гід тыр ыжаинө.
 Тасаң меным бур сі—
 Бур додда вөлаиныс,
 Сетчө меным бур сі—
 Бур додда вөлаинө.
 Бур сі-жө да благөслөвіт
 Журсаңым да подулөңым.

Жөңіклы бөрдөм.

А көнкө јешчө сетчө кылө
 Воөма Оңдрөјанушкоөј Іванөвічөј
 Кыпөдчөма да лептысөма,
 Ме дінө да коңөрөј дінө
 Кымөрөн кајөма,
 Тучаон лептысөма,
 Іныс ныв дінө моз да,
 Іныс морт дінө моз,
 Рытив-лун төлөн
 Төвчөдчөма, да
 Менам гөљуныс

Абу јандома, да
 Менам омөлыс
 Абу полөма, да
 Ыжыд ужсө
 Еновтөма, да
 Ыжыд кыщовсө
 Кыщовтөма, да
 Местаыс-өд менө вөрәөдан,
 да местаө-жө вошты;
 Вевт улыс-өд вөрәөдин, да
 Вевт улө-жө менө вошты;
 Аслыд пыдди вөрәөдин, да
 Ассыд пыдди-жө менө віз.
 Өтар берегыс-кө тојыштчі,
 да мөдар берегас-кө ме ог во—
 Немөс лоө шөрөд кылавны,
 Гыыс гыө да валјыс валјө
 да коласыс коласө.
 Өндрејанушкоөј да Іванөвічөј,
 Менсым-тај-нө те
 Ныв ыжыд вөлаөс бостін,
 да вескыд пельпом вылө лезін;
 Сес-тај сіјө бостін, да
 Вескыд пізөс помө лезін;
 Сес-тај сіјө бостін, да
 Вөн пыддиыд вөңалін;
 Сес-тај сіјө раңин,
 Чөрвөн пыддиыд вөңалін;
 Сес-тај сіјө раңин, да
 Ҥамөд пыддиыд гартыштін;
 Сес-тај сіјө пөрччін, да
 Пізөсөзыд ҥајтө талыштін;
 Сес-тај сіјө бостін, да
 Пусов-песов керін—төвјыв лезін.
 Візөдлін амі ен-нө,
 Кодарө төлыс нуіс?
 Рытиввылө-кө нуіс,
 Ҥе-жө-ҥін меным аңывны.
 Асыввојвылө-кө нуіс,
 Војбыд петөмсө віччыса.
 Кызі-өд менам

Ныв чінөј бырі,
Сің-жө тенад
Зон чіныд бырө.

Тенад бурлун куға-өд меөј
Тојыштчі да јөткыштчі.
Тенад шанлун куға-өд
Ыштөмөн ышти.
Ен-жө бара, сомајбырөј,
Кезовтны да өтдортны понды.
Кезовтны да өтдортны-кө пондан,
Кытчө-нө меөј воштыса?
Ен-жө бара, зөлөтөјөј,
Кучкыны да зургыны понды.
Кучкыны да зургыны-кө пондан,
Кытчө-нө меөј воштыса?
Волы-жө, волы,
Менам пірөс помјылө пуксыв.
Волытө, волы,
Сывтырнам меөј сывјышта
І созтырнам ме созышта.
Волытө, волы,
Петтөм сінваөс петкөд.
Волытө, волы,
Нормытөм сөлөмөс нормөд.
Волытө, волы,
Нужавтөм гласөс нужөд.
Волытө, волы,
Вермытөмінөс отсав.
Волытө, волы,
Кык бан воча пуксам,
да шогсам дај гөрујтам,
Тенсыд шогсө да менсым шогсө
Өтлаалам да шогсам, гөрујтам.

Ныв олөм бөрдөм.

Југыд шондиөј менам
Ныв олөмөј, долыд олөмөј,
Југыд шондиөј менам
Таг кољ кокны јурөј-банөј

Југыд шондиӧј менам
Ӧтка јур-банӧн ветлӧмӧј-мунӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам
Колк кыш шылыд јурӧј-банӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Кок чуң жылын тивкјалӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Кок бӧрла жылын бергалӧмӧј,
Југыд шондиӧј менам да
Гудӧк серти јӧктыштӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Шуӧмӧј да серӧктӧмӧј.
Ӧтчид-ӧд вӧли тувчча—
дасыг помга јӧктышта.
Ӧтчид-ӧд вӧли шуа, да
Кызыг помга серӧкта.
Југыд шондиӧј менам да
Ыжыд ныв чинӧј—паскыд ластаӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Җирдалӧмӧј да пӧртмасӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Ыжыдалӧмӧј да пасјалӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Лун серти пастасӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Оз тус југыд вӧрӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Кӧч гӧн ӧбыд јажӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Вӧччӧмӧј да баситчӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Лун серти паскӧм новлӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Поводда серти кӧмкот новлӧмӧј.
Југыд шондиӧј менам да
Етатӧни красујтчӧмӧј.

Пӧдруга јортјаслы бӧрдӧм.

Роч акаңјасӧј да муса чојјасӧј,
Торјалим-ӧд торјалим, да

Јансалим-öd јансалим.
Јона-жө бара, роч акаңјасөј,
Тіөј гажөдчөј.
Мајбырјасөј, ті ветлөј да мунөј.
Ме-тај ескө, коңөранөј,
Јона-нын гажөдчи,
да јешщө-на јона колөма.
Ме-тај ескө, коңөранөј, ег көсјыв
даскык ул пузорјөн бертышттөг вөрзөдчыны
да ег-тај ескө меөј көсјывлы
даскык лагөра черөн херавтөг чуктыны,
да ул выј небыд кывнаныс-тај
Вуж выјөным бертыштісны,
Җорҗалиг костіым-тај менө
Кынтісны дај костісны.
Југыд шондіөј менам да
Өтлаын ветлөм-мунөмөј,
Југыд шондіөј менам да
Келчі келөбөн келдалөмөј;
Југыд шондіөј менам да
Сірпи јүгөн југјалөмөј.
Југыд шондіөј менам да
Јокыш пасөн пасјалөмөј.
Југыд шондіөј менам да
Утка котырөн суналөмөј.
Југыд шондіөј менам да
Зерна котырөн горалөмөј.
Југыд шондіөј менам да
Сувчөж котырөн җірдалөмөј,
Колі-öd колі, бырі-öd бырі.
Келчі-öd—меөј гыбышті.
Тіјан діныс келдаліг тырјі,
Сірпи-öd меөј гыбышті,
Југјалиг тырјі;
Утка-öd меөј лебҗі,
Суналіг тырјі;
Зерна-öd меөј лебҗі,
Горалиг тырјі;
Сувчөж-öd меөј лебҗі,
Җірдаліг тырјі;
Југыд шондіөј менам

Југыдыг југыдӱз ветлӱмӱ да војпукӱмӱ.
Рытја вестас шондӱн-ӱд меӱ
Војпукнысӱ муна,
Асја вестас шондӱн-ӱд вӱлі
Војпуканӱныс локта.
Кычӱ-нӱ меӱ, коңӱрӱ,
Таӱӱ олӱмсӱ вунӱдны понда?
Танӱ-ӱд ме олӱ, да
Жож чышкыны ег копыртчывлы;
Танӱ-ӱд ме олӱ, да
Пызансај гӱста вӱлі;
Ме-ӱд танӱ олӱ, да
Волпас шӱр гӱста вӱлі;
Ме-ӱд танӱ олӱ, да
дас ӱбӱд дӱнӱ чеччывлӱ да
дас волсалӱм волпасын уӱлі;
Гашкӱ меӱ сетчӱ муна, дај
Жож кузаыс муннысӱ ог лыст;
ӱдӱжӱк-кӱ менам мунгас—
Со-пӱ ӱчмон вӱжӱмаӱс, да
Жож плакасӱ чегјалас.
ӱжӱжӱк-кӱ менам мунгас—
Со-пӱ ӱчмон вӱжӱмаӱс, да
Коксӱ кыскыны оз вермы.

Ме-ӱд танӱ олӱ, да
ӱтӱ сојӱм кост кежлӱ
Јӱзас ег петавлы;
Сӱмын-ӱд меӱ олӱ, да
Ветлӱ да мунӱ војпукасӱ;
Толкӱ-ӱд ме танӱ олӱ, да
Зонӱас вӱсна шогсылӱ:
ӱекушӱм шог да дела
Ме танӱ ег тӱдлы.

Колӱ ӱд колӱ, бырӱ-ӱд бырӱ,
Етајӱ луна-лунӱ колӱ,
ӱзсыс-тај чорыд вӱлӱма,
Сӱрсыс-тај курыд вӱлӱма.
делӱ-жӱ-ӱн-тај меным
Јӱрыштнысӱ да ӱылыштнысӱ.

Ныв пывсѳм сылѳм.

Југыд шондіѳј менам
да пывсѳмѳј да мыссѳмѳј.
Ѳті морта-ѳд меѳј ветлі
Корсѳм керја пывсанѳ;
Мѳд морта-ѳд меѳј ветлі
Пѳрѳдѳм керја пывсанѳ;
Кѳјмѳд морта-ѳд меѳј ветлі
Кыскалѳм керја пывсанѳ;
Нѳль морта-ѳд ме ветлі
Щупѳм керја пывсанѳ;
Віт морта-ѳд ме ветлі
Лептѳм керја пывсанѳ.
Горјыс-ѳд вѳлі
Ыргѳн горјѳн горјалѳма;
Стѳнсѳ-ѳд вѳлі
Лѳсалѳма да гогналѳма;
Лабічсѳ-ѳд вѳлі
Стружітѳма да дорожітѳма;
Пазсѳ-ѳд вѳлі
Зарні нїщкѳн нїшкалѳма;
Васѳ-ѳд вѳлі ваяѳма
Вітлаыс да квајтлаыс:
Струбаыс ваяѳма
Ключевѳј васѳ;
Шорыс ваяѳма
Влач подлачалан васѳ;
Тыыс ваяѳма
Чері гыбалан васѳ;
Ежваыс ваяѳма
Візувтан васѳ;
Моремыс ваяѳма
Курыд, сола васѳ.
Корѳссѳ-ѳд вѳлі ваяѳма
Вітлаыс да квајтлаыс:
Пармаыс ваяѳма—
Лувја-лавја корѳссѳ;
Навѳлѳкыс ваяѳма
Паскыд корја корѳссѳ;

Горд дорыс вајома
Гӧгрӧс корја корӧссӧ;
Јаг вылыс вајома
Посні корја корӧссӧ;
Віґ вылыс вајома
Куґмӧс корја корӧссӧ.
Мајтӧгсӧ вӧлі вајома
Кыклаыс дај кујімлаыс;
Ӧґилаыс вӧлі вајома—
Јемдін базар шӧрыс;
Мӧдлаыс вӧлі вајома
Чердын базар шӧрыс;
Кожмӧдлаыс вӧлі вајома—
Ңобдін базар шӧрыс.
Југыд шондіӧј менам
дај ӧтка јур-банӧј,
Пывсӧмӧј колы-ӧд колі,
дај бырі-ӧд бырі.

Коґнасӧм.

Југыд шондіӧј менам
дај чӧжӧмӧј да заптӧмӧј,
Ета вылӧ-ӧмӧј ме
Чӧжі да запті?
Ета вылӧ-ӧмӧј ме
Чуґ помӧс вірӧстлі?
Ета вылӧ ӧмӧј ме
Сінјасӧс дулӧдлі?
Ета вылӧ-ӧмӧј ме
Чӧскыд уґан унмӧс палӧдлі?
Ӧґі сер-ӧд меӧј серӧді
Асја петан југыд шондіӧн;
Мӧд сер-ӧд меӧј серӧді
Луншӧр кадја гажа шондіӧн;
Кожмӧд сер-ӧд меӧј серӧді
Рытја вескыда вералан шондіӧн,
Ңолӧд сер-ӧд меӧј серӧді
Рытја леччан гӧрд шондіӧн.

Жөнүк пірөг сојны мунигөн бөрдөм.

Роч акаңјасөј, муса пөдругајасөј,
Ветламө-жө, ветламө важ мозныд
Менам рөвеснікпу ордө јуны дај сојны.
Кыңи-өд вөлі чукөртчам да сыліг тырјі,
Ворсіг тырјі вөлі ветлам војпукны,
Сіңи-жө міөј і өні ветлам.

дружкајаслы бөрдөм.

дружкајас-тај кылө воөмаөс—
да сарајө кајан жек пом кодөс.
дружкајас-тај кылө воөмаөс—
да қимбыр рушкуаөс.
дружкајас-тај кылө воөмаөс—
Пөдөнча сур ныраөс.
дружкајас-тај кылө воөмаөс—
Рыныш тупјөд јураөс.
Прамөјажык-тај меөј візөдлі, да
Зөлөтөј сурја кодөс вөлөмаөс.
Со морт пыс бөрјөмаөс,
Медлушщөјсө мөдөдөмаөс.
Бур јуөр алі омөљ јуөр-нө тіөј,
Зөлөтөјјасөј, меным вайінныд?
Бур јуөр-кө ті вайінныд, долыджыка мөдөдча;
Омөљ јуөр-кө вайінныд, јешшө-на менө шогөдас.
Мыј-нө сетчө сувтінныд да думайтанныд,
думайтанныд да і арталанныд?
Мыј-нө сетчө локтінныд да
Езыс кыща пел пырныд кывзанныд?
Мыј-нө сетчө локтінныд да
Зарні лыска сін пырныд візөданныд?
Тувсовја-өмөј візөдәд-кывзәд—
Тувсов мыла көк шы?
Арса-өмөј тіөј кывзәд—
Арса мыла југ-зозөг шы?
Алі-нө ті локтөмныд, да

Сывны-ворсны менö нуöдад?
Али-нö тi локтöмныд, да
Менсым жүг пöлан глас лөгöдлөмөс кывзад?
Ме-öd татчö пуксöма, да
Сip курыдөн курдала.
Ме-öd татчö пуксöма, да
Из чорыдөн чордала.
Изсыс-на-тај чорыд вöлöма да
Сipсыс-на-тај курыд вöлöма.
Лоö-жö-нын меным jрыштнысö да нылыштнысö.

Köca böрдөм.

Југыд шондиöј менам
да менам ми́ча көсаöј.
Југыд шондиöј менам да
Колк кыш шылыд жүрөј-банөј.
Бисер-öd вöли поснöдлөм көсаöј,
Алөј шөвк-кө менам вöли
Ылө луч усан көсаöј.
Göd шөвк-öd менам вöли
Југјалан көсаöј.
Виж шөвк-öd вöли менам
Волалан көсаöј.
Јежыд шөвк-öd вöли
Зірдалан көсаöј.
Југыд шондиöј менам,
Витсо сывја алөј вөжжіöј,
Регыд-нын бара, регыд
Рака позјö пöран.

Невеста вöччигөн böрдөм.

Југыд шондиöј менам
Вöччөмөј да баситчөмөј!
Лук кор-öd меөј вöччi,
Кiла-кала кылиг тырјi;
Пiпу кор-öd меөј вöччi,
Сура-сара кылиг тырјi;
Кыз пу кор меөј вöччi,

Кыша-каша кыліг тыржі,
Паччөр өшін дорын-öd меөј
Міча кокөс көмалі.
Көщас өшін дорын-öd меөј
Лөсыд тушаөс вөччөді.
Краснөј өшін дорын-öd меөј
Міча көсаөс кыи-шылөді.
Ыжыд зеркала воґын-öd меөј
Міча чужөмөс вiзөді.
Југыд шондiөј менам
да вөччөмөј дај басiтчөмөј!
Регыд-нын бара, регыд
даскык сывја чеп пыщкө шедә.
Бур јөзсаң меөј пуксі—
Бур јөзлы ошканаинө,
Лок јөзсаң өд меөј пуксі—
Лок јөзлы вежаланинө.
Бужөд дорө-öd меөј пуксі—
Буждана выјын.
Кыр дорө-öd меөј пуксі—
Кырана выјын.
Сір мыр-öd меөј пуксі—
Сірөссана выјын.
Шор дорө-öd меөј пуксі—
Кылөдана выјын.
Сірөд мырјөн-тај меөј чајті,
А лыадор баџ вуж вөлөма.
Регыд-нын бара, регыд
Кыра дај бужда.
Өтік-нын бара, өтік
Порог восковтөм сажө.
Ставыс-öd, ставыс
Тајө өшін дорө колө.

Жөнiк пiрөг сојанинын сылөм.

Чеччы-жө чеччы, Степанушко да Иванөвич,
Не пөра уґны да пөра чеччыны.
Көџ ачыд уґан, да невестаыд оз уґ.
Он-кө-öd чеччы, мi гiрјам да гарјам

Јурғи јывсаңыд да кокчун жыләзыд.
Вөліс-өмөј кағалин дај сапөгтө көмавныд?
Вөліс-өмөј кағалин дај журтө сынавныд?
Вөліс-өмөј кағалин да чужөмтө мыскыныд?
Егө-өд ми локтө сөд пөтөлөктө виғөдны.
Егө-өд ми локтө сөд сғентө виғөдны.

Жөңик ордын сојөм бөрын сылөм.

Југыд шондиөј менам да ветлөмөј да мунөмөј,
Мамөј да рөдимөј матушкаөј менам,
Ме-тај сетчө ветлі, да толкө менам
Со чөлкөвөја сарапан бөжөј најтчис;
Толкө-өд коңөрөјлөн менам
Сапөжкі пөщваөј кіссіс.
Толкө-тај меөј сетчө ветлі, да
Јаблөк журөј јаналі.
Тайө-кө-өд меөј төді,
Пос помөзым ег петав.
Сурсө-тај налыс јуышти, матушкаөј,—
Сурыс тенад щан пожјөгыд коф.
Черіһансө налыс чепөлтлі ме—
Комын во-һін гөбөч гуас сістөмаөс.
Рузөг һансө-тај курччышти, да
Сун сојыс пөжалөма.
Пірөгсө-тај курччышти, да
Өшінув најтыс пөжалөма.
Шаңгасө-тај курччышти, да
Кыдјыс, бусыс пөжалөма.
Сөчөһсө-тај курччышти, да
Вадор лыаыс пөжалөма.
Кык кокјыв ме-өд ветлі, јөктіг тырјі;
Кык сојыв ме ветлі, макајтчіг тырјі;
дас чуһөһ-өд ме ветлі, щолкајтчіг тырјі;
Кык сінмөһ-өд ме ветлі, миғајтчіг тырјі;
Кык пелөһ-өд ме ветлі, кывзысіг тырјі;
Көтіа кокөһ ветлі, тујсө шылөдіг тырјі;
Көмтөм кокөһ ме ветлі, коктуј вөчаліг тырјі;
Сапөжкіа кокөһ ветлі, тујсө шупліг тырјі;
Верстөвөј меөј ветлі, столбөвөј туј куға;

Столбөвөј меөј ветлі, верстөвөј туј куза;
Меж сур моз меөј ветлі, чукла туј куза;
Вөв гыж-өд меөј ветлі, гөгрөс туј куза;
Мөс гыж-өд меөј ветлі, вожа туј куза.

Батлы бөрдөм.

Батөј да батушкаөј,
Көрмилечөј батушкаөј!
Мыјла-жө бара теөј
Меным ета ыжда вөласө сетін?
Код былө надејаөн-нө те
Ета ыжда гурансө кодјін?
Мыјла-нө теөј менө
Чорыджыка ен чырышт?
Чорыджыка-кө чырыштін,
Етајө ужсө ескө меөј ег ужав.
Мыј былө надејаөн-нө те
Ыштов-радовсө сізін?
Ег өмөј-нө ме вөв тен
Кіпом кесјылөсөн?
Јона-жө, буракө, менам
Тенсыд бур јуртө јанөдсөма?
Јона-жө, буракө, менам тенсыд
Бур пелтө сөдмөдсөма?
Јона-жө менам тенө
дөзмөдсөма да дөсадитсөма?
Локны-кө-өд ме те өрдө понда,
Ен-жө бара паныд ускөдчы.
Ен-жө бара теөј килчөтө игнав.
Гојан шөрө кө вескала,
Пуксөдны-жө бара понды.
Жугылжыка-кө меөј пукала,
Менам гашкө секі кынөмөј сумалө.
Пасібө-жө, со пасібө
Бура віөмыд былө,
Пасібө-жө, со пасібө
Бура кесјөдлөмыд былө,
Пасібө-жө, пасібө
Бур нім-слава петкөдөмыд былө,
да омөл јуөр вевтөмыд былө.

Мамлы бөрдөм.

Мамөј-матушкаөј,
Чужтысөј да рөдітысөј!
Ета выlö-өмөј теөј
Чужтін да рөдітін?
Ета выlö-өмөј-нө менө
Неламын недел сурса лажканнад лажкөдлін?
Ета выlö-өмөј-нө менө
Кызпу лажканнад лажкөдлін?
Ета выlö-өмөј-нө менө вѣт арөсөз
Пізөс помад пывсөдін-мыссөдін?
Ета выlö-өмөј-нө теөј
Лөсөдін да щөщөдін?
Ме-өд тенсыд, матушкаөј,
Отар борд пөвтө чегі...
Мыј выlö надејаөн-нө
Ыштін, рад лоін сізі?
Алі-нө теныд, матушкаөј,
Пріданнөј јашшіксө көсјісны?
Ассыд-тај, матушкаөј,
Сывтырнаныс курыштісны.
Алі-нө теныд, матушкаөј,
Медбур ужалыссө көсјісны?
Ассыд-тај, матушкаөј,
Кіпөв кесјылөстө нешыштісны.
Алі-нө теныд, матушкаөј,
Карта шөрсыныс медбур мөссө көсјісны?
Ассыд-на-өд, матушкаөј,
Нешыштны візөдөны.
Пасібө-жө, со пасібө,
Бура візөмыд выlö
да бура кесјөдлөмыд выlö.
Ме-өд тані олі, да
дас өбөд дінө чеччылі.
Отчыд вөлі теөј волан менө чуксавны—
Коскөзым менө шебралан;
Мөдыс-өд волан менө чуксавны—
Јур выlöзым шебралан;
Көјмөдыс-өд локтан да

Вöлiстi-нiн чуксалан.
Гашкö сетчö муна, да
Öзöс шынас пондасны чуксавны;
Гашкö сетчö муна, да
Кок шынас пондасны чуксавны;
Гашкö сетчö муна, да
Налыс ужсö ужавны ог куж.
Ме-öd тани олі, да
дас тор-кö кера, да öтi тор-кö артмас.—
Ставыс менам ладнö лоö.
Гашкö сетчö муна, да
дас тор кера, да öтi тор-кö оз артмы,
Ставыс менам весшöрö вошö.
Кыз-нö ме сiјöс вунöдны понда,
Мамöј-матушкаöј,
Чужтысöј да рöдiтысöј!

ЮРИДАЛЫГ

Містбон

Водкык	3
--------	---

I. Антипоповскөй мојдкывјас

Поп скупердај да Иван казак	5
Поп казак да чөрт пöлөн	10
Поп-дак да Катеріна	14
Поп да сылөн казак Мөмөт	16
Мужік да нөл поп	28
Јітсы-көйтсы	33
Гулајтыс попадада	36
Көбыла колк	40
Горш пөн	—

II. Гөль да озыр жылыс мојдкывјас

Макар да сізім вок	45
Озыр да гөль вок	51
Іван-дурак	54
Кык вок	58

III. Салдатскөй мојдкывјас

Поп да кык салдат	63
Повтөм салдат	65
Салдат да кык генерал	75

IV. Царскөй сүддајас жылыс мојдкывјас

Мужік да сүддајас	83
Мужік да поп көза	90

V. Мужік да барін жылыс мојдкывјас

Күрөг пөжыс мужік	94
Мужік да барін	96
Барін да күзнец	98
Kodí medjój	100

VI. Мужік да јөј царјас жылыс мојдкывјас

Мужік Иван да цар Петрован	105
Кытөм вөр	107
Лөк цар	118
Зөләйтчыс мужік	122

VII. Важ комі сыланкывјас

Шонді банөј, оломөј	125
Кондрөј дај Ванкаөј	126
Чожмөр нылөј, Чабанөј	127

Вој море дорсаң кымбѣр кыпѣдѣ	127
Гѣтырѣј менѣ оз лубѣт	128
Ылын-ылын, ва сајын	128
Мѣча нылѣс пѣлѣнѣтѣны	129
Ок те, војѣј, арса војѣј	131
Олександра Павловна	131
Казан-гѣра	132
Ме-кѣ петѣ гулајтны	—
Рыт пукалѣм, пукалѣм	133
Менсым шогѣс он-на тѣд	—
Kodl мен меджал	134
Мен езыс чункыщ оз ков	—
Јѣктѣм, јѣктѣм, јѣктѣмѣј	135
Ныв-кѣ петѣс гулајтны	136
Ме кы да ме печкѣ	—
Мѣскуаын ныв нѣмалѣ	—
Алѣј чветјас гылалѣны	137
Кѣтѣртѣ да кѣтѣртѣ	—
Менам мусукѣј мунѣс	138
Менам садјын, менам садјын	—
Ныв капуста весалѣ	139
Гѣрд чветјас-пѣ усѣны	—
Војпукын оз пукавсы	140
Шондѣј-мамѣј	141
Асја кыа вој лебалѣ	142
Чужмѣр нылѣј	—
дом-шѣмѣ	143
Рытја шу кадѣ, матушка	144
Уна нывјас чукѣртѣсны	145
Кѣзјѣ, кѣзјѣ, мыј сулалав	146
Сад јѣрын-кѣ ныв гулајтѣ	—
Нывјасѣј-пѣ, нывјасѣј	147
Казак	—

VIII. Верѣссајѣ петѣгѣн нывлѣн бѣрдѣм

Бурѣлѣм	149
Жѣныкы бѣрдѣм	151
Ныв олѣм бѣрдѣм	153
Пѣдруга јѣртјаслы бѣрдѣм	154
Ныв пывсѣм сылѣм	157
Кѣзнасѣм	158
Жѣнык пѣрѣг сојны мунѣгѣн бѣрдѣм	159
дружкајаслы бѣрдѣм	—
Кѣса бѣрдѣм	160
Нѣвеста вѣчѣгѣн бѣрдѣм	—
Жѣнык пѣрѣг сојанѣнын сылѣм	161
Жѣнык ордын сојѣм бѣрын сылѣм	162
Батлы бѣрдѣм	163
Мамлы бѣрдѣм	164